

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ В.К. МАМУТОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЯСИНОВСЬКА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА

УДК 346.25+346:546.7

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ**

12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право
(081– Право)

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.С. Ясиновська

Науковий керівник –
Устименко Володимир Анатолійович,
член-кореспондент НАН України, член-
кореспондент НАПрН України, доктор
юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Ясиновська О. С. Правовий статус державних господарських об'єднань. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» (081 – Право). – Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» НАН України, Київ, 2020.

У роботі досліджено правовий статус державних господарських об'єднань в Україні. Проаналізовано правову природу державних господарських об'єднань та запропоновано розглядати їх в якості суб'єктів господарювання, які мають організаційно-господарські повноваження щодо підпорядкованих їм підприємств-учасників.

Уточнено визначення державного господарського об'єднання, як господарської організації, утвореної у складі двох або більше державних підприємств, за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників.

Удосконалено визначення асоціації, корпорації та концерну, як організаційно-правових форм господарських об'єднань.

Обґрунтована можливість створення державного господарського об'єднання за ініціативою державних підприємств та виокремлено етапи його створення.

Наголошується на тому, що реорганізація державних господарських об'єднань здійснюється не тільки відповідними державними органами, що прийняли рішення про його утворення, але також у випадках, передбачених законодавством, зокрема за рішенням Антимонопольного комітету України.

Уточнено, що реорганізація державного господарського об'єднання здійснюється шляхом перетворення його у такі організаційно-правові форми:

асоціація, корпорація, консорціум, концерн. Аргументовано, що закріплена у законодавстві норма щодо можливості реорганізації господарського об'єднання лише шляхом перетворення пояснюється його складною структурою та більшою схильністю до зміни суб'єктного складу. Зазначено, що злиття, поділ та приєднання здійснюються за допомогою такого механізму, як «вихід учасника з об'єднання» за рішенням органу, який створив об'єднання.

Виділено етапи створення (реорганізації) підприємств у складі об'єднання. Сформульовано висновок про те, що таке підприємство не завжди набуває прав та обов'язків, які мають інші учасники об'єднання.

Запропоновано виділити три різновиди складу правління державного господарського об'єднання, учасниками якого можуть бути: 1) представники підприємств-учасників; 2) представники одного підприємства-учасника; 3) спеціалісти за напрямом роботи об'єднання, які не є його штатними працівниками і залучаються для виконання функцій членів правління на контрактній основі.

Авторкою уточнено, що надання рекомендацій органам управління об'єднання щодо розробки, використання та впровадження інновацій може, зокрема, здійснюватись дорадчими органами (консультаційними цільовими комітетами або радами). З урахуванням таких рекомендацій органи управління можуть визначати організаційну структуру управління інноваційною діяльністю залежно від галузі, характеру, масштабів виробництва.

Встановлено, що превалюючими відносинами, що складаються у державному господарському об'єднанні є господарсько-виробничі відносини при безпосередньому здійсненні ним виробництва та організаційно-господарські відносини при управлінні об'єднанням господарською діяльністю підприємств.

Встановлено, що об'єднання несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями підприємства-учасника за наявності у сукупності наступних умов: 1) в установчих документах об'єднання зазначено, що воно має право давати підприємству-учаснику обов'язкові вказівки або має можливість іншим чином визначати дії учасника; 2) виконання підприємством-учасником вказівок

об'єднання або якщо дії об'єднання негативно вплинули на підприємства-учасника;

3) причинно-наслідковий зв'язок між наданими вказівками (визначенням дій іншим чином) та неплатоспроможністю (банкрутством) підприємства-учасника.

При цьому під поняттям «обов'язкова вказівка» пропонується розуміти локальний нормативний акт державного господарського об'єднання, спрямований на координацію виробничої, інноваційної та іншої діяльності суб'єктів такого об'єднання. Це може бути вказівка щодо цілей та порядку реалізації певних проектів, визначення єдиних засад матеріально-технічного забезпечення учасників, формування та забезпечення реалізації учасниками єдиного технічного і технологічного підходу у виробленні продукції, формування єдиної для всіх учасників системи захисту відомостей і документації, системи документообігу та збереження архівної документації.

Авторкою уточнено, що підприємство-учасник, який представляє державне господарське об'єднання на законних підставах, несе відповідальність за збитки, завдані об'єднанню, зокрема, у разі укладення договору, що визнаний недійсним, а саме: 1) у разі укладення договору без повноважень на його укладення; 2) у разі укладення договору з перевищенням повноважень; 3) передання своїх повноважень іншому підприємству-учаснику без дотримання відповідних вимог законодавства. Наголошується, що наступне схвалення об'єднанням таких договорів унеможливило визнання їх недійсними.

Зазначено, що майновою базою діяльності об'єднання є майно, що передане підприємствами-учасниками, а також те, яке придбане у процесі господарської діяльності. У роботі підкреслюється, що підприємства-учасники самостійно володіють, користуються та розпоряджаються власним майном, однак деякі з правомочностей можуть реалізовуватися за згодою об'єднання. Акцентується увага на тому, що найбільш ці обмеження проявляються у державному концерні «Укроборонпром». Робиться висновок, що такі правомочності об'єднань є здійсненням повноважень щодо реалізації прав держави як власника об'єктів державної власності.

Визначено наступні особливості формування майна державних господарських об'єднань за рахунок майнових внесків підприємств-учасників, що полягають у 1) порядку вибору об'єкта майнового внеску; 2) строках передачі майнових внесків; 3) оформленні передачі майнового внеску від підприємства об'єднанню; 4) оподаткуванні майнових внесків учасників.

Аргументовано, що мета діяльності державного господарського об'єднання впливає на склад його майна. Якщо для досягнення мети об'єднання виконує лише організаційно-господарські функції і не займається підприємницькою діяльністю, то склад майна такого об'єднання є мінімальним: офіс, інвентар, меблі, техніка та інше. Зазначено, що у зв'язку з цим державне господарське об'єднання може здійснювати некомерційну господарську діяльність. Якщо досягнення мети потребує здійснення господарсько-виробничої діяльності (виконання робіт, надання послуг, продажу товарів), то склад майна об'єднання набагато ширший, оскільки для цього необхідне спеціальне обладнання, приміщення, склади, транспорт.

Досліджено порядок використання майна державним господарським об'єднанням у таких формах організації виробництва: спеціалізація, кооперування, концентрація.

Зазначено, що Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективного управління об'єктами державної власності» № 832 від 19 червня 2007 року має деякі упущення, які обмежують її застосування на практиці щодо державних господарських об'єднань, оскільки не враховує той факт, що об'єднання здійснює координацію діяльності підприємств-учасників.

Виявлена недосконалість існуючої тріади правомочностей державного господарського об'єднання та обґрунтовано необхідність її розширення за рахунок включення правомочностей управління, право на дохід та право на захист. У зв'язку з цим доведено, що для досягнення ефективного використання державним господарським об'єднанням майна слід визначити у законодавстві додаткові критерії ефективності використання об'єктів державної власності.

Серед критеріїв ефективності правомочності користування запропоновано виділяти: використання найсучасніших технологій, що забезпечують максимальну віддачу від залучених ресурсів; виробництво товарів і надання послуг із найменшими витратами.

До критеріїв ефективності правомочності управління запропоновано відносити: виконані об'єднанням фінансові та інвестиційні плани, спільні проекти, що передбачають розробку та виробництво продукції, інноваційні проекти, програми державних органів та вищестоящих органів; залучення до спільної роботи всіх підприємств-учасників; зменшення витрат на допоміжні роботи за рахунок централізації функцій в об'єднанні; наявність здійснення закупівель об'єднанням товарів, робіт, послуг у третіх осіб при можливості їх отримання від підприємств-учасників; проведені науково-дослідні та проектно-конструкторські дослідження, результати їх впровадження у діяльність підприємств-учасників; укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників; здійснення заходів із охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; надання фізичним особам, у тому числі працівникам, консультаційних, інформаційних, освітніх послуг; підвищення якості та покращення споживчих властивостей продукції; підтримка розвитку території, де розміщене об'єднання.

Критеріями ефективності реалізації права на захист запропоновано вважати наступні: прийняті рішення про стягнення сум нестач, розкрадань, втрат від псування та інших збитків у результаті інвентаризації; результати представництва об'єднанням інтересів підприємств-учасників.

Вказується, що закріплений Господарським кодексом України порядок розподілу майна об'єднання у разі його ліквідації обмежує повноваження держави, як власника, щодо його використання. Проводиться теза, згідно якої використання державного майна має здійснюватися з максимальною ефективністю, у зв'язку з чим у законодавстві слід закріпити норму, відповідно до якої майно, що залишилося після ліквідації об'єднання, використовується за

вказівкою уповноваженого органу управління. Аналогічну норму запропоновано поширити на випадок виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання.

Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Селидівського гірничого технікуму при викладанні дисципліни «Право».

Пропозиції здобувачки щодо надання рекомендацій органам управління об'єднання з питань розробки, використання та впровадження інновацій дорадчими органами об'єднання та етапів припинення державних господарських об'єднань, а також порядку розподілу майна у разі ліквідації об'єднання використовуються у роботі державного підприємства «Селидіввугілля».

Підготовлені висновки авторки у межах проведеного дисертаційного дослідження у частині юридичної відповідальності державних господарських об'єднань та підприємств-учасників за внутрішньогосподарські порушення використовуються у діяльності державного концерну «Укрторф».

Ключові слова: державне господарське об'єднання, підприємство-учасник, асоціація, корпорація, концерн, майновий внесок, господарсько-правова відповідальність, критерії ефективності діяльності.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових наукових виданнях України

1. Ясиновська О.С. Ретроспектива розвитку державних господарських об'єднань в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Т. 2. № 6-2. С. 54–57.
2. Ясиновська О.С. Представництво прокурором інтересів державних господарських об'єднань. *Економіка та право*. 2016. № 3 (45). С. 98–106.
3. Ясиновська О.С. Особливості правового режиму майна державного господарського об'єднання. *Економіка та право*. 2017. № 2 (47). С. 25–31.
4. Ясиновська О.С. Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12 (262). С. 112–116.

5. Ясиновська О.С. Деякі аспекти відповідальності державних господарських об'єднань та підприємств-учасників за спільними зобов'язаннями. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7 (269). С. 75–81.

6. Ясиновська О.С. Відповідальність державного господарського об'єднання та підприємств-учасників за порушення внутрішньогосподарських зобов'язань. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2018. № 32. С. 64–66.

7. Ясиновська О.С. Про деякі правові аспекти використання майна в державному господарському об'єднанні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 161–164.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

8. Ясиновська О.С. Правове регулювання припинення державних господарських об'єднань. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6/2. С. 178–183.

9. Ясиновська О.С. Поняття й сутність державних господарських об'єднань. *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. 2017. № 1 (23). С. 96–101.

10. Ясиновская О.С. Некоторые вопросы управления государственным хозяйственным объединением. *Leges si viata*. 2018. № 1/2 (313). С. 142–146.

Матеріали наукових конференцій

11. Ясиновська О.С. Державні господарські об'єднання і проблеми правового регулювання. *Європейська юридична освіта і наука: збірник матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 11–13 жовтня 2013 р.). Київ: Видавництво Ліра, 2013. С. 42–43. (Форма участі – заочна).

12. Ясиновська О.С. Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань. *Актуальні проблеми юридичної науки і практики: тези доповідей та наукових повідомлень учасників IV Всеукр. наук.-практ. конф.* (Харків, 12–13 грудня, 2013 р.). Харків: «Діса плюс», 2013. С. 242–243. (Форма участі – заочна).

13. Ясиновська О.С. Визначення складу майна державного господарського

об'єднання на основі аналізу його функцій. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 липня 2018 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2018. С. 45–48. (Форма участі – заочна).

14. Ясиновська О.С. Особливості сплати майнових внесків підприємств-учасників державному господарському об'єднанню. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–4 серпня 2018 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 48–51. (Форма участі – заочна).

Інші видання

15. Ясиновська О.С. Соціальні та економічні завдання державних господарських об'єднань в інноваційній сфері. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2014. № 1 (12). С. 319–327.

ANNOTATION

Yasynovska O.S. Legal status of state economic unions. – Qualification Research as the Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Science of Law. Specialty 12.00.04 - economic law, economic procedural law. – State organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine» of the NAS of Ukraine, Kyiv, 2020.

The work studies the legal status of state economic unions in Ukraine. The analysis of the concept of state economic unions has been carried out and it was proposed to consider them as economic subjects having organizational and economic powers concerning member enterprises subordinated to them.

The definition of the state economic union has been specified to mean a business

entity that includes two or more state enterprises created according to the decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine or, as provided for by the law, decision of Ministries (other bodies whose area of responsibility includes the enterprises that are part of the union) with a view to achieving common economic and social objectives by coordinating manufacturing, scientific and other activity of member enterprises.

The definitions of association, corporation and concern as forms of organization of state unions have been improved.

The possibility to establish state economic unions at the initiative of state enterprises has been substantiated, while the stages of its establishment have been allocated.

It is emphasized that the reorganization of state economic associations is executed not only by responsible state authorities that have made the decision of their creation, but also in cases provided for by the law, in particular, pursuant to the decisions of the Anti-Monopoly Committee of Ukraine.

It has been specified that the reorganization of the state economic union is carried out by converting it into another legal form of economic union: association, corporation, consortium, and concern. It is argued that the applicable legal norm concerning the possibility of reorganizing economic unions only by way of their transformation is due to their complex structure and a pronounced tendency to the change of their parties. It has been noted that the merger, division or accession is carried out by means of such mechanism as "member's withdrawal from the union" following the decision of the body having established the union.

Stages of establishment (reorganization) of enterprises as a part of the union have been allocated. It is stated that the newly created enterprise does not always acquire rights and obligations granted to other members.

It is suggested that three varieties of the management board of a state economic association should be singled out, and its members can be: 1) representatives of member enterprises; 2) representatives of the administration of the member enterprise; 3) individuals who are not employed by member enterprises and are third parties.

The author points out that recommendations to union management bodies concerning the development, use and implementation of innovations may among others be provided by advisory bodies (ad hoc consultation committees or councils). Taking into account these recommendations, management bodies may define the organizational structure of innovations management depending on the field, nature and scale of production.

It has been established that predominant relations in the state economic union include economic and industrial relations with the its direct implementation of production and organizational and economic relations in the management of economic activities of enterprises by the union.

It has been established that the union shall bear subsidiary liability for the obligations of the member enterprise upon the availability of the following conditions in aggregate: 1) constituent documents of the union provided that it has the right to give binding instructions for the member enterprise or has the ability to define actions of the member in other way; 2) implementation of instructions of the union by the member enterprise or if actions of the union had a negative impact on the member enterprise; 3) causal relations between the instructions provided (determination of actions in another way) and insolvency (bankruptcy) of the member enterprise.

It is also proposed that the notion “mandatory direction” should be understood as a local regulatory document of the state economic association that is aimed at coordinating the productive, innovative or other activity of the parties of this association. It means clarification of goals and procedure to implement certain projects, determination of common principles of logistics of members, formation and ensuring the implementation of a single technical and technological approach in the product development, formation of a unified system of protection of information and documents, document management systems and preservation of archival documentation issued by the union.

The author clarifies that the member enterprise is responsible for the obligations of the union, as a representative, subject to the non-performance or improper performance of own obligations, namely: 1) upon the conclusion of agreements without the authority

to conclude them; 2) upon the conclusion of agreements in the excess of authority; 3) transfer of own powers to another party without complying with requirements of the legislation on such transfer. At the same time, the subsequent approval of such transactions by the union precludes their invalidation.

It has been noted that the assets base for union's activities is assets transferred by member enterprises, as well as those assets acquired in the course of economic activity. It has been indicated that member enterprises independently possess, use and dispose of their assets, but some of the powers may be exercised with the consent of the union. It is emphasized that most of these restrictions are manifested in State Concern Ukroboronprom. It has been concluded that such powers of unions are the exercise of powers to exercise the rights of the state as the owner of state assets.

The author has defined the following features of forming assets of state economic unions at the expense of property contributions of member enterprises: 1) order to select an object of property contribution; 2) timing of the transfer of property contributions; 3) transfer of property contribution from the enterprise to the union; 4) taxation of property contributions of members.

The existence of the regularity, which causes dependence of assets' structure of the state economic union on the purpose of union's activity. The dependence of assets' structure of the state economic union on performed functions has been established: if the union carries out only organizational and economic functions and is not engaged in business activity, then assets' structure of such union will be minimum: office, stock, furniture, equipment and so on. It has been noted that in this regard the state economic union may be engaged in the non-commercial economic activity. If the state economic union is created for business activity (performance of works, provision of services, sale of goods), then, assets' structure of the union will be much wider as the implementation of such activity requires special equipment, premises, warehouses, and transport.

The author studies the order of assets' use by the state economic union taking into account features of production organization forms: specialization, cooperation, concentration.

It has been specified that the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine

"On the approval of the Order to control the performance of functions on the management of state property objects and criteria to determine effective management of state property objects" No. 832 dated 19.06.2007 has some omissions, which limit its application in practice concerning state economic unions as it does not consider the fact that the union coordinates activities of member enterprises.

The imperfection of the existing triad of the competences of state economic associations has been identified and the need for its expansion by including the competences of management, right to income and protection has been justified. In this respect, it has been proven that, in order to ensure effective use of property by state economic associations, the legislation should specify additional criteria of the effectiveness of public property use.

It was proposed to allocate the following criteria among the efficiency criteria of powers to use: use of modern technologies, ensuring maximum return on borrowed resources, manufacture of goods and provision of services at the lowest cost.

It was proposed to include the following criteria into the efficiency criteria of powers to manage: financial and investment plans completed by the union; joint projects for the development and manufacture of products, innovative projects, programs of governmental authorities and top-level bodies; involvement of all member enterprises to the joint work of the union; reduction of expenses related to auxiliary works by centralizing functions in union; availability of procurement of goods, works and services by the union from third parties upon the possibility of their receipt from member enterprises; number and quality of conducted scientific research and engineering studies, results of their implementation in the activities of member enterprises; contracts concluded by the union for the sale of products of member enterprises; measures taken to protect the environment, rational use and reproduction of natural resources and ensure environmental safety; provision of consulting, information, educational services to individuals, including employees; improvement of the quality and improvements of consumer properties of products; measures aimed at supporting the development of the territory where the union is located.

It was proposed to include the following criteria into the efficiency criteria of

powers to protect: decisions on the recovery of shortages, theft, losses from spoilage and other losses as a result of inventory; initiation of applications to the law enforcement and judicial authorities upon the detection of shortages, theft, losses from spoilage and other losses, not recognized by convicted persons as those to be compensated; results of the union's representation of interests of member enterprises.

It has been specified that the order to distribute assets of the union fixed by the Economic Code of Ukraine limits powers of the state, as the owner, on their use in case of its liquidation. There is a thesis according to which the use of state assets should be carried out with maximum efficiency, therefore the legislation should fix the rate according to which the assets remaining after the union's liquidation, should be used according to instructions of the authorized body of the management board. It was proposed to extend a similar rule to the case of withdrawal of the member enterprise from the union.

The provisions of the thesis are used in the educational process of the Selidov Mining College when teaching the "Law" discipline.

Proposals of the applicant's thesis concerning the development, use and implementation of innovations by the union's advisory bodies and stages of liquidation of state economic unions, as well as order of assets' distribution upon the union's liquidation are used in the work of State Enterprise Selidovugol.

Author's conclusions prepared within the framework of the thesis research regarding the legal liability of state economic unions and member enterprises for internal economic offenses are used in the activities of State Concern Ukrtorf.

Key words: state economic union, member enterprise, association, corporation, concern, property contribution, economic and legal liability, criteria of effective activity.

SCIENTIFIC PUBLICATIONS, WHICH CONTAIN THE MAIN RESULTS OF THE THESIS

Academic papers in professional scientific publications in Ukraine

1. Yasynovska O.S. *Retrospektiva rozvitku derzhavnih gospodarskih ob'yednan [Retrospective of the development of state economic unions]*, Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia. 2013. Vol. 2. No. 6-2, pp. 54-57.
2. Yasynovska O.S. *Predstavnytvo prokurorom interesiv derzhavnih gospodarskih ob'yednan [Representation of interests of state economic unions by the Prosecutor]* Ekonomika ta pravo. 2016. No. 3 (45), pp. 98-106.
3. Yasynovska O.S. *Osoblivosti pravovogo rezhimu majna derzhavnogo gospodarskogo ob'yednannya [Features of the legal regime for assets of the state economic union]*, Ekonomika ta pravo. 2017. No. 2 (47), pp. 25-31.
4. Yasynovska O.S. *Organizacijno-pravovi formi derzhavnih gospodarskih ob'yednan [Organizational and legal forms of state economic unions]*, Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2017. No. 12, pp. 112-116.
5. Yasynovska O.S. *Deyaki aspekti vidpovidalnosti derzhavnih gospodarskih ob'yednan ta pidpriemstv-uchasnikiv za spilnimi zobov'yazannyami [Some aspects of liability of state economic unions and member enterprises on joint obligations]*, Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2018. No. 7, pp. 75-81.
6. Yasynovska O.S. *Vidpovidalnist derzhavnogo gospodarskogo ob'yednannya ta pidpriemstv-uchasnikiv za porushennya vnutrishnogospodarskih zobov'yazan [Liability of the state economic union and member enterprises for the violation of intraeconomic obligations]*, Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2018. No. 32, pp. 64-66.
7. Yasynovska O.S. *Pro deyaki pravovi aspekti vikoristannya majna v derzhavnomu gospodarskomu ob'yednanni [Some aspects of the use of property of state economic union]*, Porivnialno-analitychne pravo. 2018. No. 2, pp. 161-164.

Academic papers in scientific periodicals of other states

8. Yasynovska O.S. Pravove reguluvannya pripinennya derzhavnih gospodarskih ob'yednan [*Legal regulation of liquidation of state economic unions*], Visegrad Journal on Human Rights. 2016. No 6, pp. 178-183.

9. Yasynovska O.S. Ponyattya j sutnist derzhavnih gospodarskih ob'yednan [*Concept and essence of state economic unions*], Jurnalul Juridic National: Teoridic si Practica. 2017. No. 1 (23), pp. 96-101.

10. Yasynovska O.S. *Nekotorye voprosy upravleniya gosudarstvennym obedineniem* [*Some questions of management over the state union*], Legea si viata. 2018. No. 1/2 (313), pp. 142-146.

Academic papers in scientific conferences

11. Yasynovska O.S. *Derzhavni gospodarski ob'yednannya* [*State economic unions*], Yevropejska yuridichna osvita i nauka: zbirnik materialiv VIII mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferencii (Kyiv, 11-13 October 2013). Kyiv, 2013, pp. 42-43 [in Ukrainian].

12. Yasynovska O.S. *Organizacijno-pravovi formi derzhavnih gospodarskih ob'yednan* [*Organizational and legal forms of state economic unions*], Aktualni problemi yuridichnoyi nauki i praktiki: IV Vseukrayinska naukovo-praktichna konferenciya (Harkiv, 12-13 December, 2013). Harkiv, 2013, pp. 242-243.

13. Yasynovska O.S. *Viznachennya skladu majna derzhavnogo gospodarskogo ob'yednannya na osnovi analizu jogo funkcij* [*Determination of assets' composition of the state economic union based on the analysis of its functions.*], Pravove reguluvannya suspilnih vidnosin: aktualni problemi ta vimogi sгодennya: materiali mizhnarodno-praktichnoyi konferenciyi (Zaporizhzhya, 27-28 July 2018). Zaporizhzhya, 2018, pp. 45-48.

14. Yasynovska O.S. Osoblivosti splati majnovih vneskiv pidpriyemstv-uchasnikiv derzhavnomu gospodarskomu ob'yednannyyu [*Features of payment of property contributions of member enterprises of the state economic union*], Nacionalni ta mizhnarodni standarti suchasnogo derzhavotvorennya: tendenciyi ta perspektivi

rozvitku: materiali mizhnarodno-praktichnoyi konferenciyi (Harkiv, 3-4 August 2018).
Harkiv, 2018, pp. 48-51.

Other academic papers

15. Yasynovska O.S. Socialni ta ekonomichni zavdannya derzhavnih gospodarskih ob'yednan v innovacijnij sferi [*Social and economic objectives of state economic unions in the field of innovation*], Heopolytyka Ukrainy: istoriia i suchasnist. 2014. No. 1 (12), pp. 319-326.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ	
ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	27
1.1 Поняття державних господарських об'єднань.....	27
1.2 Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань	42
1.3 Становлення та розвиток нормативно-правової основи діяльності	
державних господарських об'єднань	51
Висновки до розділу 1	60
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ	
ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	62
2.1. Порядок створення та припинення державних господарських	
об'єднань	62
2.2 Права та обов'язки державних господарських об'єднань	71
2.3 Органи управління державних господарських об'єднань	83
2.4 Господарсько-правова відповідальність державних господарських	
об'єднань	95
Висновки до розділу 2	114
РОЗДІЛ 3. МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ У ДЕРЖАВНИХ	
ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ	117
3.1 Зміст правового режиму майна державних господарських об'єднань ...	117
3.2 Склад, джерела та порядок формування майна державних	
господарських об'єднань	124
3.3 Використання майна державних господарських об'єднань	135
Висновки до розділу 3	153
ВИСНОВКИ	155
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	160
ДОДАТКИ	183

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Об'єднання підприємств у державному секторі з початку ХХ століття справляють величезний вплив на розвиток економіки країни. Як свідчить світова практика, основу виробничих потужностей складають саме ці суб'єкти господарювання. Сучасні державні господарські об'єднання створені у стратегічних галузях економіки і виконують соціально-економічні завдання, задовольняючи потреби держави та суспільства. Разом з тим, аналіз діяльності державних господарських об'єднань вказує на наявність багатьох проблем, причинами яких є невизначеність таких аспектів їх правового статусу, як місце і роль у системі суб'єктів господарювання, порядок створення та припинення, господарська компетенція, відповідальність, правовий режим майна тощо.

Законодавчі норми, що регулюють правовий статус державних господарських об'єднань, носять фрагментарний характер і не відповідають критеріям повноти охоплення відносин, що виникають у процесі діяльності об'єднання. Нечисленні норми Господарського кодексу України визначають переважно діяльність господарських об'єднань, заснованих на приватній формі власності, і лише частково – державних. Внутрішньою суперечливістю характеризуються норми у частині регулювання організаційно-правових форм; вимагає уточнення поняття державного господарського об'єднання; додаткової правової регламентації потребують питання розподілу майна під час ліквідації об'єднання та виходу підприємства-учасника з його складу, відповідальності об'єднання та підприємств-учасників. Крім того, низка правових аспектів діяльності врегульовано переважно локальними нормативними актами, у той час як їх діяльність потребує законодавчої регламентації.

Питання правового статусу об'єднань підприємств розглядалися у роботах дослідників радянського періоду: А.В. Венедиктова, І.А. Ісаєва, П.М. Кацури, Н.І. Коняєва, В.В. Лаптева, В.К. Мамутова, М.Н. Мещерякової, В.А. Рахміловича, А.А. Шохіна та ін. У сучасних наукових дослідженнях правовий статус

господарських об'єднань аналізувався у роботах К.І. Апанасенко, І.В. Бейцун, С.М. Грудницької, В.О. Джуринського, Л.М. Дорошенко, А.М. Захарченка, О.Р. Зельдіної, О.М. Кравець, М.В. Мельникової, Н.В. Никитченко, В.Н. Петрини, О.В. Шаповалової, В.С. Щербини, В.А. Устименка та ін. Однак на сьогодні відсутні фундаментальні дослідження правового статусу саме державних господарських об'єднань. Досі нерозкритими залишились питання сутності їх діяльності, правосуб'єктності, особливостей створення та припинення, правового режиму майна, відповідальності тощо.

Вищезазначеними обставинами обумовлюється актуальність і доцільність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України (з 22.05.2020 року – Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України» НАН України) у межах теми «Правові засади регіоналізації державного управління економікою» (0114U004338), де автором проведено дослідження правового статусу державних господарських об'єднань.

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розробка нових теоретичних положень щодо правового статусу державних господарських об'єднань та розробка конкретних пропозицій з удосконалення законодавства, що регулює їх діяльність.

Для досягнення цієї мети було поставлено та вирішено наступні *завдання*:

уточнення поняття державного господарського об'єднання;

розробка пропозицій з удосконалення організаційно-правових форм державних господарських об'єднань;

дослідження генези нормативно-правової бази, що регулює діяльність державних господарських об'єднань;

дослідження та уточнення порядку створення і припинення державного господарського об'єднання;

висвітлення прав та обов'язків державного господарського об'єднання і

підприємств, що входять до його складу;

дослідження порядку управління державним господарським об'єднанням;

уточнення підстав виникнення господарсько-правової відповідальності державного господарського об'єднання та підприємств-учасників;

дослідження правового режиму майна державного господарського об'єднання та уточнення порядку розподілу майна у разі його ліквідації та виходу підприємства-учасника;

встановлення особливостей порядку формування майна державних господарських об'єднань;

розробка додаткових критеріїв оцінки ефективності діяльності державного господарського об'єднання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у процесі створення, функціонування та припинення державних господарських об'єднань.

Предметом дослідження є правовий статус державних господарських об'єднань як суб'єкта господарювання.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, а саме: історичний, системний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний. Історичний метод використано для виявлення особливостей становлення та розвитку законодавства України у сфері правового регулювання діяльності державних господарських об'єднань. Використання системного методу дало можливість розглянути державні господарські об'єднання в існуючій системі державних суб'єктів господарювання та визначити їх місце у цій системі. За допомогою порівняльно-правового методу здійснено пошук найбільш оптимальних шляхів правового регулювання організаційно-правових форм державних господарських об'єднань. Логіко-юридичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України, що регулює діяльність державних господарських об'єднань, виявити його недоліки та обґрунтувати пропозиції з його удосконалення.

Теоретичну основу проведеного дослідження склали, крім вищезазначених,

роботи Б.Ф. Братченка, О.П. Віхрова, І.А. Гамбург, Н.В. Гойло, Є.І. Голинкера, Л.М. Гончарук, А.М. Зевакова, І.М. Зеліско, Н.В. Ібрагімової, І.А. Ісаєвої, П.М. Керженцева, О.Р. Кібенко, І.Я. Кулиняк, В.С. Петренка, В.Н. Петрини, П.О. Повара, М.П. Руденка, Ю.В. Субоцького, В.Й. Чинчикеєва, В.Д. Штундюка та ін.

Емпіричну базу дослідження склали нормативно-правові акти України та інших країн, розпорядчі акти відповідних органів державної влади, локальні нормативні акти державних господарських об'єднань і судова практика.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці науковим дослідженням правового статусу державних господарських об'єднань, яке здійснене у сучасних умовах, на основі якого розроблено нові наукові положення та пропозиції з удосконалення їх правового регулювання.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

обґрунтовано розширення правосуб'єктності державних підприємств, а саме наявність у них права ініціювання створення державного господарського об'єднання;

сформовано концепт терміну «обов'язкова вказівка» як локального нормативного акту державного господарського об'єднання, спрямованого на координацію виробничої, інноваційної та іншої діяльності суб'єктів такого об'єднання;

встановлено обумовленість негативних наслідків для підприємства-учасника об'єднання у вигляді його неплатоспроможності від виконання не заснованих на законодавстві та таких, що не мають розрахунків економічної ефективності обов'язкових вказівок органів чи посадових осіб державних господарських об'єднань;

визначено особливості формування майна державних господарських об'єднань за рахунок майнових внесків підприємств-учасників, що полягає у 1) порядку вибору об'єкта майнового внеску; 2) строках передачі майнових

внесків; 3) оформленні передачі майнового внеску від підприємства об'єднанню; 4) оподаткуванні майнових внесків учасників, та виявлено особливості його використання у таких формах організації виробництва: спеціалізація, кооперування, концентрація;

розроблено додаткові критерії ефективності діяльності державного господарського об'єднання щодо правомочностей користування, управління та права на захист.

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття державного господарського об'єднання з уточненням, що воно створюється розпорядчим способом, та мети діяльності, яка полягає у вирішенні спільних економічних та соціальних завдань шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників;

визначення понять асоціації, корпорації, концерну, як організаційно-правових форм господарських об'єднань, шляхом чіткого розмежування їх мети та способів координації діяльності підприємств;

порядку сплати майнових внесків підприємствами-учасниками шляхом закріплення у статуті державного господарського об'єднання відповідного положення або відсилки на інші локальні нормативні акти;

порядку повернення майна у разі виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання та розподілу майна об'єднання у разі його ліквідації шляхом закріплення у законодавстві норми, відповідно до якої майно використовується за вказівкою уповноваженого органу управління;

порядку реорганізації державного господарського об'єднання шляхом уточнення, що його перетворення здійснюється в іншу організаційно-правову форму господарського об'єднання: асоціацію, корпорацію, консорціум, концерн.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

відповідності юридичної конструкції, яка полягає в об'єднанні державного майна, спеціалізації виробництва та підвищення якості управління державними підприємствами, поняттю державного господарського об'єднання, а саме

досягнення балансу публічних і приватних інтересів, повнішої реалізації мети держави за кількома напрямками: ефективного використання державного майна, створення умов для прискорення науково-технічного прогресу, підвищення якості продукції та зниження її собівартості та інше;

правового статусу державних господарських об'єднань з уточненням, що вони є суб'єктами господарювання, які мають організаційно-господарські повноваження щодо підпорядкованих їм підприємств-учасників;

формування сучасної нормативно-правової бази діяльності державних господарських об'єднань, зокрема з використанням елементів законодавчих норм, що регулювали правовий статус радянських промислових об'єднань;

розширення переліку підстав реорганізації державного господарського об'єднання іншими випадками, передбаченими законодавством, зокрема за рішенням Антимонопольного комітету України;

створення та реорганізації державним господарським об'єднанням структурних підрозділів шляхом визначення їх правового статусу, розподілення повноважень між ними, як важливого напрямку діяльності у його управлінні, що дозволяє ефективно реалізовувати соціальні та економічні завдання;

співвідношення понять «господарське об'єднання» та «об'єднання підприємств» шляхом позначення першого як частини другого, і необхідності відповідного законодавчого закріплення;

відповідальності підприємства-учасника, який представляє державне господарське об'єднання на законних підставах, за збитки, завдані об'єднанню, зокрема, у разі укладення договору, що визнаний недійсним;

визначення складу майна державного господарського об'єднання шляхом встановлення залежності від мети діяльності та функцій, які воно виконує.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані: у законотворчій діяльності – при внесенні змін та доповнень до Господарського кодексу України та інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів; у правозастосовній діяльності державних господарських об'єднань; у судовій практиці – при вирішенні спорів, сторонами

яких є підприємства-учасники та державні господарські об'єднання; при викладанні навчальних дисциплін, а також підготовці навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій для студентів вищих навчальних закладів; у науково-дослідних цілях з метою здійснення подальших досліджень правового статусу державних господарських об'єднань.

Результати дисертаційної роботи щодо можливості надання рекомендацій органам управління об'єднання з питань вдосконалення процедур розробки, використання та впровадження інновацій дорадчими органами, а також порядку розподілу майна у разі ліквідації об'єднання отримали впровадження у практичній діяльності державного підприємства «Селидіввугілля» (довідка від 10.01.2018 р. № 1-16).

Положення дисертації щодо застосування відповідальності у діяльності державних господарських об'єднань та підприємств-учасників прийняті до використання у діяльності державного концерну «Укрторф» (довідка від 15.01.2018 р. № 1/4-15).

Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Селидівського гірничого технікуму при викладанні дисципліни «Право» (довідка від 29.01.2018 р. № 02/19).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійною завершеною працею, підготовленою на основі дослідження наукових, нормативно-правових джерел та емпіричних даних з критичним осмисленням існуючих наукових поглядів і законодавчих підходів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та прикладні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська юридична освіта і наука» (Київ, 2013); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної науки і практики» (Харків, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (Запоріжжя, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Національні та

міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (Харків, 2018).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 15 наукових публікаціях, з яких 7 статей опубліковано у наукових фахових періодичних виданнях України, 3 статті у зарубіжних наукових виданнях, 4 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій, 1 публікація в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 194 сторінки, з них основного тексту – 142 сторінки, що дорівнює 7,1 авторських аркушів. Список використаних джерел налічує 227 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

1.1. Поняття державних господарських об'єднань

Об'єднання підприємств існують у багатьох країнах. Це пов'язано з тим, що виконання складних завдань дуже часто виявляється неможливим у рамках одного підприємства (важка, оборонна, суднобудівна промисловість, залізничний транспорт). У зв'язку з цим відбувається об'єднання зусиль декількох підприємств з централізованим управлінням. Серед зарубіжних об'єднань слід відзначити концерни у Німеччині [1, с. 45]; об'єднання у Нідерландах [2, ст. 2:26]; компанії та корпорації у Великобританії, зокрема ті, які були створені у результаті націоналізації (корпорація «British Shipbuilders Corporation» [3, с. 32], компанія «British Aerospace» [4], корпорація «British Rail» [5, с. 15]), корпорації у Китаї.

В Україні існує ряд державних господарських об'єднань: концерни «Укрторф», «Ядерне паливо», «Украгротехсервіс», «Національне виробничо-аграрне об'єднання «Масандра», «Укроборонпром», «Лорта»; корпорації «Укрмонтажспецбуд», «Укрбуд», «Радон», «Украгропромбуд» та інші.

У деяких наукових дослідженнях необґрунтовано стверджується про низьку ефективність державної власності. Однак, як свідчить досвід Китаю, державні корпорації є успішними та деякі з них є одними з перших у світі за розміром доходу. Так, наприклад, державні китайські корпорації зайняли три позиції з п'яти найбільших компаній світу рейтингу «Fortune Global 500» у 2018 році. Друге, третє та четверте місце списку посіли Китайські електричні мережі «State Grid», Китайська національна нафтохімічна корпорація «China National Petroleum Corporation», Китайська енергетична та хімічна компанія «Sinopec» [6]. Такі результати є наслідком цілеспрямованої політики влади Китаю з підтримки та збільшення державного сектору економіки шляхом перетворення державних

підприємств в акціонерні компанії та подальшого їх злиття із збереженням контрольного пакету акцій у держави [7, с. 13].

Загалом, успіх китайських державних корпорацій пояснюється багатьма чинниками: 1) відсутність відповідного піклування про охорону довкілля; 2) дешева соціальна політика, яка мало обтяжує державу; 3) цілеспрямована політика держави щодо низьких тарифів на енергію та сировину, створення інфраструктури, підвищення виробництва праці, інноваційності, ступеня відкритості країни; 4) експортно-орієнтована промислова політика; 5) стійкість політичної системи, оскільки у Китаї вже багато десятиліть забезпечується політична стабільність, зберігається спадкоємність влади, що полягає у регулярній та організованій змінюваності політичного керівництва держави [8, с. 312]; 6) постійна технічна модернізація виробництва [8, с. 313]; 7) широка інтеграція науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів із найбільшими промисловими підприємствами [9]. Саме останню причину успішності китайських державних корпорацій відзначають багато авторів, таких як Я. Бергер, Го Лінь, М. Ковалев, Л.Є. Грінін, А.В. Коротаєв, Ван Син, що буде розглянуто нижче. Таким чином, можна говорити, що використання державної власності є доволі ефективним.

Перш ніж перейти до дослідження поняття державного господарського об'єднання, необхідно з'ясувати, що саме поєднується у вказаних суб'єктах господарської діяльності. Аналіз ч. 1 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 Господарського кодексу України [10, ч. 1 ст. 118, ч. 2 ст. 119] свідчить, що об'єднуються саме підприємства. Однак, як вірно вказує В.В. Лаптев, у даному випадку укрупнення суб'єкту господарювання здійснюється шляхом, відмінним від злиття підприємств, оскільки в об'єднанні «... підрозділи ... більшою чи меншою мірою зберігають економічну та правову самостійність» [11, с. 9]. В юридичній літературі також використовуються поняття «об'єднання осіб» та «об'єднання капіталів», що позначають види господарських товариств за характером взаємодії учасників товариства. Схожість вищевказаних понять відзначають, зокрема, С.М. Грудницька [12, с. 5] та Ю. Юркевич [13]. Вважаємо, що слід порівняти ці

три поняття з метою з'ясування, які саме елементи поєднуються в об'єднанні підприємств.

В об'єднанні капіталів обов'язкова майнова та необов'язкова персональна участь учасників у товаристві [14, с. 132]. В об'єднанні осіб, навпаки, обов'язкова не лише майнова, а й персональна участь у товаристві для всіх (повне товариство) або для частини його учасників (командитне товариство) [14, с. 131]. У цьому державні господарські об'єднання більш схожі на об'єднання осіб, оскільки всі підприємства приймають майнову та персональну участь в об'єднанні. Майнова участь передбачає внесення вступних, членських, цільових та інших внесків [10, ч. 1 ст. 123]. Персональна участь підприємств у діяльності об'єднання обумовлена метою його діяльності – координацією діяльності підприємств [10, ч. 1 ст. 118], що зобов'язує останніх приймати участь у реалізації спільних проектів шляхом видобування корисних копалин, вироблення продукції, участі у науковій діяльності та інше.

Ступінь участі підприємств у діяльності об'єднання залежить від організаційно-правової форми об'єднання. В асоціації участь підприємств є незначною, оскільки у ній централізується одна чи кілька виробничих або управлінських функцій для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації [10, ч. 2 ст. 120]. Учасники асоціації виробляють тару та упаковку на спільному підприємстві, поширюють продукцію один одного, проводять сумісні наукові дослідження. Підприємства, що входять до складу корпорації, працюють за численними напрямками (виробничий, науковий, комерційний) [10, ч. 3 ст. 120] і, як правило, здійснюють весь цикл виробництва: від проектування до розподілу. У концерні участь підприємств є більш значною, оскільки об'єднанням централізуються функції у декількох напрямках: науково-технічний і виробничий розвиток, інвестиційна, фінансова, зовнішньоекономічна та інша діяльність [10, ч. 5 ст. 120]. Співпраця учасників консорціуму залежить від складності цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо [10, ч. 4 ст. 120]. Таким чином, участь підприємств у діяльності об'єднання залежить від його організаційно-правової форми.

Разом з тим, об'єднання підприємств мають суттєві відмінності від об'єднань осіб та об'єднань капіталів. Розглянемо їх детальніше. Метою діяльності державного господарського об'єднання, на відміну від господарських товариств, є досягнення соціальних та економічних результатів шляхом координації діяльності підприємств-учасників [10, ч. 1 ст. 118]. Отримання прибутку підприємством за результатами його участі у діяльності об'єднання може мати місце у разі, коли ним були виконані роботи, надані послуги чи вироблені товари. Наприклад, підприємство-учасник, що здійснив виробництво комплектуючих для літака, який був потім зібраний на складальних цехах об'єднання, має право на отримання оплати вироблених ним деталей.

Різниця є також у порядку відповідальності. В об'єднаннях осіб учасники (повне товариство) або частина учасників (командитне товариство) несуть солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке відповідно до законодавства України може бути звернено стягнення [15, ст. 74, 77]. В об'єднанні капіталів ризик учасників товариства за результатами його діяльності обмежений розміром сплачених вкладів (акцій). При цьому в учасників акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю відсутня, а в учасників товариства з додатковою відповідальністю обмежена субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями товариства [14, с. 130]. На відміну від господарських товариств підприємства-учасники не відповідають за його зобов'язаннями, якщо інше не передбачено статутом [10, ч. 4 ст. 123].

В об'єднанні капіталів управління здійснюється за допомогою його органів: вищий – загальні збори учасників [15, ч. 1 ст. 41, 16, ч. 1 ст. 29]; виконавчий орган [16, ст. 39, 15, ст. 47]; контрольний орган чи інші форми контролю за діяльністю виконавчого органу, формування та вимоги до яких встановлюються законом і статутом товариства [15, ч. 1 ст. 46, 16, ч. 3 ст. 38]. В об'єднанні осіб управління справами здійснюється безпосередньо самими учасниками товариства [15, ч. 2 ст. 68, ч. 1 ст. 81]. На відміну від господарських товариств, порядок управління державним господарським об'єднанням законодавством майже не визначено і залежить від змісту статуту. Генеральний директор державного господарського

об'єднання призначається на посаду органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання [10, ч. 4 ст. 122]. Склад правління державного господарського об'єднання визначається статутом об'єднання, отже, не обов'язково передбачає у ньому участь представників підприємств [10, ч. 4 ст. 122].

Відрізняється також порядок виходу зі складу об'єднання. Учасники об'єднань осіб та об'єднань капіталів мають право вийти зі складу товариства у будь-який момент з дотриманням встановленої законом і статутом товариства порядку [15, п. «в» ч. 1 ст. 10, 16, ст. 24]. Державне підприємство може вийти зі складу об'єднання лише за рішенням органу, що прийняв рішення про його утворення [10, ч. 2 ст. 124].

На відміну від господарських товариств, підприємства-учасники державного господарського об'єднання не мають корпоративних прав [13, с. 83; 17, с. 17]. Це пов'язане з тим, що підприємства-учасники не є власниками майна, що передаються, як внески об'єднанню, а корпоративні права можуть виникати лише з права власності [17, с. 17].

Таким чином, хоча у господарсько-правовому становищі «об'єднань підприємств», «об'єднань осіб» та «об'єднань капіталів» можна виявити певні спільні риси, розглядати державні господарські об'єднання слід в якості окремого виду учасників господарських відносин, відрізняючи їх від господарських товариств.

Також слід відрізнити державні господарські об'єднання від суміжних форм об'єднань суб'єктів господарювання: бізнес-кластерів, стратегічних альянсів, холдингів, картелів, синдикатів, підприємницьких мереж.

Підприємницька мережа – це група фірм, що об'єдналися з метою використання своїх ресурсів, специфічних переваг перед іншими для сумісної реалізації підприємницьких проектів [18, с. 111]. Підприємницька мережа заснована на горизонтальних відносинах [18, с. 111].

Кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях інфраструктури, а також пов'язаних з їх

діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, а також торговельних об'єднань) у певних областях, які конкурують, але, разом з тим, ведуть спільну роботу [19, с. 6]. На відміну від підприємницьких мереж, кластери об'єднують значно ширше коло учасників: виробників, постачальників, вищі навчальні заклади, наукові організації, між якими складаються горизонтальні або вертикальні відносини [18, с. 111].

Стратегічний альянс – це довгострокова угода між двома чи більше самостійними компаніями, що співпрацюють у сфері збуту продукції, наукових досліджень, виробництва продукції, технологічного розвитку [20].

Холдингова компанія – акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [21, абз. 5 ч. 1 ст. 1].

Картель – це договірна форма об'єднання суб'єктів господарювання, учасники якої, зберігаючи статус юридичної особи, фінансову, виробничу та комерційну самостійність, визначають загальну збутову політику та ціноутворення з метою розширення сфери впливу на товарних ринках [22, с. 63].

Синдикат – об'єднання підприємств, що виробляють однорідну продукцію, створене з метою сумісного збуту такої продукції через єдину торговельну мережу [23].

На відміну від інших об'єднань суб'єктів господарювання [24, с. 10] державні господарські об'єднання є юридичною особою – вони створюються рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) [10, ч. 4 ст. 119]. Основою інтеграції стратегічних альянсів є міжфірмова угода про взаємодію, картелів, синдикатів і холдингових компаній – угода про об'єднання без створення юридичної особи, бізнес-кластерів та підприємницьких мереж – самоорганізація, під якою розуміється « ... стихійний процес утворення, відсутність формальної основи для об'єднання ... » [24, с. 9].

Звідси виходить, що склад стратегічних альянсів, підприємницьких мереж та бізнес-кластерів є нестійким, оскільки відсутня формальна основа їх об'єднання.

Організаційна структура картелів, синдикатів та холдингових компаній є більш стійкою, оскільки основа їх інтеграції – договір. На відміну від інших об'єднань суб'єктів господарювання, державне господарське об'єднання характеризується стійкою організаційною структурою, оскільки його склад чітко зазначається у його статуті.

Вихід з картелю або синдикату є можливим, однак пов'язаний з негативними наслідками для підприємства (сплатою неустойки, втратою застави та інше). Порядок виходу учасника зі складу холдингової компанії встановлюється договором про її створення. Вихід підприємства зі складу державного господарського об'єднання здійснюється за рішенням органу, що прийняв рішення про його утворення [10, ч. 2 ст. 124].

Принципова відмінність державних господарських об'єднань від бізнес-кластерів обумовлена наявністю в об'єднань чітко поставленої мети, зазначеної у статуті. У бізнес-кластерах, навпаки, не передбачається постановлення загальних цілей та задач [24, с. 11]. З деякими інтеграційними об'єднаннями суб'єктів господарювання мета діяльності збігається: наприклад, метою стратегічних альянсів є протидія росту витрат, а також ризиків, що виникають у зв'язку зі створенням, освоєнням і використанням технологічних інновацій; метою холдингових компаній є досягнення спільних економічних цілей [25, с. 13]; підприємницьких мереж – досягнення максимально можливої економічної ефективності на основі раціонального використання ресурсів підприємницьких структур [26, с. 63]. Мета діяльності картелів та синдикатів суттєво відрізняється. Так, метою картелю є отримання прибутку шляхом усунення або регламентації конкуренції між учасниками картелю, а також шляхом усунення зовнішньої конкуренції, метою синдикату є розширення та утримання ринків [22, с. 63], сумісна реалізація товарів через єдину контору [23].

Управління державним господарським об'єднанням здійснюється в особі відповідних органів: правління та генерального директора. У холдингових компаніях, на відміну від державних господарських об'єднань, управління здійснюється підприємством з групи, яке є головним по відношенню до інших, -

холдингом [27, с. 51]. У бізнес-кластерах, стратегічних альянсах, картелях, синдикатах, підприємницьких мережах відсутні будь-які органи управління [24, с. 9- 10].

Отже, державне господарське об'єднання, на відміну від більшості суміжних форм інтеграційних об'єднань, має статус юридичної особи, установчі документи, стійку внутрішню структуру, органи управління, конкретні цілі інтеграції.

Також слід вказати, що державні господарські об'єднання відрізняються від господарських об'єднань, заснованих на приватній формі власності. Принципова різниця полягає у тому, що створення державних господарських об'єднань пов'язане із волевиявленням уповноваженого органу управління [10, ч. 4 ст. 135], а створення господарських об'єднань є рішенням приватних підприємств, які об'єднують свою господарську діяльність на добровільних засадах [10, ч. 2 ст. 119]. Таким чином, приватні підприємства є безпосередньо засновниками господарських об'єднань, а державні підприємства є лише учасниками державних господарських об'єднань. При цьому приватне підприємство, перебуваючи у складі об'єднання, має право управління ним у порядку, передбаченому статутом або установчим договором [10, ч. 1 ст. 122]. Державне підприємство не завжди має право на управління державним господарським об'єднанням, оскільки його участь у правлінні об'єднання може бути не передбачена статутом [10, ч. 4 ст. 122]. Наступною відмінністю є те, що вихід приватних підприємств з господарського об'єднання є вільним, а державне підприємство не має право за своєю ініціативою вийти з державного господарського об'єднання. Також державні підприємства, на відміну від приватних підприємств, не мають права об'єднувати на добровільних засадах свою діяльність з іншими суб'єктами господарювання та приймати рішення про припинення своєї діяльності [10, ч. 3 ст. 121].

Аналіз сучасної юридичної літератури свідчить про те, що існують різні точки зору щодо місця державних господарських об'єднань серед учасників господарських відносин. Проаналізуємо їх для того, щоб визначити найбільш обґрунтовану.

Погляду про те, що державні господарські об'єднання є суб'єктами

організаційно-господарських повноважень, дотримуються вчені І.М. Кравець та О.М. Вінник. Вказана точка зору І.М. Кравець мотивується тим, що підприємства-учасники наділяють господарське об'єднання організаційно-господарськими повноваженнями, юридичною підставою яких є установчий документ, де вони закріплені [28, с. 164]. Інша прихильниця даної позиції — О.М. Вінник зазначає закон в якості юридичної підстави цих повноважень [14, с. 83].

Згідно іншої позиції, господарські об'єднання відносяться до суб'єктів господарювання. Даний підхід займають вчені В.О. Джуринський і В.С. Щербина, та обґрунтовується це метою створення і господарською компетенцією зазначених об'єднань [29, с. 107]. Крім того, норми, що регулюють діяльність господарських об'єднань вміщені саме у розділі II Господарського кодексу України під назвою «Суб'єкти господарювання» [29, с. 107-108; 30, с. 19-20].

Згідно третьої позиції правовий статус господарських об'єднань є змішаним. Про це зазначав В.В. Лаптев у монографії «Правове положення промислових і виробничих об'єднань»: «у його [авт. - об'єднання] діяльності управлінські планово-організаційні функції поєднуються з функціями виробничо-господарськими» [11]. О.П. Віхров також вказує, що господарські об'єднання є «господарськими організаціями з правами юридичної особи» [31, с. 111], оскільки більшість об'єднань підприємств мають організаційно-господарські повноваження щодо учасників, характер і обсяг яких встановлюється засновницькими документами [31, с. 111-112]. В.О. Джуринський, відносячи державні господарські об'єднання до суб'єктів господарювання, зауважує, що вони мають окремі функції та повноваження органів управління, які здійснюють організаційно-господарські повноваження стосовно підприємств-учасників, але це не є підставою для віднесення державних господарських об'єднань до суб'єктів організаційно-господарських повноважень, оскільки повноваження органів управління поширюються лише на учасників об'єднання і не виходять за його межі [29, с. 21].

Для з'ясування місця державних господарських об'єднань серед учасників господарських відносин слід звернутися до законодавства. Як виходить з II розділу Господарського кодексу України господарські об'єднання відносяться до

суб'єктів господарювання. При цьому державне господарське об'єднання має всі його ознаки: організаційно-правову форму, статут, майнову відокремленість на праві господарського відання або оперативного управління, господарські права та обов'язки, здатність нести відповідальність за результати своєї діяльності, безпосереднє здійснення господарської діяльності. Державне господарське об'єднання, як і будь-який суб'єкт господарювання, має право виробляти товари, виконувати роботи, надавати послуги. Таким чином, в об'єднанні виникають відносини при безпосередньому здійсненні виробництва, які називаються господарсько-виробничими [10, ч. 5 ст. 3].

Разом з тим, вирішення соціальних та економічних завдань об'єднанням досягається шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників [10, ч. 1 ст. 118]. Координація – це узгодження, встановлення доцільного співвідношення між будь-якими діями [32, с. 295]. У державному господарському об'єднанні координація означає залучення до співпраці підприємств-учасників; формування єдиної для всіх учасників маркетингової, рекламної, фінансово-економічної, цінової, інвестиційної політики; здійснення контролю за виконанням учасниками вимог статуту, внутрішніх документів та рішень органів управління об'єднання та інше. Таким чином, об'єднання здійснює управління господарською діяльністю підприємств, яке підпадає під поняття організаційно-господарських відносин [10, ч. 6 ст. 3].

У зв'язку з цим державні господарські об'єднання слід розглядати в якості суб'єктів господарювання, які мають організаційно-господарські повноваження щодо підпорядкованих підприємств-учасників.

Як вказує І.М. Кравець, обсяг організаційно-господарських повноважень господарського об'єднання залежить від його організаційно-правової форми; положень актів законодавства; установчих і внутрішніх документів [33, с. 10]. Наприклад, в асоціації централізується лише одна або декілька повноважень регулювання діяльності підприємств, у концерні – значна кількість повноважень. Крім того, правовий статус деяких державних господарських об'єднань має певні особливості. Закон України «Про управління об'єктами державної власності»

наводить повноваження, які мають всі державні господарські об'єднання [34, ст. 9]. З урахуванням специфіки діяльності об'єднанням надаються додаткові права, що закріплюються у статутах об'єднань і нормативно-правових актах. Особливу увагу у цьому плані привертає державний концерн «Укроборонпром», який має значно ширші організаційно-господарські повноваження порівняно з іншими державними господарськими об'єднаннями. Так, концерн уповноважений створювати юридичні особи в оборонно-промисловому комплексі, приймати рішення щодо їх реорганізації та ліквідації [35, п. 2 ч. 1 ст. 7], надавати згоду на відчуження та списання об'єктів управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі учасників концерну [35, п. 8 ч. 1 ст. 7], здійснювати управління корпоративними правами держави стосовно пакетів акцій, що належать державі у статутних капіталах акціонерних товариств та передані в управління концерну [35, п. 9 ч. 1 ст. 7] та інші.

У зв'язку з цим державний концерн «Укроборонпром» дуже часто у судовій практиці помилково ототожнюється з органом виконавчої влади та органом, утвореним у структурі органів виконавчої влади. Вважаємо, що підстав для таких тверджень немає, оскільки чинне законодавство не надає такого статусу концерну. Так, відповідно до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» він є суб'єктом управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [35, ч. 1 ст. 3]. Також зі змісту постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 року № 1221 «Про утворення державного концерну «Укроборонпром» [36] не вбачається, що концерн входить до структури виконавчого органу. Таким чином, ототожнення державного концерну «Укроборонпром» з державним органом видається неправильним з позицій чинного законодавства України. Крім того, у вітчизняній юридичній літературі подібне твердження також не зустрічається.

Господарський кодекс України вказує, що державне господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене державними підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках,

рішенням міністерств або інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання [10, ч. 4 ст. 119]. Загальне ж формулювання поняття «об'єднання підприємств» кодекс зазначає наступним чином, – це господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань [10, ч. 1 ст. 118]. Вважаємо, що визначення поняття державного господарського об'єднання у сучасних умовах має суттєві недоліки.

По-перше, не можна погодитися із «координацією діяльності», як метою об'єднань підприємств. Лише асоціація, як організаційно-правова форма, створюється з метою координації підприємств-учасників [10, ч. 2 ст. 120]. Враховуючи вказане, не представляється можливим з'ясувати, у чому полягає особливість асоціації, як організаційно-правової форми об'єднань підприємств.

Як зазначено в економічній літературі, мета суб'єкту підприємницької діяльності, – це «... предмет устремління, задалегідь намічений кінцевий задум, очікуваний результат дії підприємця, те, в ім'я чого він працює» [37, с. 49]. При цьому навряд чи можна погодитися з тим, що кінцевим задумом діяльності об'єднань є координація діяльності. Так, наприклад, метою державного концерну «Ядерне паливо» є створення виробництва ядерного палива [38, п. 18]. З урахуванням вказаного, вважаємо, що координація діяльності є лише способом досягнення мети об'єднань підприємств.

У науковій юридичній літературі зазначається, що під соціальними та економічними завданнями слід розуміти здійснення інноваційної діяльності, ефективне використання об'єктів державної власності, вирішення соціальних завдань [39, с. 10-11]. Варто погодитися із І.М. Любімовим, А.Г. Бобковою [40, с. 31] та Л.В. Винар [41, с. 146] у тому, що соціальні та економічні завдання державних суб'єктів господарювання є похідними від функцій держави. Наприклад, мета державного концерну «Укроборонпром» [42, п. 17], є похідною від функції держави щодо забезпечення обороноздатності країни та державної безпеки.

Зважаючи на вказане, слід звернути окрему увагу на таку ціль, як інноваційна діяльність. Зарубіжні дослідження у цій сфері стверджують, що державним підприємствам потрібні нові показники діяльності, які виходять за рамки звичайних економічних досягнень – серед них, зокрема, відзначаються інновації [43, с. 7].

Як вказує М.В. Мельникова, інноваційні можливості виробничо-господарських комплексів, під якими розуміються, зокрема, державні господарські об'єднання [44, с. 229], заслуговують особливої уваги, тому що в їх межах полегшується фінансування впровадження інновацій [44, с. 205]. Подібної точки зору також дотримується Ю.В. Кіндзерський. Дослідник зазначає, що саме великі інтегровані структури у пріоритетних секторах економіки (таких, як оборонно-промисловий комплекс, авіація, суднобудування) є важливими у проведенні структурних змін і технологічної модернізації [45, с. 37-38]. В якості переваг державних корпоративних об'єднань відзначаються високий рівень концентрації та технологічна інтеграція виробництв, що позитивно впливають на структуру економіки [45, с. 38].

Особливу роль державних суб'єктів господарювання в інноваційній діяльності відзначають багато дослідників: П. Тонурист, Е. Каро, Ф. Беллок та інші. Естонські дослідники П. Тонурист і Е. Каро розглядають державні суб'єкти господарювання, як «інструменти інноваційної політики» [46, с. 1]. Ф. Беллок робить висновок, що саме державні підприємства мають забезпечити «довгострокову перспективу технічного прогресу» [47, с. 1]. Взагалі, наукові дослідження однозначно вказують на активне залучення державних підприємств в інноваційну діяльність, пояснюючи це їх «унікальним становищем» [43, с. 40], що проявляється у можливості впливати на інших суб'єктів господарювання шляхом створення спільних цінностей [43, с. 40], у підтримці широкого економічного росту, зокрема через ефективне використання інновацій [48, с. 22].

Хоча існують різні точки зору щодо взаємозв'язку між інноваціями та розміром суб'єкту господарювання (відзначимо у дужках, що мова йде про суперечливі погляди серед науковців щодо Шумпетеріанської гіпотези, згідно якої

ринкова влада та великі фірми стимулюють інновації [49, с. 2]), не можна не визнати, що державні господарські об'єднання мають більший інноваційний потенціал, ніж окреме взяте державне підприємство. Серед переваг дослідники відзначають наявність відповідної ресурсної та матеріальної бази, що забезпечують весь цикл створення нового продукту [50, с. 672], можливість залучення необхідних фінансових ресурсів і концентрація на пріоритетних напрямках виробництва та перспективних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт [51], міцне фінансове становище та можливість залучення висококваліфікованих кадрів [52, с. 46].

Таким чином, юридична конструкція, яка полягає в об'єднанні державного майна, спеціалізації виробництва та підвищення якості управління державними підприємствами відповідає поняттю державного господарського об'єднання. Саме в таких об'єднаннях можливе досягнення балансу публічних і приватних інтересів, повніша реалізації мети держави за кількома напрямами: ефективного використання державного майна, створення умов для прискорення науково-технічного прогресу, підвищення якості продукції та зниження її собівартості, що буде розглянуто нижче, та інше.

По-друге, порядок створення державних господарських об'єднань, зазначений у ч. 4 ст. 119 Господарського кодексу України, є не досить коректним, оскільки створює враження, що державні підприємства є безпосередньо ініціаторами створення об'єднання, а рішення міністерства є наслідком такої ініціативи. Аналіз вказаної норми показує, що вона фактично дублює ч. 1 ст. 3 Закону України «Про підприємства в Україні», який діяв до набрання чинності 1 січня 2004 року Господарським кодексом України. Зазначена норма передбачала, що «підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати ...» свою діяльність [53, абз. 1 п. 1 ст. 3].

Таким чином, Кабінет Міністрів України та міністерства були позбавлені права створювати об'єднання підприємств - вони мали право лише схвалити ініціативу державних підприємств про об'єднання. Наприклад, зі змісту розпорядження від 12 червня 1997 року Кабінет Міністрів України «Про

створення концерну «Лан» виходить, що Кабінет Міністрів України схвалив ініціативу « ... підприємств Кіровоградської області ... про створення концерну «Лан» [54]. Однак вказане свідчить про порушення принципу створення державних суб'єктів господарювання розпорядчим способом. З урахуванням положень ч. 4 ст. 135, ч. 5 ст. 120 Господарського кодексу України не залишається сумніву, що державні господарські об'єднання створюються одноосібним розпорядженням засновника (уповноваженого ним органу). Слід вказати, що ініціатива про створення об'єднання може виходити від державних підприємств, але відповідне рішення приймають органи, зазначені у ч. 4 ст. 119 Господарського кодексу України.

Таким чином, на підставі аналізу законодавства та наукової літератури можна дійти наступних висновків.

Державні господарські об'єднання запропоновано розглядати в якості суб'єктів господарювання, які мають організаційно-господарські повноваження щодо підпорядкованих підприємств-учасників. Особливості правового статусу державних господарських об'єднань визначаються Господарським кодексом України, установчими документами, окремими законами та постановами Кабінету Міністрів України.

Поняття державного господарського об'єднання, зазначене у Господарському кодексі України, має недоліки, оскільки у ньому нечітко сформульована мета та порядок створення, у зв'язку з цим запропоновано у ч. 4 ст. 119 Господарського кодексу України уточнити, що державне господарське об'єднання — це господарська організація, утворена у складі двох або більше державних підприємств за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників.

Інноваційна діяльність є одним із соціальних та економічних завдань державних господарських об'єднань, для виконання якого вони мають великий

потенціал у створенні нових виробів і технологій, а держава може ефективно реалізовувати інноваційну політику через підпорядковані їй суб'єкти господарювання.

Юридична конструкція, яка полягає в об'єднанні державного майна, спеціалізації виробництва та підвищення якості управління державними підприємствами, відповідає поняттю державного господарського об'єднання, а саме досягнення балансу публічних і приватних інтересів, повнішої реалізації мети держави за кількома напрямками: ефективного використання державного майна, створення умов для прискорення науково-технічного прогресу, підвищення якості продукції та зниження її собівартості та інше.

1.2. Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань

Незважаючи на широке застосування поняття організаційно-правової форми у нормативно-правових актах, у законодавстві відсутнє його визначення, немає й єдиного його розуміння в юридичній науковій літературі. Д.В. Задихайло визначає організаційно-правову форму як « ... комплексну правову характеристику відносин, що виникають із приводу створення, функціонування і ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи), у тому числі включає у себе такі параметри, як характер взаємовідносин між засновниками у процесі створення організації і управління нею; правовий режим майна, закріпленого за організацією фонду, характер майнової відповідальності засновників по зобов'язаннях заснованої ними організації та інше» [55, с. 168-169]. І.С. Шиткіна відзначає, що критеріями, які характеризують організаційно-правову форму, слід вважати особливості формування майна організації; організаційну структуру; взаємовідносини з учасниками та учасників один з одним; відповідальність учасників перед юридичною особою та юридичної особи перед його учасниками та іншими суб'єктами підприємницького обігу [56, с. 67-68]. В.С. Мартемьянов зазначає, що організаційно-правова форма вказує на сукупність майнових та

організаційних відмінностей, способів формування майна, особливостей взаємодії власників, учасників, їх відповідальності між собою, а також контрагентами [57, с. 75]. Враховуючи вказане, можна зробити висновок, що від організаційно-правової форми державного господарського об'єднання залежить порядок взаємодії між учасниками, ступінь контролю об'єднання над діяльністю підприємств-учасників, порядок формування та ступінь консолідації майна учасників.

Згідно ст. 120 Господарського кодексу України господарські об'єднання можуть бути створені у таких організаційно-правових формах: асоціація, корпорація, консорціум, концерн. Багато дослідників вказують на недосконалість організаційно-правових форм господарських об'єднань, оскільки вони не дають чіткого уявлення про їх відмінні особливості. Наприклад, В.К. Мамутов, С.М. Грудницька [58, с. 48], В.С. Щербина [59, с. 181] вказують, що асоціація мало чим відрізняється від корпорації. В. Петрина зауважує, що організаційно-правові форми штучно виділені в українському законодавстві [60, с. 138], аналіз їх ознак свідчить, що вони є «надуманими» [60, с. 139], і між ними не існує принципових відмінностей [60, с. 138]. В.К. Мамутов та С.М. Грудницька зазначають, що організаційно-правові форми потребують розробки та виділення специфіки кожного з них [58, с. 50]. Слід додати, що законодавець наділив деякі з організаційно-правових форм ознаками, які жодним чином не виділяють їх серед інших. Наприклад, асоціація має своєю ознакою «постійну координацію» [10, ч. 2 ст. 120], хоча у визначенні поняття об'єднання підприємств у ч. 1 ст. 118 Господарського кодексу України координація діяльності є безпосередньою метою їх створення [10, ч. 1 ст. 118]. Представництво інтересів підприємств у державних органах також не можна вважати особливою ознакою асоціації та концерну, оскільки зовсім не зрозуміло, чому таке право не може належати корпорації чи консорціуму.

Поняття організаційно-правових форм господарських об'єднань, що зазначені у ст. 120 Господарського кодексу України, свідчать, що лише у поняттях асоціації та консорціуму зазначена мета створення. Так, асоціація створюється для постійної координації господарської діяльності підприємств [10, ч. 2 ст. 120],

консорціум – для досягнення певної спільної господарської мети [10, ч. 4 ст. 120]. Крім того, тільки у вказаних поняттях зазначається, що саме поєднують підприємства-учасники: в асоціації – фінансові та матеріальні ресурси [10, ч. 2 ст. 120], у консорціумі – кошти та централізовані ресурси [10, ч. 4 ст. 120]. При цьому у поняттях корпорації та концерну [10, ч. 3, 5 ст. 120] не визначається мета їх створення та що саме поєднують підприємства-учасники. Оскільки у корпорації та у концерні зосереджується, зокрема, виробнича функція, то цілком логічно, що у ньому можлива кооперація та спеціалізація виробництва, організація спільних виробництв, які є характерними ознаками асоціації. Централізація функцій інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної діяльності [10, ч. 5 ст. 120], що властиві лише концерну, також можливі у корпорації, оскільки реалізація комерційних інтересів підприємств може здійснюватися, зокрема, у цих сферах. Утім, деякі організаційно-правові форми господарських об'єднань мають відмінні ознаки: в асоціації органи управління не мають право втручатись у діяльність підприємств-учасників [10, ч. 2 ст. 120]; консорціум є тимчасовою організаційно-правовою формою та створюється для виконання певних проєктів [10, ч. 4 ст. 120]; у концерні учасники є фінансово залежними від об'єднання [10, ч. 5 ст. 120].

Таким чином, різницею між організаційно-правовими формами господарських об'єднань, як свідчить аналіз ст. 120 Господарського кодексу України, є ступінь централізації функцій та фінансової залежності учасників. Як вказує В.К. Мамутов та С.М. Грудницька, в асоціації та корпорації акумулюються лише окремі функції та повноваження централізованого управління, у концерні та консорціумі – значна частина функцій [58, с. 47]. Хоча, слід вказати, у консорціумі інтеграція підприємств може бути різною у залежності від поставленої перед ним задачі. Фінансова залежність учасників від об'єднання спостерігається лише у концерні.

Крім того, відповідно до ст. 120 Господарського кодексу України організаційно-правові форми господарських об'єднань поділяються на договірні та статутні. У зв'язку з цим В. Петрина задається питанням: чому корпорація є договірним об'єднанням, а консорціум – статутним, а не навпаки? [60, с. 139].

О. Березюк також вважає, що консорціум не може бути статутним об'єднанням [61, с. 29]. С.М. Грудницька пропонує консорціум визнавати і статутним, і договірним об'єднанням [62].

З цього приводу слід вказати, що організаційно-правові форми господарських об'єднань практично без змін відтворені із Закону України «Про підприємства в Україні». Зазначений нормативно-правовий акт, на відміну від Господарського кодексу України встановлював, що підприємства, у тому числі державні, мають право на добровільних засадах об'єднувати свою діяльність [53, абз. 1 п. 1 ст. 3]. Згідно вказаного Закону об'єднання підприємств мали установчим документом договір або статут [53, ч. 3 ст. 3]. Отже, об'єднання державних підприємств могли створюватись у будь-якій організаційно-правовій формі.

Після прийняття Господарського кодексу України створення державних господарських об'єднань стало можливим за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) [10, ч. 4 ст. 119]. Їх установчим документом є статут, тому логічно, що державні господарські об'єднання можуть бути створені, як статутні об'єднання, тобто у формі концерну та консорціуму. Разом з тим, ч. 6 ст. 120 Господарського кодексу України вказує, що державні господарські об'єднання можуть утворюватися, у тому числі, як корпорації, що є договірним об'єднанням [10, ч. 6 ст. 120]. Л. Гончарук та Ю. Чабан зазначають, що державне господарське об'єднання, що створені у формі корпорації, мають установчими документами рішення про утворення та статут [63, с. 11-12]. При цьому дослідники не пояснюють, як договірне об'єднання у формі корпорації може створюватись розпорядчим способом.

Вирішуючи вказане питання, слід зазначити, що організаційно-правова форма господарських об'єднань залежить від мети їх створення. Наприклад, об'єднання державних підприємств у формі концерну для виробництва тари або упаковки є недоцільним, оскільки така діяльність не потребує централізованого фінансово-економічного управління, повного контролю над діяльністю підприємств, єдиної

кадрової політики. Тому, уявляється, слід виключити слова «статутний» і «договірний» зі ст. 120 Господарського кодексу України, тим самим надавши можливість засновникам державних господарських об'єднань обирати найбільш відповідну організаційно-правову форму у кожному конкретному випадку.

У зв'язку з наведеними недоліками деякі науковці пропонують надати організаційно-правовим формам господарських об'єднань значення, які вони мають « ... у праві країн із розвиненою економікою (міжнародному праві)» [60, с. 140] або « ... у відповідності до світового розуміння» [64, с. 46]. Однак незрозуміло, про які саме значення йде мова. Наприклад, у Великобританії термін «корпорація» означає юридичну особу [65, с. 48], у Російській Федерації державна корпорація – некомерційна організація [66, ст. 7.1]. Законодавство Німеччини не визнає концерн юридичною особою, а також заперечує наявність у нього відокремленого майна. Концерн може створюватися на добровільній та примусовій основі [67, § 18]. Асоціація у міжнародному законодавстві є загальним поняттям, що означає об'єднання для спеціальної мети або бізнесу [68, с. 156].

З огляду на це, вважаємо правильною позицію В.К. Мамутова та С.М. Грудницької: формування господарського законодавства України має одну негативну тенденцію – копіювання іноземних понять і конструкцій без врахування реалій вітчизняних традицій і економіко-правових особливостей, що заважає їх ефективному правовому регулюванню [58, с. 46]. Отже, варто досліджувати не назви організаційно-правових форм, а їх внутрішній зміст, і на цій основі розробляти пропозиції з їх удосконалення. У зв'язку з цим доцільним є проведення порівняльного аналізу вітчизняних організаційно-правових форм господарських об'єднань із транснаціональними корпораціями та міжнародними стратегічними альянсами, оскільки вони схожі за характером управління.

Згідно ч. 2 ст. 120 Господарського кодексу України асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та

матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації [10, ч. 2 ст. 120].

Асоціація вважається найбільш «м'якою» організаційно-правовою формою [69, с. 11; 70, с. 200], оскільки об'єднує лише одну або декілька повноважень централізованого регулювання діяльності підприємств та не має права втручатися в їх діяльність. Із вказаного вбачається, що асоціація діє за принципом, який певною мірою схожий на функціональний альянс (functional alliance) [71, с. 392], адже йде мова про невеликий ступінь централізації, що охоплює лише один функціональний напрямок діяльності учасників.

Існує декілька різновидів функціональних альянсів: виробничі, маркетингові, фінансові та науково-технічні. У виробничих альянсах (production alliance) учасники здійснюють виробництво продукції чи надання послуг на спільному підприємстві [71, с. 392]. Маркетингові альянси (marketing alliance) займаються організацією маркетингу чи обмінюються досвідом у цій сфері [71, с. 392]. В якості прикладу можна назвати альянс між корпораціями «McDonald's» і «The Walt Disney Company» у 1996 році, який сприяв поширенню продукту один одного у своїх магазинах [72, с. 512]. Фінансові альянси покликані зменшити фінансові ризики учасників у реалізації проектів. Участь партнерів у такому альянсі передбачає різні варіанти співпраці: фінансування у рівних частках, одностороннє фінансування в обмін на використання досвіду іншої компанії та інше [71, с. 392]. Науково-технічні альянси (research and development alliance) передбачають проведення сумісних наукових досліджень для розроблення інноваційного продукту. Формами їх співпраці є обмін науковими знаннями, відвідування лабораторій, взаємний обмін ліцензіями на нові технології [71, с. 392]. Прикладом такого альянсу можна назвати співпрацю корпорацій «HP Inc» з «Canon» для створення нової технології друку [73, с. 381].

Уявляється, що нашому законодавцю слід було б зайняти аналогічну позицію шляхом закріплення у Господарському кодексі норми, відповідно до якої в асоціації підприємства співпрацюють в одному з напрямів у сфері виробництва, маркетингу, фінансів, інноваційної діяльності. Наприклад, це можуть бути

об'єднання, що здійснюють виробництво тари, упаковки; обслуговують машини та устаткування підприємств-учасників; організують єдину мережі збуту; проводять сумісні розробки і дослідження та інше.

Згідно ч. 3 ст. 120 Господарського кодексу України корпорація – це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації [10, ч. 3 ст. 120].

Корпорації на відміну від асоціацій мають більший ступінь централізації функцій [61, с. 28]. Як вказує І.Я. Кулиняк, корпорацію відносять до «м'яких» форм об'єднання [70, с. 200]. Зі змісту статутів державних корпорацій, таких, як «Укрмонтажспецбуд», «Укрзакордоннафтогазбуд», державну продовольчо-зернову корпорація України, «Українське державне об'єднання «Радон», вбачається, що кожна з них здійснює декілька етапів впровадження результатів робіт на ринок. Наприклад, державна корпорація «Укрмонтажспецбуд» виконує будівництво та введення у дію об'єктів житлово-цивільного і промислового призначення [74, п. 3]; державна корпорація «Українське державне об'єднання «Радон» збирає, транспортує, переробляє, зберігає, здійснює захоронення радіоактивних і техногенних відходів [75, п. 3.3]; державна корпорація «Укрзакордоннафтогазбуд» – займається проектуванням та будівництвом об'єктів для добування, транспортування, збереження та переробки нафти; виконанням робіт із спорудження нафтогазових комплексів (освоєння родовищ, будівництво трубопроводів, нафтопереробних заводів, сховищ); транспортуванням нафти та газу; експлуатацією і сервісним обслуговуванням об'єктів нафтогазової промисловості [76, п. 2].

Наведені вище особливості корпорації дозволяють порівняти їх з комплексними альянсами (comprehensive alliance), які працюють за численними напрямками: науково-дослідні роботи, проектування, виробництво, маркетинг і розподіл [71, с. 392]. На відміну від виробничих, комплексні альянси здійснюють весь цикл виробництва: від проектування до розподілу. Виробничі альянси,

навпаки, працюють лише в одному напрямку: обробка сировини (шліфування, полірування, термообробка), вироблення комплектуючих матеріалів та інше. Уявляється, що державні підприємства слід об'єднувати у корпорацію у тому випадку, коли існує потреба організації виробництва з повним циклом.

Згідно законодавства концерн є статутним об'єднанням підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності [10, ч. 5 ст. 120]. В якості прикладу можна назвати державні концерни «Укроборонпром», «Ядерне паливо», «Укрторф», Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення.

Концерн відносять до «жорстких» форм об'єднання [70, с. 200], які централізують значну частину виробничо-господарських функцій [58, с. 47]. Учасники концерну мають низький рівень самостійності [77, с. 68] і вони «фактично ... підлеглі єдиному господарському керівнику» [70, с. 202]. За ступенем централізації функцій і фінансової залежності учасників концерн найбільшою мірою можна прирівняти до транснаціональної корпорації (transnational corporation). Останні, як вказується в юридичній літературі, за організаційно-управлінською структурою є «багатогалузевими концернами» [78, с. 32] – діють у межах системи прийняття єдиних для підрозділів рішень, що дає можливість реалізовувати загальну стратегію і політику [78, с. 11] та пов'язані спільною власністю, що дозволяє впливати на виробничу діяльність підрозділів [78, с. 11].

Таким чином, концерн доцільно створювати у тому випадку, коли є потреба об'єднання ресурсів державних підприємств для реалізації глобальної мети через єдину систему управління (наприклад, у сфері оборонної промисловості – державний концерн «Укроборонпром», виробництво ядерного палива – державний концерн «Ядерне паливо»).

Консорціумом визнається тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації

цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Вказана організаційно-правова форма створюється для реалізації значних проектів, що потребують консолідації ресурсного потенціалу учасників [79, с. 39].

Деякі дослідники зазначають, що консорціум є договором, а отже, його не можна виділяти в окрему організаційно-правову форму [60, с. 137]. Разом з тим, як свідчить міжнародний досвід, консорціум може здійснювати свою діяльність шляхом створення юридичної особи, так і без такої. Наприклад, компанія «Airbus Industrie» спочатку не мав статусу юридичної особи, а потім був створений у формі компанії з виготовлення літаків. Як вказують С. Сиган-Хорн та Д. Фолкнер, консорціум (the consortium) є формою стратегічного альянсу, який створений для спеціальної мети і виконання великомасштабного проекту, наприклад в оборонній та аерокосмічній галузях [80, с. 214]. В Україні прикладами державних консорціумів є «Екосорб» та «Укрфітотерапія».

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що вибір організаційно-правової форми державного господарського об'єднання, у першу чергу, залежить від мети його створення. Якщо метою є обслуговування діяльності підприємств, наприклад, розроблення інноваційного продукту, надання послуг чи виробництво продукції, організація збуту продукції, обмін досвіду в інноваційній сфері або маркетингу, - є доцільним об'єднання у формі асоціації. Необхідність централізації значної кількості функцій, впровадження управлінських рішень через єдиний центр на основі фінансової залежності учасників варто реалізовувати у формі концерну. Для реалізації конкретного проекту доречно створювати консорціум. У разі необхідності організації повного циклу виробництва доцільно створювати корпорацію.

Для можливості обрання уповноваженим органом управління найбільш прийнятної організаційно-правової форми державного господарського об'єднання, у залежності від мети об'єднання і, відповідно, ступеню акумуляції функцій учасників, галузі господарської діяльності, очікуваних результатів співпраці державних підприємств, слід виключити слова «договірний» та «статутний» з їх понять.

Таким чином, на підставі аналізу положень законодавства та наукової літератури можна дійти наступних висновків. Порівняльний аналіз організаційно-правових форм державних господарських об'єднань з міжнародними стратегічними альянсами та транснаціональними корпораціями показує, що вони мають багато спільних рис у порядку побудови зв'язків між учасниками. Це, у свою чергу, свідчить про необхідність збереження та розвинення положень статті 120 Господарського кодексу України. У зв'язку з чим пропонується:

викласти ч. 2 ст. 120 Господарського кодексу України у наступній редакції: «Асоціація – господарське об'єднання в одному напрямку господарської діяльності у сфері виробництва, маркетингу, фінансів, інноваційної діяльності»;

викласти ч. 3 ст. 120 Господарського кодексу України у наступній редакції: «Корпорація – господарське об'єднання, що формується для виконання декількох етапів процесу впровадження товарів та послуг на ринок (інноваційна діяльність, проектування, виробництво, маркетинг, розподіл)»;

викласти ч. 5 ст. 120 Господарського кодексу України у наступній редакції: «Концерн – господарське об'єднання на основі фінансової залежності підприємств-учасників, що підпорядковані загальній системі прийняття рішень та реалізації управлінських рішень. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну»;

виключити ч. 6 ст. 120 Господарського кодексу України, оскільки державні господарські об'єднання можуть бути створені у будь-яких вище вказаних організаційно-правових формах.

1.3. Становлення та розвиток нормативно-правової основи діяльності державних господарських об'єднань

Становлення об'єднань у сфері господарювання - результат багатовікового розвитку. Їх утворення почалося з XI століття, коли ремесла об'єднувались у корпорації «ізвозників», що займались перевезеннями, теслярів, спеціальних

промисловців. Корпорації керувались «старійшинами» [81, с. 343]. З XIV століття почала розвиватися цехова система організації міського ремісничого виробництва. Перші відомості про цехи, як виробничо-корпоративні організації, з'явилися на території України разом із магдебурзьким правом із 80-х років XIV століття, коли цех шевців Перемишля отримав цехову грамоту. У цехи об'єднувались шевці, кравці, пекарі, столяри, ковалі, токарі, ювеліри, пивовари та інші [82, с. 354]. Вони існували у Києві, Львові, Перемишлі, Володимирі, Ковелі, Кременці, Луцьку, Кам'янці, Коростені, Холмі, Красноставі тощо [82, с. 354]. У XVI-XVII століттях цехові об'єднання з'явилися в інших містах [82, с. 354]. Участь ремісників у таких організаціях була не однаковою: частина з них були повноправними членами – «братчиками», інші залишались «молодиками» – підмайстрами та учнями. Цехи боролися з конкурентами, вживали заходів для випуску продукції високої якості, знаходили засоби для збуту своїх виробів [83, с.183]. Джерелами регулювання діяльності всередині цехів виступали збірники звичаїв, що називалися статутами або статусами [84, с. 52]. У XVII столітті з'являються торговельні компанії, що об'єднували купецтво [83, с.188].

У 1786 році цехи були перейменовані в «управи». Промисловість і торгівля у кінці XVIII століття і у першій половині XIX століття тісно були пов'язані з управами. В управах відбувались збори членів – «братчиків». Така організація здійснювала контроль якості продукції та укріплювала монопольне становище [83, с. 349].

У 1840 році у Бродах купці об'єднувались у торговельні фірми та організації [82, с. 595-596].

Із входженням України до складу СРСР на її території широкого розповсюдження набули трести, які почали створюватися з осені 1921 року. Серед перших були «Хімвугілля», «Південьсталь», «Донвугілля», «Цукортрест», «Укрпапітрест», «Укрсельмаштрест» та інші [85, с. 191]. Вперше правове регулювання діяльності вітчизняних трестів визначалося Декретом ради народних комісарів РСФСР Всеросійського центрального виконавчого комітету «Про державні промислові підприємства, що працюють на

засадах комерційного розрахунку (трести)» від 10 квітня 1923 року. Згідно п. 1 вказаного документу трести – це державні промислові підприємства, яким держава надає самостійність у виробництві своїх операцій, згідно затвердженого для кожного з них статуту, та які діють на засадах комерційного розрахунку з метою отримання прибутку [86, п. 1]. У Декреті зазначалося, що трест є юридичною особою [86, п. 2]. Також вказувалося, що трест є єдиним підприємством, до складу якого входять виробничі одиниці (фабрики, заводи, магазини) [86, п. 3].

Правову природу вказаних суб'єктів господарювання чітко показав І.А. Ісаєв. Аналізуючи законодавство цього періоду, вчений вірно зазначив, що трест не будується за ознакою корпоративності, «це є просто відокремлене із загального складу державне майно, яке знаходиться в управлінні особливих довірчих органів, що діють на правах юридичних осіб» [87, с. 136].

За кордоном монопольні об'єднання набули поширення у кінці XIX століття і набували форм корнерів, рингів, пулів [88, с. 125]. Вони створювалися на певний проміжок часу [88, с. 125], зокрема, з метою підтримання єдиного рівня цін на товар для отримання великих прибутків [88, с. 125-126]. Пізніше монополії створювалися на тривалій строк та набували складних форм: картелі, синдикати, трести, концерни, конгломерати та інше [88, с. 126].

Наприклад, перший з трестів у США був створений у 1882 році під назвою «Standart Oil Trust» [89, с. 167]. В Англії та Німеччині у кінці XIX - на початку XX століття у країні створювались монополії у промисловості у формі картелів і трестів [90; 91, с. 61]. Картелі та синдикати не виключали конкуренції між учасниками угод за більшу виробничу квоту, частку та місце на ринку збуту та інше [88, с. 127-128]. Отримали розвиток міжнародні картелі, перший з яких став рейковий картель у 1884 році, який об'єднував рейкові заводи в Англії, Німеччині та Бельгії [88, с. 126]. На початку XX століття кількість картелів перевищило сто [88, с. 126].

Монополії, що існували за кордоном, на відміну від монополій СРСР, існували в умовах жорсткої антимонопольної регламентації з боку законодавця.

Так, у 1890 році було прийнято антитрестівський Закон Шермана (Sherman Act). Також у 1914 році у США був розроблений Закон Клейтона, який забороняв цінову дискримінацію, злиття, що веде до зниження конкуренції, та особисту унію директорів конкуруючих фірм [92, с. 27]. У СРСР, у складі якого перебувала Україна, монополії були суто державними, приватний сектор господарювання не існував, відповідно, не було необхідності у законодавстві, яке б регулювало конкурентні відносини.

З другої половини 20-х років ХХ століття законодавче регулювання діяльності промислових підприємств було орієнтовано на посилення галузевої спеціалізації з метою концентрації основних ресурсів на розвиток пріоритетних галузей важкої промисловості. Основний принцип змін полягав у централізації планового керівництва та децентралізації оперативних функцій. Трести втратили свою господарську самостійність. Зміст поняття оперативної «самостійності» тресту став розумітися, як виконання директиви покладених на трест планових завдань із максимумом господарської ініціативи. Основною формою актів регулювання діяльності були акти планування [93, с. 4]. Це було відображено у Положенні про державні промислові трести від 29 червня 1927 року. Згідно вказаного нормативно-правового акту державний промисловий трест - це державне промислове підприємство, організоване на основі особливого статуту у вигляді самостійної господарської одиниці з правами юридичної особи і неподільним на паї капіталом, знаходиться у віданні одної, вказаної у статуті, державної установи і діє на засадах комерційного розрахунку відповідно до планових завдань, затверджених вказаною установою [94, ст. 2].

Трести, як вказує І.А. Ісаєв, у той час визнавалися господарськими органами держави, головне завдання яких – виконання планових завдань [87, с. 134]. При цьому правова структура тресту розглядалася як «тактичне пристосування організації господарської промисловості до нових умов ринку та розвитку грошового обміну» [87, с. 135]. Трести та комбінати активно розвивалися у 30-і роки ХХ століття, коли у промисловості бурхливо розвивався господарський розрахунок [95, с. 260].

Новим поштовхом утворення об'єднання підприємств стало прийняття Положення про соціалістичне державне виробниче підприємство, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 4 жовтня 1965 року № 731. Вказане положення визначало три види об'єднань: 1) об'єднання із самостійними підприємствами; 2) об'єднання з виробничими одиницями, що не мають статусу підприємств; 3) об'єднання, в яких одна частина підрозділів не має прав самостійних підприємств, а інша має такі права [96, п. 10]. Безумовно слід погодитися із В.О. Джуринським у тому, що перший вид об'єднань можна віднести до господарських об'єднань сучасного типу [29, с. 65-66].

Крім того, Положенням про соціалістичне державне виробниче підприємство, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 4 жовтня 1965 року № 731 вперше на законодавчому рівні було закріплено курс на науково-технічний розвиток об'єднань підприємств. Так, згідно зазначеного нормативно-правового акту підприємство мало право укладати з науково-дослідницькими, проектними, конструкторськими організаціями та вищими навчальними закладами договори на розробку нової техніки і технології виробництва, проектів реконструкції підприємства, його цехів, дільниць, відділів і фірм, модернізацію виробництва, механізацію та автоматизацію виробничих процесів [96, п. 60].

Подальший курс держави на утворення промислових об'єднань, в яких органічно поєднувалися господарські комплекси виробництва з науково-дослідними та проектно-конструкторськими організаціями визначався у постанові Ради Міністрів СРСР «Про деякі заходи з подальшого удосконалення управління промисловістю» від 2 березня 1973 року № 139 [97, ст. 1].

Наближене до сьогоденного тлумачення поняття державного господарського об'єднання було зазначене у Загальному положенні про всесоюзне і республіканське промислові об'єднання, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 2 березня 1973 року №140. Згідно Загального положення, промислове об'єднання є єдиним виробничо-господарським комплексом, що складається з промислових підприємств, науково-дослідних, конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних організацій та інших підприємств і

організацій [98, п. 1]. Головними задачами об'єднання стали розвиток і удосконалення виробництва, забезпечення технічного прогресу, впровадження наукової організації праці та виробництва [98, п. 4].

Законодавство СРСР про об'єднання мало багато спільних рис із законодавством держав Ради економічної взаємодопомоги, яка була свого роду соціалістичною альтернативою Європейського економічного співтовариства, що існувала з 1949 по 1991 рік. Так, наприклад, згідно преамбули Закону Угорської Народної Республіки «Про державне підприємство» від 1977 року держава у плановому порядку здійснює розвиток народного господарства країни, а управління економікою засновується у значній мірі на самостійності і ініціативі підприємств [99], які мають право об'єднуватися в об'єднання (трести). Задача тресту – своєю плановісною, рентабельною та прибутковою діяльністю сприяти рішенню задач, які закріплені у народногосподарських планах, і цим задовольняти потреби суспільства [99]. Отже, трести Угорської Народної Республіки, як і трести СРСР, існували в умовах планової економіки, були самостійними, діяли за своєю ініціативою, а їх діяльність поєднувалася із інтересами народного господарства.

Також є цікавим досвід соціалістичної Німецької Демократичної Республіки (існувала з 7 жовтня 1949 рік по 3 жовтня 1990 рік). Згідно параграф 1 ч. 3 Закону Німецької Демократичної Республіки «Положення про народні комбінати, підприємства, що входять до складу комбінату та народних підприємств» від 8 листопада 1979 року у країні діяли народні комбінати, що включали до свого складу підприємства або виробничі ланки [99, с. 222]. Вони здійснювали діяльність у відповідності із завданнями народногосподарських планів і на підставі господарського розрахунку [99, с. 224]. Крім того, комбінати мали функції державного управління економікою [99, с. 224].

На початку 80-х років економіка СРСР переживала серйозний спад. Період «перебудови», що почався у зв'язку з цим, означав, зокрема, необхідність перегляду підходу до управління державною власністю та економікою, а також правового положення суб'єктів господарювання. Одним із нормативно-правових актів цього періоду став Закон СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)»

від 30 червня 1987 року. Цей нормативно-правовий акт розширив права підприємств, що входили до складу об'єднань. Наприклад, структурні одиниці, до яких вищевказаний закон відносить науково-дослідні, проектно-конструкторські, технологічні організації, самостійні підприємства, мали право розпоряджатися закріпленим за ними майном і укладати від імені об'єднання господарські договори з іншими організаціями [100, ч. 3 ст. 5]. Об'єднання могло надати структурній одиниці право укладати господарські договори від свого імені та нести за ними відповідальність закріпленим за нею майном [100, ч. 4 ст. 5].

Новий етап розвитку державних господарських об'єднань пов'язаний з прийняттям 27 березня 1991 року Закону України «Про підприємства в Україні». Вказаний нормативно-правовий акт передбачав лише добровільний порядок утворення об'єднання підприємств [53, ч. 1 ст. 3]; вихід підприємства зі складу об'єднання за згодою власника майна чи уповноваженого органу управління [53, абз. 2 ч. 5 ст. 3]; створення об'єднання з дотриманням антимонопольного законодавства [53, ч. 1 ст. 5]; до цього часу невідомі вітчизняному законодавству організаційно-правові форми об'єднань (асоціація, корпорація, консорціум, концерн) [53, абз. 2 ч. 1 ст. 3]; ліквідацію об'єднання за рішенням підприємств [53, ч. 6 ст. 3].

Вказаний Закон втратив чинність у зв'язку з прийняттям Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року. Більшість його положень щодо поняття, організаційно-правових форм, порядку управління, виходу підприємства-учасника, ліквідації об'єднання були запозичені із Закону України «Про підприємства в Україні». Крім того, Господарський кодекс України вперше закріпив поняття об'єднання підприємств і державного господарського об'єднання [10, ч. 1 ст. 118]. На відміну від Закону України «Про підприємства в Україні» Господарський кодекс України передбачив, крім добровільного порядку створення об'єднань підприємств, створення їх державними органами у розпорядчому порядку [10, ч. 2 ст. 118]. Також Господарський кодекс України закріпив норми про управління об'єднанням [10, ст. 122], майнові відносини в об'єднанні [10, ст. 123], порядок їх реорганізації та ліквідації [10, ст. 124].

Однак, незважаючи на те, що нормативно-правовий акт вирішив деякі важливі аспекти регулювання державних господарських об'єднань, він не усунув всіх прогалин і колізій. Наприклад, організаційно-правові форми господарських об'єднань не дають уявлення про їх особливості та відмінності між собою, спірним є питання щодо порядку розподілу майна об'єднання в разі його ліквідації, залишилось неврегульованим питання повернення майна у разі виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання.

З метою вдосконалення законодавства про господарські об'єднання було розроблено законопроект «Про господарські об'єднання» від 27 серпня 2010 року № 7057, який вперше визначив джерела формування майна об'єднання [101, ст. 10], порядок прийняття нових учасників [101, ст. 17], повноваження Кабінету Міністрів України щодо державного господарського об'єднання [101, ст. 20], повноваження органів державної влади, що здійснюють контроль за державним господарським об'єднанням [101, ст. 21], повноваження об'єднання щодо управління учасниками [101, ст. 24], порядок виходу підприємства-учасника з об'єднання [101, ст. 26].

Разом з тим, проект Закону має ряд спірних питань. Так, поняття організаційно-правових форм об'єднань, про недоліки яких вказано вище, практично без змін відтворені з Господарського кодексу України. Крім того, безпідставно обмежена участь державного господарського об'єднання в асоціації та корпорації, хоча об'єднання у цих організаційно-правових формах може здійснюватись для поєднання діяльності підприємств або для виробництва з повним циклом. Законопроект не передбачає можливості закріплення за державним господарським об'єднанням майна на праві оперативного управління, однак, як вірно з цього приводу вказує А.М. Захарченко, таке закріплення є необхідним для проведення некомерційної діяльності [102].

19 грудня 2019 року до Верховної Ради України було внесено законопроект № 2635 «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства», який ставить під загрозу існування державних господарських об'єднань, оскільки вказаним документом планується

скасування Господарського кодексу України.

Натомість законопроект передбачає обов'язок усіх юридичних осіб привести організаційно-правову форму та установчі документи у відповідність до Цивільного кодексу України [103, п. 2]. Однак вказаний кодекс не передбачає таких організаційно-правових форм, як асоціація, корпорація, консорціум, концерн. Цивільний кодекс України зазначає лише такі організаційно-правові форми юридичних осіб: господарське товариство (повне та командитне, товариство з обмеженою відповідальністю або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство), виробничий кооператив, установа.

Особливість державних господарських об'єднань полягає у тому, що вони представляють собою організацію тісно пов'язаних між собою підприємств, діяльність яких координується «центром» в особі органів управління об'єднання. Крім того, вони не мають на меті розподіл прибутку між учасниками. Ці дві обставини суттєво впливають на можливість приведення організаційно-правової форми у відповідність до Цивільного кодексу України.

Так, реорганізація за нормами Цивільного кодексу України для державних господарських об'єднань може викликати труднощі, які пов'язані з тим, що згідно ч. 2 ст. 204 Цивільного кодексу України юридична особа, яка не вправі розподіляти прибуток між учасниками, не може бути реорганізована, якщо серед правонаступників є юридична особа, наділена таким правом. Таким чином, державні господарські об'єднання не можуть бути реорганізовані у господарські товариства та виробничі кооперативи.

Крім того, Цивільний кодекс України не передбачає створення схожого до господарського об'єднання суб'єкту господарювання. Так, виробничий кооператив представляє собою об'єднання громадян, а державне господарське об'єднання – об'єднання підприємств. Господарські товариства є «об'єднанням капіталів», а державне господарське об'єднання – «об'єднанням підприємств» і, як було розглянуто вище, між ними є суттєва різниця.

Таким чином, з одного боку, законопроект залишає без відповіді питання можливості реорганізації державних господарських об'єднань і не пропонує

схожої до господарського об'єднання організаційно-правової форми (асоціація, корпорація, консорціум, концерн). З іншого боку, передбачає наслідком невиконання вимог законопроекту припинення юридичної особи на підставі рішення суду [103, п. 2 Прикінцевих положень].

Вважаємо, що діяльність державних господарських об'єднань має регулюватися спеціальним законом – Господарським кодексом України, який детально регулює їх порядок створення та припинення, управління, правовий режим майна, відповідальність. Тому слід не скасовувати Господарський кодекс України, а удосконалювати та доповнювати його зміст.

Аналіз законодавства та наукової літератури дозволяє зробити наступні висновки.

Об'єднання у сфері господарювання на території України почали створюватись у XI столітті. Сучасна нормативно-правова база діяльності державних господарських об'єднань сформувалася з використанням елементів законодавчих норм, що регулювали правовий статус радянських промислових об'єднань.

З прийняттям Господарського кодексу України почався сучасний період розвитку господарської правосуб'єктності державних господарських об'єднань.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження можуть бути сформульовані наступні висновки:

1. Запропоновано розглядати державні господарські об'єднання в якості суб'єктів господарювання, які мають організаційно-господарські повноваження щодо підпорядкованих їм підприємств-учасників.

2. Доопрацьовано визначення державного господарського об'єднання як господарської організації, утвореної у складі двох або більше державних підприємств за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом

випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників.

3. Юридична конструкція, яка полягає в об'єднанні державного майна, спеціалізації виробництва та підвищення якості управління державними підприємствами, відповідає поняттю державного господарського об'єднання, а саме досягнення балансу публічних і приватних інтересів, повнішої реалізації мети держави за кількома напрямками: ефективного використання державного майна, створення умов для прискорення науково-технічного прогресу, підвищення якості продукції та зниження її собівартості та інше.

4. Встановлено відмінні правові ознаки організаційно-правових форм господарських об'єднань. Запропоновано авторські визначення асоціації, корпорації та концерну.

5. Сучасна нормативно-правова база діяльності державних господарських об'єднань сформувалася з використанням елементів законодавчих норм, що регулювали правовий статус радянських промислових об'єднань.

Результати, отримані авторкою у розділі 1 дисертації, відображено у наступних публікаціях [1; 4; 9; 11; 12; 15].

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

2.1. Порядок створення та припинення державних господарських об'єднань

Для організації юридичних осіб застосовуються такі способи створення: розпорядчий, реєстраційний, дозвільний, договірний [104, с. 178]. Характерним способом створення державних суб'єктів господарювання, як зазначається в юридичній літературі, є розпорядчий спосіб, коли власник майна чи його представник приймає відповідне рішення [104, с. 78]. Згідно Закону України «Про підприємства в Україні», що діяв до набрання чинності Господарським кодексом України, створення державних об'єднань підприємств мало договірний характер [53, абз. 1 ч. 1 ст. 3], однак на практиці ініціатива державних підприємств про створення об'єднання погоджувалась з уповноваженими органами [54, п. 1; 105]. Таким чином, державні об'єднання підприємств згідно Закону України «Про підприємства в Україні» створювалося у дозвільному порядку, при якому обов'язкове отримання дозволу відповідного державного органу на створення юридичної особи [104, с. 78].

З набранням чинності Господарського кодексу України створення державних господарських об'єднань стало можливим лише за рішенням відповідних державних органів – Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) [10, ч. 4 ст. 119]. Отже, ст. 119 Господарського кодексу України передбачає розпорядчий спосіб створення державних господарських об'єднань. Разом з тим, державні підприємства також можуть проявити ініціативу щодо створення об'єднання перед уповноваженим органом управління. З урахуванням вказаного можна виділити наступні етапи створення державних господарських об'єднань.

Перший етап. Прийняття рішення про створення об'єднання Кабінетом Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) [10, ч. 4 ст. 119]. Якщо пропозиція про створення об'єднання ініційована підприємствами, то вони надсилають пропозицію вказаним вище державним органам. Державний орган, що створює об'єднання, аналізує доцільність його створення та звертається до Антимонопольного комітету України із заявою про попереднє одержання дозволу на вчинення суб'єктами господарювання узгоджених дій [106, п. 3.2.2., 4.1.3; 107, р. VII]. У разі позитивного висновку ці органи приймають рішення про створення об'єднання та призначають уповноважений орган управління.

Другий етап. Розробка [108, ч. 1 ст. 87] та затвердження уповноваженим органом управління [109, ч. 1 ст. 24; 34, п. 3 ч. 1 ст. 6] статуту державного господарського об'єднання.

Третій етап. Подання уповноваженим органом управління заяви до Антимонопольного комітету України або його територіальних органів про надання дозволу на узгоджені дії [110, ч. 1 ст. 26] або концентрацію суб'єктів господарювання [108, ч. 1 ст. 26]. Єдиним виключенням є державний концерн «Укроборонпром», рішення про утворення та статут якого не потребують погодження з Антимонопольним комітетом України [35, ч. 3 ст. 8].

Четвертий етап. Подання документів для реєстрації підприємства державному реєстратору уповноваженим органом управління [111, абз. 2 п. 8 ч. 1 ст. 1]. Державне господарське об'єднання набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації [108, ч. 4 ст. 87]. Державна реєстрація об'єднання проводиться за його місцезнаходженням [111, ч. 1 ст. 5].

Зміна економічних умов, досягнення мети, зазначеної в установчих документах, неефективність діяльності може обумовити припинення державних господарських об'єднань. Аналіз законодавства та практики його застосування вказує на наявність недоліків у цій сфері правового регулювання. Перш за все, мова йде про зазначення у Господарському кодексі України лише однієї підстави

припинення об'єднань – рішення засновника [10, ч. 5 ст. 124]. Однак такими підставами може бути також рішення суду [108, п. 2 ч. 1 ст. 110; 111, ст. 38] або державних органів [110, ч. 1 ст. 53].

Загальний порядок припинення юридичних осіб шляхом ліквідації регламентується ст. 59 Господарського кодексу України, статтями 110-112 Цивільного кодексу України. Господарський кодекс України передбачає, що припинення об'єднання підприємств відбувається у результаті його реорганізації в інше об'єднання або ліквідації [10, ч. 3 ст. 124]. Зазначені нормативні положення дають змогу виокремити такі послідовні етапи добровільного припинення об'єднання.

Перший етап. Прийняття рішення про ліквідацію (реорганізацію) державного господарського об'єднання органом, що прийняв рішення про його утворення - Кабінетом Міністрів України або, у визначених законом випадках, міністерствами (іншими органами, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) [10, ч. 4, 5 ст. 124]. Протягом трьох робочих днів вказаний орган повідомляє орган, що здійснює державну реєстрацію [108, ч. 1 ст. 105] та податкові органи [112, п. 11.1]. Окремим питанням у рішенні затверджується склад комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), до якої переходять повноваження з управління справами об'єднання. Орган, що прийняв рішення про припинення об'єднання, призначає ліквідаційну комісію, функції якої може бути покладено на правління об'єднання [108, абз. 2 ч. 3 ст. 105]. Комісія виявляє кредиторів та направляє їм повідомлення з пропозицією направити свої вимоги.

Другий етап. Задоволення вимог кредиторів, здійснення розрахунків по сплаті податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також страхових внесків.

Третій етап. Проведення документальної позапланової перевірки об'єднання податковим органом. При цьому слід зауважити, що перевірка не застосовується у разі, якщо об'єднання реорганізовується шляхом перетворення [112, п. 11.9].

Четвертий етап. У разі перетворення об'єднання після закінчення строку для

пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з реорганізації складає передавальний акт [108, ч. 2 ст. 107], який затверджується органом, що прийняв рішення про припинення об'єднання [108, ч. 3 ст. 107]. У випадку ліквідації об'єднання комісія після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами складає проміжний ліквідаційний баланс, який включає відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог та результат їх розгляду [108, ч. 8 ст. 111]. Проміжний ліквідаційний баланс затверджується органом, що прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи [108, абз. 2 ч. 8 ст. 111]. Після завершення розрахунків з кредиторами ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс, забезпечує його затвердження органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, та забезпечує подання органам доходів і зборів [108, ч. 11 ст. 111].

П'ятий етап. Звернення до органу державної реєстрації з метою внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Моментом припинення юридичної особи, як визначає Цивільний кодекс України, є день внесення до єдиного державного реєстру відповідного запису про її припинення [108, ч. 2 ст. 104]. Перетворення, як форма реорганізації, закінчується створенням нового державного господарського об'єднання, якому переходять майно, права та обов'язки попереднього об'єднання [108, ч. 2 ст. 108].

Зі змісту ч. 4, 5 ст. 124 Господарського кодексу України [10, ч. 4, 5 ст. 124] виходить, що законодавство виключає можливість припинення об'єднання іншим способом, окрім відповідного рішення органу, що створив його. З цього приводу В.О. Джуринський справедливо зазначив, що «... будь-які обмеження ліквідації господарського об'єднання за рішенням суду з підстав, встановлених законом, є...необґрунтованими» [29, с. 97]. Серед таких підстав може бути: допущені при створенні юридичної особи порушення, які не можна усунути [108, п. 2 ч. 1 ст. 110], інші випадки, встановлені законом [108, п. 3 ч. 1 ст. 110], застосування адміністративної санкції у виді ліквідації суб'єкта господарювання [10, абз. 12 ч. 1

ст. 239], ліквідація суб'єкта господарювання, діяльність якого суперечить закону чи установчим документам [10, ч. 1 ст. 247], банкрутство [113, ч. 1 ст. 58]. У зв'язку з існуванням великої кількості різних нормативно-правових актів, що регулюють ліквідацію юридичних осіб, які не узгоджені між собою, Л.М. Дорошенко вірно зазначає, що правове регулювання припинення юридичної особи не відрізняється цілісністю і закінченістю [114, с. 67]. Дослідниця слушно пропонує кодифікацію законодавства у цій сфері та прийняття спеціального закону, який буде комплексно регулювати питання припинення юридичних осіб (окрім законодавства про банкрутство) [114, с. 67].

У зв'язку з наведеним В.О. Джуринський пропонує закріпити у законодавстві норму, відповідно до якої господарські об'єднання припиняються у випадках, встановлених законодавством відповідно до судового рішення [29, с. 98]. Однак вказана пропозиція потребує невеликої поправки. Справа у тому, що рішення суду є не єдиною підставою примусового припинення суб'єктів господарювання – такі повноваження має також Антимонопольний комітет України.

Одним з рішень цього державного органу у разі порушення законодавства про захист економічної конкуренції є примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку [110, ч. 1 ст. 53]. При цьому рішення суду не потрібно, окрім випадку, коли суб'єкт господарювання оскаржує рішення органів Антимонопольного комітету України до господарського суду [110, ч. 1 ст. 60].

Відповідно до ч. 5 ст. 124 Господарського кодексу України ліквідація об'єднання підприємств здійснюється у порядку, встановленому щодо ліквідації підприємства [10, ч. 5 ст. 124]. При цьому особливістю ліквідації господарських об'єднань є те, що вона не тільки не веде до ліквідації підприємств-учасників, а й означає розширення їх право- і дієздатності. Так, перебуваючи у складі об'єднання, деякі функції підприємств можуть бути централізовані об'єднанням. У разі ліквідації об'єднання ці функції децентралізуються.

Н.В. Ібрагімова, досліджуючи правовий статус холдингів, з цього приводу зазначила, що у випадку ліквідації холдингової компанії – колишні її учасники

також можуть створювати нове об'єднання підприємств [25, с. 9].

Характеризуючи порядок припинення державних господарських об'єднань, не можна залишити поза увагою питання реорганізації. Відповідно до ч. 3 ст. 124 Господарського кодексу України припинення господарського об'єднання здійснюється у результаті реорганізації в інше об'єднання [10, ч. 3 ст. 124], тобто мова йде про перетворення. Отже, злиття, поділ, приєднання не застосовуються до об'єднань. Вважаємо, що це пов'язано з тим, що вони представляють собою складну структуру і більш схильні до зміни суб'єктного складу. На практиці злиття, поділ чи приєднання здійснюються за допомогою такого механізму, як «вихід учасника з об'єднання» за рішенням органу, який створив об'єднання. Наприклад, злиття двох концернів «Укроборонпром» та «Антонов» було здійснено шляхом виключення зі складу останнього всіх його членів та включення їх до державного концерну «Укроборонпром».

Згідно ч. 1 ст. 108 Цивільного кодексу України перетворення передбачає зміну організаційно-правової форми [108, ч. 1 ст. 108]. Господарський кодекс України вказує, що перетворення господарського об'єднання здійснюється в «інше об'єднання» [10, ч. 3 ст. 124]. При цьому глава 12 Господарського кодексу України «Об'єднання підприємств» під об'єднаннями розуміє господарські об'єднання (засновані на приватній формі власності, державні та комунальні) [10, ст. 119], асоційовані підприємства, холдингові компанії [10, ст. 126] та інші форми об'єднань підприємств [10, ст. 127]. Однак ч. 1 ст. 119 Господарського кодексу України під об'єднанням підприємств розуміє лише господарські об'єднання [10, ч. 1 ст. 119]. Вважаємо, що під «іншим об'єднанням» ч. 3 ст. 124 Господарського кодексу України передбачає саме господарські об'єднання. Таким чином, реорганізація державних господарських об'єднань здійснюється в іншу організаційно-правову форму господарського об'єднання: асоціацію, корпорацію, консорціум, концерн.

Отже, існуюча нині недосконалість термінології глави 12 Господарського кодексу України створює труднощі у застосуванні правових норм. На наш погляд, для того, щоб усунути будь-які суперечності з цього питання, доцільно виключити

слова «об'єднання підприємств» зі статей 119-124 Господарського кодексу України, замінивши їх на «господарське об'єднання». Корисність для державних господарських об'єднань таких змін до законодавства видається цілком обґрунтованою.

Говорячи про припинення державних господарських об'єднань, варто зупинитися на одному важливому питанні – чи можна скасувати рішення про створення об'єднання і, таким чином, припинити його? Чинне законодавство не містить норм, що регулюють такий порядок. В юридичній літературі також не обговорюється це питання.

Однак, незважаючи на відсутність відповідних правових положень, ліквідація державного концерну «Укрморпорт» була здійснена саме таким способом. Дію розпорядження Кабінету Міністрів України «Про створення державного концерну «Укрморпорт» від 30 листопада 2006 року № 594-р та постанови від 12 червня 2007 року № 814 про затвердження статуту концерну було зупинено Указом Президента України 22 серпня 2007 року № 761/2007 з мотивів «... послаблення контролю держави за діяльністю морських торговельних портів, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави ...» [115] з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності. Разом з тим, суд відмовив у відкритті провадження ухвалою від 5 грудня 2007 року, оскільки заявником не було зазначено підстав невідповідності цих актів Основному Закону України [116]. Отже, оскільки акти Кабінету Міністрів України не були визнані неконституційними, державний концерн «Укрморпорт» мав всі законні підстави для подальшого існування.

Разом з тим, 24 грудня 2007 року Кабінет Міністрів України постановою № 1403 самостійно скасував своє розпорядження від 30 листопада 2006 року № 593 про створення концерну на підставі того, що цей акт було зупинено указом Президента України [117], а постановою № 71 від 22 лютого 2008 року ліквідував його [118]. Такий порядок ліквідації державного господарського об'єднання не відповідає чинному законодавству з наступних причин.

По-перше, Господарський кодекс України зазначає лише два способи

припинення державного господарського об'єднання: шляхом ліквідації або реорганізації. У свою чергу, законодавством не передбачено скасування засновником свого рішення про створення суб'єкту господарювання. Отже, більше місяця правове становище державного концерну «Укрморпорт» було невизначеним. Між тим, суттєве значення для роботи всіх суб'єктів господарювання є наявність установчих документів. Як справедливо зазначає В.С. Петренко, із цими документами, зокрема, пов'язано « ... формування в суб'єкта господарювання - юридичної особи господарської правосуб'єктності» [119, с. 8]. Видається, що концерн, не маючи відповідного рішення про створення, був позбавлений права укладати будь-які угоди або здійснювати право на майно. У той же час слід враховувати, що рішення про ліквідацію або реорганізацію відносно концерну не було прийнято, а, отже, відсутні правові підстави обмеження його діяльності. Отже, можна стверджувати, що припинення державного концерну «Укрморпорт» було здійснено із порушенням законодавства.

Натомість існує лише процедура «скасування реєстрації», яка застосовується до суб'єкта господарювання за поданням спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю у разі вчинення суб'єктом господарювання кримінального правопорушення [120, ч. 3 ст. 12]. Разом з тим, вже зараз науковці стверджують, що слід відмовитися і від цієї процедури, оскільки вона створює дилему на практиці, про яку зазначає І.А. Гамбург та О.М. Фролов – « ... з якою позовною вимогою звертатися до суду – ... про скасування державної реєстрації, чи про її припинення; на який законодавчий акт посилатися для обґрунтування своїх вимог». Тому дослідники вважають за доцільне « ... вживати термін «припинення суб'єкта господарювання», оскільки він є більш широким і включає у тому числі процедуру «скасування державної реєстрації» [121, с. 103]. Законодавець також йде у цьому напрямку – з 28 березня 2014 року зі ст. 247 Господарського кодексу України була виключена адміністративно-господарська санкція «скасування державної реєстрації з подальшою ліквідацією» і замінена на «ліквідацію суб'єкта господарювання».

По-друге, Конституційний Суд України не визнав акти Кабінету Міністрів

України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними). В іншому випадку рішення про створення об'єднання та постанова Кабінету Міністрів України у порядку ч. 2 ст. 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» були б оголошені не чинними і втратили чинність від дня прийняття Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність [122, ч. 2 ст. 73]. При цьому жодного рішення засновника щодо ліквідації або скасування рішення про створення суб'єкту господарювання не потрібно. Як бачимо, підстав для прийняття постанови № 1403 від 24 грудня 2007 року Кабінет Міністрів України не мав.

Таким чином, аналіз законодавства, наукової літератури, правозастосовної практики дозволяє зробити наступні висновки.

Створення державного господарського об'єднання здійснюється розпорядчим способом. Державні підприємства можуть ініціювати створення об'єднання шляхом надіслання відповідного звернення Кабінету Міністрів України або міністерствам (іншим органам, до сфери управління яких входять підприємства), у зв'язку з чим доцільно внести відповідні зміни до ч. 4 ст. 119 Господарського кодексу України.

У результаті припинення об'єднання підприємства-учасники не втрачають своєї правосуб'єктності, оскільки кожен з них має статус юридичної особи.

Реорганізація державного господарського об'єднання здійснюється шляхом перетворення в іншу форму господарського об'єднання, що передбачена ст. 120 Господарського кодексу України. Крім того, реорганізація може здійснюватись у примусовому порядку. У зв'язку з цим слід запропоновано уточнити коло суб'єктів, у яких здійснюється таке перетворення у ч. 3 ст. 124 Господарського кодексу України шляхом заміни слів «в інше об'єднання» словами «в інше господарське об'єднання» та доповнити ч. 4 ст. 124 Господарського кодексу України словами «державного господарського об'єднання - за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання та у випадках, передбачених законодавством, а саме за рішенням Антимонопольного комітету України».

2.2. Права та обов'язки державних господарських об'єднань

Відповідно до ч. 1 ст. 118 Господарського кодексу України вирішення спільних економічних та соціальних завдань в об'єднанні підприємств здійснюється шляхом координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності. Координація – це узгодження, встановлення доцільного співвідношення між будь-якими діями [32, с. 295]. А.Е. Лунєв вказує, що координація – це «узгодження та встановлення доцільного співвідношення дій різних органів, їх структурних підрозділів і службовців для досягнення певних цілей з найменшими витратами сил і засобів» [123, с. 69]. Згідно позиції П.М. Керженцева, координація – підпорядкування учасників, які здійснюють сумісну діяльність, волі координуючого суб'єкта, що включає питання розподілу задач і функціональних обов'язків між структурними підрозділами, реалізація єдиної стратегії та лінії поведінки учасників, встановлення системи визначення відносин між ними і таке інше [124, с. 82].

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що координація – це організація та налагодження діяльності структурних підрозділів, у нашому випадку виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників з боку об'єднання, з метою досягнення соціальних та економічних результатів. Відповідь на те, яким чином здійснюється координація з боку об'єднань, слід шукати у ст. 120 Господарського кодексу України, що містить поняття організаційно-правових форм. Зі змісту визначення асоціації виходить, що координація здійснюється шляхом централізації функцій підприємств-учасників [10, ч. 2 ст. 120], корпорації – делегування повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління об'єднання [10, ч. 3 ст. 120], консорціуму – використання грошей, якими наділяють його учасники [10, ч. 4 ст. 120], концерну – централізації функцій та іншої діяльності підприємств і передання ними своїх повноважень об'єднанню [10, ч. 5 ст. 120].

Разом з тим, В.К. Мамутов та С.М. Грудницька, розглядаючи правовий статус корпорацій, зазначають: « ... виконання значної частини функцій (організація

матеріально-технічного забезпечення, збуту та інше) є неможливим без володіння повноваженнями централізованого рішення будь-яких питань» [58, с. 48]. Вважаємо, що вказане можна застосувати до будь-якої організаційно-правової форми господарського об'єднання. Більш конкретно з цього питання висловились Н.В. Никитченко, вказавши, що об'єднання підприємств є суб'єктами з управлінськими повноваженнями [125, с. 99], які вибудовують «... систему внутрішніх організаційно-господарських відносин...» [125, с. 97]. Так, наприклад, асоціація формує єдину для підприємств-учасників маркетингову політику. Відповідно, об'єднання має право визначати напрями просування товарів або послуг, а також розробляти для цього конкретні програми і плани товарної, цінової та збутової стратегій, що є обов'язковими для всіх учасників, а також вимагати їх виконання. Консорціум, що реалізовує будівельний проект, має право визначати для всіх учасників порядок, строки, технології, організацію будівництва об'єктів і здачі їх в експлуатацію. Корпорація, що здійснює виробництво повного циклу, має право організувати роботу підприємств на всіх його етапах. Концерн, що виготовляє товари, має право регулювати провадження наукової, проєктної, виробничої, фінансової, цінової, інвестиційної, інноваційної та іншої діяльності учасників, пов'язаної з розробленням, виготовленням, реалізацією товарів. Наявність повноважень централізованого регулювання діяльності учасників обумовлює наявність в об'єднання права контролю за виконанням учасниками господарського об'єднання внутрішніх документів, річних фінансових та інвестиційних планів.

Для виконання поставлених перед об'єднанням завдань, воно має право створювати, реорганізовувати, ліквідувати структурні підрозділи, філіали та представництва без погодження з уповноваженим органом управління. У радянський період промислові об'єднання також мали право створювати підприємства для обслуговування своєї діяльності [98, п. 12]. Згідно чинного законодавства державні господарські об'єднання, окрім державного концерну «Укроборонпром», не мають таких прав, але вони мають право ініціювати перед уповноваженим органом управління створення таких підприємств.

Уповноважений орган управління, у свою чергу, вирішує доцільність його створення та у разі позитивного висновку приймає відповідне рішення.

Що стосується державного концерну «Укроборонпром», слід вказати, він має значно більше прав, ніж інші державні господарські об'єднання. Його правовий статус визначений Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі». Зміст положень вказаного нормативно-правового акту свідчить, що у більшості випадків концерн виконує функції уповноваженого органу управління. Наприклад, концерн має право:

- затверджувати статuti (положення) учасників концерну та нормативні документи щодо внесення змін до них, здійснювати контроль за дотриманням їх вимог [35, п. 3 ч. 1 ст. 7];

- призначати на посаду та звільняти з посади керівників учасників концерну, укладати і розривати з ними контракти та здійснювати контроль за їх виконанням [35, п. 4 ч. 1 ст. 7];

- затверджувати річні фінансові та інвестиційні плани, а також інвестиційні плани на середньострокову перспективу (3-5 років) учасників концерну та здійснювати контроль за їх виконанням у встановленому порядку [35, п. 6 ч. 1 ст. 7];

- надавати згоду на відчуження та списання об'єктів управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі учасників концерну [35, п. 8 ч. 1 ст. 7];

- ініціювати проведення корпоратизації учасників концерну [35, п. 10 ч. 1 ст. 7];

- приймати рішення про подальше використання державного майна, що не увійшло до статутних капіталів господарських товариств, утворених у процесі корпоратизації учасників концерну [35, п. 11 ч. 1 ст. 7];

- погоджувати укладення учасниками концерну договорів про спільну діяльність, згідно з якими використовується нерухоме майно, що перебуває в їх господарському віданні чи оперативному управлінні [35, п. 12 ч. 1 ст. 7];

- забезпечувати проведення щорічних аудиторських перевірок діяльності

учасників концерну [35, п. 13 ч. 1 ст. 7];

- приймати в установленому порядку рішення про передачу об'єктів державної власності від одного учасника концерну до іншого [35, п. 20 ч. 1 ст. 7];

- надавати учасникам концерну згоду на оренду державного майна і пропозиції щодо умов договору оренди, які повинні забезпечувати ефективне використання орендованого майна [35, п. 24 ч. 1 ст. 7].

Як було вказано вище, у зв'язку з такими широкими повноваженнями державний концерн «Укроборонпром» дуже часто на практиці помилково ототожнюється з органом виконавчої влади та органом, утвореним у структурі органів виконавчої влади. Разом з тим, чинне законодавство не надає такого статусу концерну. Згідно Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» він є суб'єктом управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [35, ч. 1 ст. 3]. Таким чином, не можна ототожнювати державний концерн «Укроборонпром» з державним органом.

Отже, можна стверджувати, що на відміну від інших державних господарських об'єднань, управління яких будується за трирівневою структурою: підприємства, об'єднання, уповноважений орган управління, - управління державним концерном «Укроборонпром» будується на основі дворівневої структури: підприємства та об'єднання, яке має широкі повноваження та є суб'єктом управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

24 квітня 2019 року було зареєстровано законопроект України № 10248 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження принципів прозорості та публічності у сфері формування та реалізації державної військово-промислової політики», яким пропонується ліквідувати державний концерн «Укроборонпром» шляхом його заміни на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [126, п. 5]. Аналогічний законопроект № 3395 «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі України»

було зареєстровано 27 квітня 2020 року [127].

Слід вказати, що всі функції державного концерну «Укроборонпром» згідно законопроектів мають бути передані центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», яка визначає повноваження державного концерну «Укроборонпром», повністю продубльована у законопроектах). Таким чином, управління державним концерном «Укроборонпром», як і раніше, буде здійснюватись дворівневою структурою: підприємства та центральний орган виконавчої влади, який має ідентичні повноваження концерну.

Як суб'єкт управління об'єктами державної власності, державне господарське об'єднання має такі обов'язки:

- розробляти річні фінансові та інвестиційні плани, а також інвестиційні плани на середньострокову перспективу (3-5 років) і подавати на затвердження уповноваженому органу управління, який здійснює контроль за їх діяльністю [34, п. 6 ч. 1 ст. 6];

- проводити аналіз і обов'язкові щорічні аудиторські перевірки своєї фінансово-господарської діяльності та подавати отримані результати органу виконавчої влади, який здійснює контроль за їх діяльністю [34, п. 4 ч. 1 ст. 9];

- забезпечувати проведення інвентаризації майна державних підприємств, що входять до його складу відповідно до визначеного Кабінетом Міністрів України порядку [34, п. 25 ч. 1 ст. 6];

- вести облік об'єктів державної власності, що перебувають в їх управлінні, здійснювати контроль за ефективним використанням та збереженням таких об'єктів [34, п. 11 ч. 1 ст. 6];

- виконувати функції з управління об'єктами державної власності, що передані уповноваженим органом управління [34, п. 10 ч. 1 ст. 6];

- відраховувати частину прибутку державі з обсягу чистого прибутку (доходу) у розмірі 75 відсотків [128, абз. 1 п. 1].

Державні господарські об'єднання також мають повноваження володіння,

користування та розпорядження майном на праві господарського відання або оперативного управління у межах, встановлених чинним законодавством та власником.

Захист інтересів та прав державного господарського об'єднання здійснює, зокрема, його юридичний відділ. Однак слід вказати, що власником майна державних господарських об'єднань є держава, а тому також вживає заходів щодо збереження власного майна, зокрема шляхом застосування інституту представництва прокурором інтересів держави у суді. У зв'язку з цим постає питання можливості захисту інтересів держави в особі державних господарських об'єднань прокурором.

До 13 травня 1997 року Арбітражним процесуальним кодексом України було передбачено, що прокурори мали право звернутися з позовними заявами до арбітражного суду «в інтересах державних органів, державних підприємств і організацій» [129, абз. 4 ч. 1 ст. 2]. Така ж норма була закріплена у Законі України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року [130, п. 6 ч. 2 ст. 20]. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України» від 13 травня 1997 року вказаний порядок змінився: представництво стало можливим лише в «інтересах держави» в особі «органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах» [131, п. 3] (на сьогодні вказана норма зазначена у ч. 4 ст. 53 Господарського процесуального кодексу України). Тлумачення останнього поняття надав Конституційний Суд України у рішенні № 3-рп/99 від 8 квітня 1999 року, вказавши, що таким органом «... може виступати орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади» [132].

Чинний Закон України «Про прокуратуру» зазначає, що прокурор здійснює представництво у суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [133,

абз 1 ч. 3 ст. 23].

Звідси постає питання про можливість подання прокурором позову не лише в особі міністерства або Кабінету Міністрів України, які є органами державної влади, а й державного господарського об'єднання.

Правова позиція Верховного Суду України базується на тому, що захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні суб'єкти владних повноважень, а не прокурор. У нашому випадку – це захист інтересів держави уповноваженими органами управління державних господарських об'єднань. За висновками Верховного Суду України, прокурор має право представляти інтереси держави у суді у виключних випадках, їх два: 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; 2) у разі відсутності такого органу. У кожному такому випадку прокурор повинен навести, а суд – перевірити причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, і які є підставами для звернення прокурора до суду [134].

Отже, у разі нездійснення захисту інтересів держави або здійснення його неналежним чином, прокурор може звернутися до суду в особі уповноваженого органу управління. При цьому останній відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 53 Господарського процесуального кодексу України набуває статусу позивача [129, абз. 2 ч. 5 ст. 53]. Слід звернути увагу на те, що предметом спору, з приводу якого прокурор звертається до суду з метою захисту інтересів держави, можуть бути, зокрема, спільні права та обов'язки уповноваженого органу управління та державного господарського об'єднання. У таких випадках державні господарські об'єднання та уповноважені органи управління виступають співпозивачами або співвідповідачами: Міністерство енергетики та вугільної промисловості України і державний концерн «Ядерне паливо» [135], Міністерство енергетики та вугільної промисловості України і державний концерн «Укрторф» [136].

На прикладі справи № 910/8622/16 господарського суду м. Києва з'ясуємо, у чому полягає така процесуальна співучасть. Позивачем, заступником

Генерального прокурора України було подано позов в інтересах держави в особі Міністерства енергетики та вугільної промисловості і державного концерну «Ядерне паливо» до Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців» про усунення перешкод у користуванні майном – приміщенням, власником якого є Міністерство енергетики та вугільної промисловості, а балансоутримувачем – державний концерн «Ядерне паливо» [135]. Таким чином, права міністерства та об'єднання виникли з однієї підстави. Крім того, згідно Господарського процесуального кодексу України, позов може бути пред'явлено кількома позивачами у разі, якщо предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів [129, п. 1 ч. 2 ст. 47] або предметом спору є однорідні права і обов'язки [129, п. 3 ч. 1 ст. 47]. Отже, подання прокурором позову в особі міністерства та державного господарського об'єднання, а, відповідно, представництво їх інтересів, є виправданим і відповідає законодавству.

Таким чином, захист інтересів держави прокурором у суді, у тому числі в особі державних господарських об'єднань, є можливим, як співпозивача або співвідповідача уповноваженого органу управління, у разі, якщо останній не здійснює або неналежним чином здійснює свої обов'язки.

Разом з тим, законодавець обмежив можливість представництва прокурором інтересів держави у суді в особі державних компаній [133, абз. 3 ч. 3 ст. 23], що знову ставить питання можливості представництва прокурором інтересів держави у суді в особі державних господарських об'єднань. Вказане положення було зазначено у п. 89 Висновку Венеціанської комісії щодо проєкту Закону України «Про прокуратуру» № 735/2013, схваленому на 96-ому Пленарному засіданні 11-12 жовтня 2013 року [137, п. 89]. Український законодавець практично без змін відтворив його у новому Законі України «Про прокуратуру». Вважаємо, що зазначене обмеження не може стосуватися державних господарських об'єднань, виходячи з наступного.

По-перше, чинне законодавство не оперує поняттям «державна компанія», - лише використовується термін «холдингова компанія». З цього приводу

А. Сидоренко справедливо зазначив: « ... така неузгодженість законодавчої термінології не виключає можливості спорів навколо питання, чи підпадають державні підприємства під зазначене обмеження [авт. – обмеження представництва в особі державних компаній] у праві прокурора на їхнє представництво» [138]. Крім того, вважаємо слушною думку О.Р. Зельдіної та О.Г. Хрімлі, згідно якої зближення національного законодавства про судовий захист суб'єктів господарювання із зарубіжним законодавством має здійснюватись з урахуванням « ... специфіки розвитку підприємництва України, а також особливостей сучасного етапу функціонування її економіки» [139, с. 148].

По-друге, вказана норма суперечить рішенню Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 1-1/99, в якому вказано, що «інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. При цьому держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й у діяльності приватних підприємств, товариств» [132]. Вважаємо, що саме на виконання цього роз'яснення Конституційного Суду України до Господарського процесуального кодексу України було внесено зміни [140, абз. 2 п. 1 ч. 2], згідно з якими представництво інтересів держави стало можливим не лише в особі «органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах», а й тоді, коли такий орган відсутній. Таким чином, можливість представництва прокурором інтересів держави в особі приватних підприємств і товариств та заборона на таке представництво щодо державних господарських об'єднань представляється украй нелогічною.

У цілому Верховний Суд України робить слушний висновок: «інтереси держави» охоплюють широке і водночас чітко не визначене коло законних інтересів, які не піддаються точній класифікації, а тому їх наявність повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному конкретному випадку звернення прокурора з позовом. Надмірна формалізація «інтересів держави», особливо у сфері публічних правовідносин, може призвести до необґрунтованого обмеження

повноважень прокурора на захист суспільно значущих інтересів там, де це дійсно потрібно» [141, 142].

Далі слід окремо розглянути можливість представництва інтересів держави прокурором у суді в особі безпосередньо державних господарських об'єднань, яким уповноважені органи управління передали свої функції управління. Отримавши такі функції, об'єднання приймає на себе відповідальність за їх виконання. У зв'язку з такою передачею управлінських функцій виникає питання щодо можливості представництва інтересів держави прокурором у суді в особі державних господарських об'єднань, як суб'єктів владних повноважень, про що зазначено в абз. 1 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» [133, абз. 1 ч. 3 ст. 23].

Поняття «суб'єкт владних повноважень» міститься у Кодексі адміністративного судочинства України, - це орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [143, п. 7 ч. 1 ст. 4].

Таким чином, до суб'єктів владних повноважень законодавець зараховує «інших суб'єктів», які здійснюють публічно-владні управлінські функції, у тому числі на виконання делегованих повноважень. Для з'ясування того, чи відноситься державне господарське об'єднання до суб'єктів владних повноважень, спочатку слід проаналізувати поняття «публічно-владні управлінські функції».

Термін «публічно-», вказує О. Левчишина, означає, що такі функції спрямовані на задоволення публічного інтересу, тобто інтересу держави та суспільства [144, с. 57]. Публічні функції – це напрями діяльності різних суб'єктів, у першу чергу, державних органів та органів місцевого самоврядування, що виконуються в інтересах суспільства [145, с. 93].

Термін «владні» означає, що держава наділила його владними повноваженнями, надала суб'єкту право застосовувати владу та впливати на розвиток правовідносин [144, с. 57]. При цьому владним повноваженням, на

думку Г. Ткач, притаманні наступні риси: 1) здійснюються уповноваженими суб'єктами, що представлені органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інституціями, яким делеговано повноваження названих вище суб'єктів; 2) це веління (наказ, вимога, команда) другій стороні публічних правовідносин; 3) такі повноваження забезпечені законом [146].

Термін «управлінські функції» – це основні напрями діяльності суб'єкта владних повноважень [144, с. 57]. Владні управлінські функції, вказує А.О. Монаєнко, є владними повноваженнями, «які здійснюються державою, органами місцевого самоврядування або іншими уповноваженими державою суб'єктами у результаті їхньої діяльності та спрямовані на прийняття обов'язкових до виконання рішень, а також забезпечення їх виконання особами, яким ці рішення адресовані» [147].

У визначенні поняття суб'єкту владних повноважень зазначено, що публічно-владні управлінські функції можуть здійснювати суб'єкти на підставі делегування їм таких функцій [143, п. 7 ч. 1 ст. 4], тобто наділення своїм повноваженням (уповноваження) одним суб'єктом владних повноважень іншого суб'єкта [148].

Найбільш детально природу делегування повноважень досліджено О.Є. Міщенко, яка вважає, що названа категорія характеризується такими рисами: «1) делегуватися можуть тільки окремі повноваження, що складають частину компетенції відповідного органу публічної влади; 2) після делегування повноважень компетенція органу, що їх делегує, не змінюється; 3) компетенція органу, якому делегуються ці повноваження, тимчасово розширюється; 4) акт делегування повинен обов'язково виходити від органу, що делегує повноваження; 5) при делегуванні здійснюється поширення компетенції делегуючого органу за рахунок наділення новими повноваженнями об'єкта делегування повноважень; 6) повноваження, що делегуються, можуть бути в будь-який час відізовані делегуючим органом; 7) якщо повноваження делегуються на певний час, то припинення делегування не передбачає видання юридичного акту, в якому ці повноваження відзиваються ... Якщо повноваження делегуються на невизначений

час, вони можуть бути відізані в будь-який час за рішенням органу, що здійснював делегування повноважень; 8) переделегування (субделегування) повноважень не допускається, бо це суперечить цілям і намірам органу, який делегує повноваження; 9) делегування повноважень має базуватися на вільному волевиявленні обох суб'єктів делегування; 10) делегування повноважень повинно супроводжуватися укладенням акту делегування повноважень; 11) делегування повноважень має обов'язково супроводжуватися передачею фінансових та / або матеріальних ресурсів для забезпечення належної реалізації делегованим суб'єктом делегованих повноважень; 12) делегований суб'єкт несе юридичну відповідальність за належне виконання делегованих повноважень» [149, с. 17].

Аналізуючи вищевказані ознаки делегування повноважень стосовно державних господарських об'єднань, слід вказати, що публічно-владні управлінські функції мають, зокрема, уповноважені органи управління державних господарських об'єднань [34, ст. ст. 5, 6], і вони можуть делегувати їх господарським структурам [34, п. 10 ч. 1 ст. 6], до яких, зокрема, віднесені державні господарські об'єднання [34, абз. 9 ч. 1 ст. 4]. Крім того, такі функції має державний концерн «Укроборонпром», який є суб'єктом управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Аналіз положень ст. 7 Закону України «Про особливості управління в оборонно-промисловому комплексі» свідчить, що державний концерн «Укроборонпром» виконує значну кількість функцій, які є публічно-владними управлінськими (створення підприємств, спільних підприємств та інших юридичних осіб, заснованих на державній власності в оборонно-промисловому комплексі, прийняття рішення щодо їх реорганізації та ліквідації [35, п. 2], надання згоди на відчуження та списання об'єктів управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі учасників концерну [35, п. 8], прийняття рішень про подальше використання державного майна, що не увійшло до статутних капіталів господарських товариств, утворених у процесі корпоратизації учасників концерну [35, п. 11] та інші), а саме: організаційна, контрольна, наглядова, владного впливу тощо, що дає можливість сформулювати висновок, що державний концерн

«Укроборонпром» є суб'єктом владних повноважень.

Внаслідок делегування повноважень від уповноважених органів управління компетенція державних господарських об'єднань розширюється. Переделегування повноважень державним господарським об'єднанням іншим суб'єктам, у тому числі підприємствам-учасникам, забороняється, оскільки це суперечить цілям і намірам уповноваженого органу управління. При цьому, логічно, що об'єднання несе юридичну відповідальність за належне виконання делегованих повноважень. Отже, на підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що прокурор має право звертатися до суду в особі державних господарських об'єднань, які мають або яким передані публічно-владні управлінські функції від уповноважених органів управління, і які не захищають або неналежним чином захищають інтереси держави у частині виконання таких функцій.

Аналіз законодавства, наукової літератури, правозастосовної практики дозволяє зробити наступні висновки.

Державні господарські об'єднання мають повноваження щодо координації діяльності підприємств, які залежать від їх організаційно-правової форми. Державний концерн «Укроборонпром» має ширші повноваження щодо координації діяльності підприємств-учасників.

Захист законних інтересів держави у суді є можливим заходом прокурорського реагування на порушення або загрозу порушення інтересів держави, що здійснюється в особі державного господарського об'єднання, яке виступає стороною у справі або одним із позивачів або відповідачів (процесуальна співучасть).

2.3. Органи управління державних господарських об'єднань

Органами управління державного господарського об'єднання є правління та генеральний директор [10, ч. 4 ст. 122]. Генеральний директор призначається органом, що прийняв рішення про його утворення [10, ч. 4 ст. 122], тобто Кабінетом Міністрів України або міністерством (іншим органом, до сфери

управління якого входять підприємства, що утворюють об'єднання) [10, ч. 4 ст. 119].

Згідно ч. 4 ст. 122 Господарського кодексу України склад правління визначається статутом об'єднання. Таким чином, склад правління не регулюється нормами Господарського кодексу України. Лише Закон України «Про особливості управління в оборонно-промисловому комплексі» зазначає, що до складу ради директорів державного концерну «Укроборонпром» входять представники учасників об'єднання [10, абз. 2 ч. 6 ст. 5]. Аналіз управління у міжнародних стратегічних альянсах, які за характером зв'язків між учасниками схожі на господарські об'єднання, свідчить, що існує декілька способів управління.

Перший з них – загальна управлінська згода, яка полягає у тому, що всі учасники беруть участь в управлінні об'єднанням [150, с. 347]. Подібна модель управління є дуже поширеною серед державних господарських об'єднань. Як вказує В.А. Лаптев, таким чином поєднуються інтереси виробничих одиниць (у нашому випадку – підприємств-учасників) з інтересами об'єднання у цілому [11, с. 9]. Крім того, до складу правління можуть входити представники від уповноваженого органу управління («Ядерне паливо» [38, п. 35], «Антонов» [151, п. 29]) або професійної спілки відповідної галузі («Ядерне паливо» [38, п. 35]). Така модель управління вносить прозорість у колективну роботу підприємств та усуває необхідність побудови комунікації з підприємствами.

Другий спосіб – управління об'єднанням одним з учасників. Інші підприємства-учасники мають право контролю над ним [150, с. 347]. У державних господарських об'єднаннях такий порядок управління може мати місце у тому випадку, коли виробництво об'єднується навколо одного з підприємств, якому інші учасники постачають комплектуючі деталі або обслуговують його діяльність. Вказана модель управління має суттєвий недолік – призначений менеджер може ставити свої інтереси вище інтересів інших учасників [150, с. 347].

Третій спосіб - управління незалежними менеджерами, що найняті зі сторони, яким учасники делегують управлінський контроль [150, с. 347]. Вказаний порядок управління вимагає підвищеного контролю з боку засновника та

підприємств-учасників. Уявляється, що такий спосіб використовується у тому випадку, коли управління має здійснюватися висококваліфікованими кадрами, але такі відсутні в об'єднанні.

Повноваження генерального директора та правління державного господарського об'єднання, як виходить зі змісту ч. 4 ст. 122 Господарського кодексу України, визначаються статутом об'єднання згідно закону.

Головне завдання генерального директора та правління, як виконавчих органів, є виконання рішень вищого органу управління (уповноваженого органу управління) та досягнення зазначених у статуті цілей: укладання договорів, організація кадрової роботи, діловодства, фінансово-економічної роботи, обліку та звітності, ведення грошово-розрахункових операцій, здійснення контролю за рухом матеріальних та грошових цінностей тощо.

У науковій літературі виникають деякі питання щодо діяльності виконавчого органу господарського об'єднання. По-перше, В. Петрина вказує, що виконавчий орган приймає рішення щодо діяльності об'єднання: «...підприємства-учасники на своїх загальних зборах призначають виконавчий орган об'єднання підприємств і визначають, що він має робити; після чого виконавчий орган об'єднання ... визначає, що мають робити підприємства-учасники» [152, с. 192]. З такою думкою не можна погодитися, принаймні щодо державних господарських об'єднань, оскільки виконавчі органи об'єднання (генеральний директор та правління) призначаються з боку уповноваженого органу управління і саме вони вирішують, яким чином слід координувати діяльність підприємств-учасників.

По-друге, у науково-практичному коментарі до Господарського кодексу України за загальною редакцією В.К. Мамутова зазначено, що фінансування діяльності виконавчого органу державного господарського об'єднання, може здійснюватися, зокрема, за рахунок вилучення частини прибутку підприємств [153, с. 205]. Разом з тим, говорити про вилучення частини прибутку не зовсім коректно, оскільки джерела формування майнової бази об'єднання чітко визначені ч. 1 ст. 123 Господарського кодексу України. Відповідно до вказаної статті підприємства-учасники вносять вступні, членські, цільові та інші внески [10, ч. 1

ст. 123]. Саме за рахунок членських внесків, як вказує Закон України «Про кооперацію», забезпечується фінансування поточної діяльності [154, абз. 10 ч. 1 ст. 2]. Отже, додаткового вилучення частини прибутку підприємств-учасників не потрібно.

Інтеграція підприємств у державні господарські об'єднання зумовлює прийняття органами управління рішення про централізацію деяких функцій: технічного обслуговування об'єктів, складування, постачання, збуту (продажу), переробки брухту, виробництва тари, комплектувальних виробів, інноваційної діяльності. Це дозволяє знизити витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, підвищити якість робіт, ефективно впроваджувати інновації у виробництво. Виконання вказаних функцій у рамках організаційної структури об'єднання можуть здійснювати підприємства-учасники або структурні підрозділи, що входять до його складу.

Централізація функцій в об'єднанні зумовлена рядом причин, які чітко були описані ще у радянській літературі. Серед них – усунення паралелізму та дублювання однакових функцій у підприємствах, що призводить до зайвих витрат в управлінні [155, с. 7], концентрація керівництва на безпосередньому управлінні виробництвом [155, с. 8], зменшення кількості адміністративно-управлінського персоналу [156, с. 128]. Як вказує В.Д. Штундюк, централізація є необхідною у будь-яких типах об'єднань [157, с. 53].

Вперше можливість створення підприємств, які виконують роботи для суб'єктів господарювання та обслуговують учасників об'єднання, було закріплено у п. 12 Загального положення про всесоюзне і республіканське об'єднання, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 2 березня 1973 року № 140 [98, п. 12]. Об'єднання мало право створити (реорганізувати) підприємства з дозволу вищого органу управління [98, п. 12].

Згідно чинного законодавства державне господарське об'єднання не може самостійно створити або реорганізувати підприємства, оскільки законодавство не надає йому таких повноважень: їх має Кабінет Міністрів України [109, ч. 1 ст. 24] та уповноважений орган управління [34, п. 1 ч. 1 ст. 6].

Порядок створення та реорганізації підприємств регламентується статтями 73, 74, 76 Господарського кодексу України, статтями 87-89, 104-112 Цивільного кодексу України, Законами України «Про управління об'єктами державної власності», «Про Кабінет Міністрів України», «Про захист економічної конкуренції». Зазначені нормативні положення дають змогу виокремити такі послідовні етапи створення (реорганізації) підприємства у складі об'єднання.

Перший етап. Ініціювання створення (реорганізації) підприємства шляхом прийняття відповідного рішення уповноваженим органом управління або об'єднанням в особі генерального директора та / або правління. Якщо пропозиція про створення підприємства ініційована об'єднанням, то воно надсилає пропозицію уповноваженому органу управління.

Другий етап. Аналіз уповноваженим органом управління доцільності створення (реорганізації) підприємства, пошук альтернативних рішень (можливість виконання централізованих функцій підприємствами-учасниками, структурними підрозділами, іншими суб'єктами господарювання згідно укладених господарських договорів). Звернення уповноваженого органу управління до Антимонопольного комітету України із заявою про надання попередніх висновків стосовно запланованих узгоджених дій або концентрації [106, п. 4.1.3; 107, р. VII п. 7]. У разі позитивного висновку уповноважений орган управління приймає рішення про створення (реорганізацію) підприємства у складі об'єднання.

У випадку прийняття рішення про реорганізацію, уповноважений орган управління повідомляє орган, що здійснює державну реєстрацію [108, ч. 1 ст. 105], та податкові органи [112, п. 11.1]. Також у рішенні затверджується склад комісії з реорганізації, до якої переходять повноваження щодо управління справами підприємства [108, ч. 3 ст. 105]. Комісія виявляє кредиторів і надсилає їм повідомлення з пропозицією направити свої вимоги [108, ч. 3 ст. 105].

Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення складає розподільчий баланс (у разі поділу) або передавальний акт (у разі злиття, приєднання, перетворення),

який затверджується уповноваженим органом управління [108, ч. 3 ст. 107]. На цьому етапі уповноважений орган управління вирішує, яке саме майно необхідне для діяльності підприємства, що буде виробляти товари, виконувати роботи або надавати послуги об'єднанню.

Третій етап. Розробка [108, ч. 1 ст. 87] та затвердження уповноваженим органом управління [109, ч. 1 ст. 24; 34, п. 3 ч. 1 ст. 6] статуту державного підприємства або підприємств, якщо у разі реорганізації утворюються декілька юридичних осіб.

Четвертий етап. Подання уповноваженим органом управління заяви до Антимонопольного комітету України або його територіальних органів про надання дозволу на узгоджені дії [110, ч. 1 ст. 26] або концентрацію суб'єктів господарювання [110, ч. 1 ст. 26].

Слід вказати, що отримання вищевказаного дозволу є необхідним також для державного концерну «Укроборонпром», оскільки, як виходить ч. 3 ст. 8 Закону України «Про управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» погодження з Антимонопольним комітетом України не потрібно лише у разі створення концерну та затвердження його статуту [35, ч. 3 ст. 8].

П'ятий етап. Подання документів для реєстрації підприємства державному реєстратору уповноваженим органом управління [111, абз. 2 п. 8 ч. 1 ст. 1]. Підприємство вважається створеним (реорганізованим) з дня внесення відповідного запису до єдиного державного реєстру [108, ч. 4 ст. 87; ч. 2 ст. 104]. При цьому державний реєстратор вносить відомості про юридичну особу згідно заяви форми 1 про державну реєстрацію створення юридичної особи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 18 листопада 2016 року № 3268/5 [158]. Аналіз відомостей, які містить вказана заява, свідчить, що у ній відсутні дані про належність підприємства до інших суб'єктів господарювання. Тому вступ підприємства до об'єднання оформлюється у порядку, зазначеному нижче.

Шостий етап. Включення підприємства (підприємств) до складу об'єднання

шляхом внесення змін до установчих документів об'єднання та подання державному реєстратору заяви форми 3 про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 18 листопада 2016 року № 3268/5 [158], щодо зміни складу учасників об'єднання.

Разом з тим необхідно підкреслити, що до складу об'єднання за рішенням уповноваженого органу управління можуть бути включені не всі юридичні особи, які були створені у результаті реорганізації підприємства-учасника. Це зумовлюється доцільністю їх функціонування в об'єднанні та ефективним використанням державного майна [159, с. 50].

Повноваження з управління новоствореним державним підприємством має, зокрема, державне господарське об'єднання, як суб'єкт управління об'єктами державної власності: забезпечує розроблення і затверджує річні фінансові та інвестиційні плани, а також інвестиційні плани на середньострокову перспективу (3-5 років) підприємств-учасників [34, п. 3 ч. 1 ст. 9], веде облік об'єктів державної власності підприємств-учасників, здійснює контроль за ефективним використанням та збереженням таких об'єктів [34, п. 11 ч. 1 ст. 6], забезпечує проведення інвентаризації майна підприємств-учасників [34, п. 25 ч. 1 ст. 6], здійснює інші повноваження, передані уповноваженими органами управління.

З урахуванням ч. 1 ст. 118 Господарського кодексу України, відповідно до якої об'єднання координує виробничу, наукову та іншу діяльність підприємств-учасників [10, ч. 1 ст. 118], воно може мати такі повноваження: формувати їх науково-технічну та технологічну, економічну, інвестиційну політику; створювати системи управління якістю; здійснювати контроль за виконанням фінансових та інвестиційних планів та рішень органів управління; контролювати формування цін, якість, технологію вироблення продукції (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) у рамках спільних проєктів.

Державне підприємство, яке створюється у складі державного господарського об'єднання, не завжди набуває прав та обов'язків, які мають інші учасники. Наприклад, директор такого підприємства може не входити до правління

об'єднання і, відповідно, не приймати участь в управлінні ним. Це пов'язане з тим, що відповідно до ч. 4 ст. 122 Господарського кодексу України склад правління визначається статутом [10, ч. 4 ст. 122], і не обов'язково може мати вказівку про те, що до складу правління входять представники учасників. Виключення представляє лише державний концерн «Укроборонпром», оскільки Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» чітко визначає, що до складу ради директорів концерну входять представники учасників [35, абз. 2 ч. 6 ст. 5].

Питання виходу зі складу об'єднання, реорганізації та ліквідації таких підприємств належать до компетенції уповноваженого органу управління і вирішується згідно ст. 124 Господарського кодексу України.

Як було вказано вище, виконання централізованих функцій може здійснюватись як підприємствами, так і структурними підрозділами об'єднання. Порядок їх створення має суттєві відмінності. Головна з них полягає у тому, що об'єднання самостійно створює такі підрозділи, [10, ч. 3 ст. 64] і будь-яка згода чи погодження уповноваженого органу управління є непотрібним.

В статуті об'єднання визначається, який саме орган управління об'єднання приймає рішення про створення, реорганізацію, ліквідацію структурних підрозділів, затверджує його склад та положення про нього, призначає керівника. Управління структурними підрозділами здійснюється генеральним директором та правлінням, нормативна основа якого регламентується у положенні про структурний підрозділ.

При цьому слід вказати, що правильна організація роботи структурного підрозділу сприяє ефективній його діяльності та об'єднання у цілому. Для цього об'єднання у положенні про структурний підрозділ визначає його правовий статус: підпорядкування, завдання, функції, права, повноваження, взаємозв'язки з іншими структурними підрозділами, відповідальність.

Об'єднання має розподілити повноваження між структурними підрозділами таким чином, щоб виключити ситуацію, при якій однакові функції будуть виконуватися декількома структурними підрозділами одночасно. Також

об'єднанню слід не допустити покладення завдань на структурний підрозділ, що не виконуватимуться у зв'язку з відсутністю спеціалістів, відповідної кваліфікації та інше.

Важливе значення для ефективної роботи структурного підрозділу також має визначення повноважень, за допомогою яких забезпечується результативність їх діяльності, серед яких можна виділити: перевірку дотримання підприємствами-учасниками, іншими структурними підрозділами локальних нормативних актів, планів, програм; одержання у встановленому порядку у посадових осіб об'єднання, підприємств-учасників, інших структурних підрозділів необхідної інформації, документації, розрахунків; застосування заходів впливу у разі виявлення порушень з боку підприємств-учасників, інших структурних підрозділів.

Розглянемо діяльність структурних підрозділів у сфері інноваційної діяльності. Створення цих підрозділів має деякі особливості. Справа у тому, що органи управління мають визначити проблеми розвитку об'єднання, напрями інноваційної діяльності, завдяки яким будуть вирішуватися ці проблеми, організаційну структуру управління. Вирішення цих питань у промислових об'єднаннях у радянський період здійснювала техніко-економічна рада. Це був «дорадчий орган» [11, с. 182], який розглядав технічні та економічні проблеми розвитку, розробляв рекомендації з використання та впровадження інновацій [98, п. 28]. Сьогодні такі функції, як вказує В. Чинчикєєв, можуть виконувати консультативні цільові комітети або ради, які дають рекомендації органам управління з приводу визначення стратегії науково-технічного розвитку [160, с. 44].

З урахуванням рекомендацій консультативних цільових комітетів або ради органи управління об'єднання визначають організаційну структуру інноваційної діяльності, суб'єктами якої виступають підприємства-учасники та підрозділи. Існують три форми організації інноваційної діяльності: послідовна, паралельна та інтеграційна (матрична) [160, с. 42].

Послідовна форма передбачає поетапне здійснення інноваційної діяльності у підрозділах [160, с. 42]. Недоліком такої форми управління є неможливість

повернення проєкту на більш ранню стадію розробки. Наприклад, органи управління державного господарського об'єднання можуть прийняти рішення про впровадження нової технології обробки металів. Перший підрозділ розробляє технологію, другий – додатково досліджує альтернативи нововведення з метою вибору остаточного варіанту, третій – готує рекомендації з покращення характеристик технології та зниження витрат для її застосування.

Паралельна форма управління характеризується здійсненням інноваційної діяльності у всіх підрозділах одночасно [160, с. 43]. Перевагою такої форми є можливість швидкого коригування шляхом направлення проєкту для зміни у відповідний підрозділ [160, с. 43]. У державному господарському об'єднанні така форма управління може бути реалізована у сфері машинобудування: перший підрозділ розробляє модель збірки, другий – дизайн, інші – технологію двигунів та електронних систем управління.

Матрична система організації є найбільш розповсюдженою і використовується у таких компаніях, як «Ericsson», «AT&T», «IBM», «Boeing», «Hewlett Parkard», «Digital Equipment», «GM». Сутність її полягає у тому, що при прийнятті інноваційного рішення керівник проєкту створює цільові підрозділи, для роботи в яких залучаються спеціалісти з різних підрозділів суб'єкту господарювання під керівництвом голови проєкту [160, с. 43]. Виконавці підпорядковуються керівнику проєкту та керівнику свого підрозділу [160, с. 43]. Наприклад, поряд з функціональними (обчислювальний центр, відділ охорони праці та техніки безпеки, служба маркетингу) та виробничими підрозділами державного господарського об'єднання (Запорізьке державне підприємство «Радіоприлад», державне підприємство «Харківське конструкторське бюро з двигунобудування», державне підприємство «Закарпатське вертолітне виробниче обладнання» та інші) створюються тимчасові проєктні групи, метою яких є удосконалення оптичних прицілів, якості обшивки, автоматизованого обладнання на чолі з керівником проєкту, що виконує функції з координації. При прийнятті інноваційного рішення керівник проєкту створює цільові підрозділи, в які на час здійснення проєкту залучаються спеціалісти з різних підрозділів об'єднання. При

цьому такі спеціалісти перебувають у подвійному підпорядкуванні: як керівника проєкту, так і керівника підрозділу.

Ефективність діяльності структурних підрозділів, що здійснюють інноваційну діяльність, також залежить від їх взаємодії з іншими одиницями об'єднання. В економічній літературі вказується, що відособлена діяльність підрозділу з подальшою передачею розробок підприємствам-учасникам для освоєння, як свідчить досвід корпорацій та фірм США, знижує ефективність інноваційної діяльності [161, с. 465]. Тому у разі необхідності впровадження великого інноваційного продукту формується «центр розвитку сфери бізнесу» (ним можуть виступати науково-дослідне підприємство або навчальний заклад) [161, с. 466]. Такий центр «... може виходити за рамки ... організаційних структур [авт. – елементів та підрозділів суб'єкту господарювання], що склалися, і по мірі необхідності залучати до роботи відповідних спеціалістів, працівників, устаткування та ресурси інших підрозділів...» [161, с. 466-467]. При цьому голова центру має широкі повноваження в управлінні, зокрема, впливати на інші структурні підрозділи та учасників [161, с. 467]. Слід зазначити, що у державному господарському об'єднанні повноваження голови інноваційного підрозділу щодо впливу на інших підприємств-учасників та структурних підрозділів можливі лише у разі закріплення за ним таких повноважень органами управління об'єднання.

У цьому контексті слід вказати, що у Китаї державні компанії є ключовими національними інструментами інноваційного розвитку [162, с. 86], що обумовлено, зокрема, генерацією інновацій на базі університетів та профільних науково-дослідних інститутів [163]. Крім того, великі китайські компанії мають власні науково-впроваджувальні центри [164, с. 92].

Цьому передував період переорієнтації науково-дослідних інститутів з 1998 до 2005 року на комерційну діяльність. У подальшому більшість великих успішних компаній вирости з науково-дослідних інститутів. Великі перспективи відкрили широку інтеграцію науково-дослідних закладів із великими промисловими підприємствами. У 2007 році при підтримці уряду були створені чотири таких промислово-дослідних альянси: у металургійній, вугільній, хімічній

промисловості, сільськогосподарському машинобудуванні [165].

Отже, однією з причин успішності китайських державних компаній є їх тісна співпраця з університетами та інститутами, які створюють інновації. Підприємства-учасники, у свою чергу, забезпечують попит зі сторони виробництва на інновації, і таким чином, підвищують конкурентоспроможність об'єднання шляхом випуску нових продуктів та промислових технологій.

Після отримання остаточного інноваційного проєкту орган управління об'єднання розглядає його та у разі наявності зауважень направляє на додаткове дослідження. При цьому у послідовній формі управління процес починається заново [161, с. 43]. У паралельній формі для коригування достатньо направити проєкт для зміни у відповідний підрозділ [161, с. 43]. Виключення представляє лише випадок, коли вносяться суттєві параметри у проєкт, у результаті чого підрозділи мають доопрацювати результати своєї роботи [161, с. 43]. У матричній формі коригування здійснюється у рамках підрозділу або проєкту. Після усунення недоліків орган управління об'єднання приймає рішення про затвердження інноваційного проєкту, як такого, що є обов'язковим для впровадження підприємствами-учасниками.

Таким чином, аналіз законодавства, наукової літератури дозволяє сформулювати наступні висновки.

Склад правління державного господарського об'єднання можуть утворювати: 1) представники підприємств-учасників; 2) представники одного підприємства-учасника; 3) спеціалісти за напрямом роботи об'єднання, які не є його штатними працівниками і залучаються для виконання функцій членів правління на контрактній основі.

Створення та реорганізація державним господарським об'єднанням структурних підрозділів, визначення їх правового статусу, розподілення повноважень між ними, є важливим напрямом діяльності у його управлінні, що дозволяє ефективно реалізовувати соціальні та економічні завдання.

Створення структурних підрозділів здійснюється об'єднанням самостійно в особі його органів управління (генерального директора або правління) згідно

статуту і не потребує згоди або дозволу уповноваженого органу управління.

Надання рекомендацій органам управління державного господарського об'єднання щодо розробки, використання та впровадження інновацій здійснюється, зокрема, дорадчими органами (консультаційними цільовими комітетами або радами). З урахуванням таких рекомендацій органи управління визначають організаційну структуру управління інноваційною діяльністю у залежності від галузі, характеру, масштабів виробництва.

2.4. Господарсько-правова відповідальність державних господарських об'єднань

Досягнення конкретної мети, зазначеної в установчих документах об'єднання, можливе у разі злагодженої роботи підприємств та об'єднання. Невиконання з боку підприємства-учасника обов'язків, що покладені на нього об'єднанням, негативно відбивається на роботі інших підприємств та об'єднання у цілому. Об'єднання, у свою чергу, уклавши договори з підприємствами-учасниками, може своєчасно не надати сировину, обладнання та матеріали, що також може завдати їм майнової шкоди. Це, зокрема, ставить питання їх відповідальності між собою.

Дослідженню особливостей відповідальності об'єднання та підприємств-учасників присвячені роботи багатьох радянських вчених. Деякі аспекти відповідальності об'єднання та його підрозділів у діяльності Волзького автомобільного заводу знаходять розробку у роботі П.М. Кацури та М.Н. Мещерякової «Нові форми організації промислового виробництва (досвід ВАЗу)». Зокрема, розглядаються форми економічного стимулювання, а також санкції за невиконання у строк завдань з освоєння виробничих показників. Питання субсидіарної відповідальності виробничої одиниці за невиконання або неналежне виконання господарських договорів, що укладені нею від імені об'єднання, досліджувалось І.К. Ільїним. В.В. Лаптев аналізує питання

матеріальної відповідальності об'єднань за невиконання плану, що реалізується за допомогою створення фондів економічного стимулювання. Також автор досліджує відповідальність управління об'єднання перед підприємствами-учасниками за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, що пов'язані зі здійсненням ним централізованих функцій. Однак більшість наукових робіт ґрунтується на радянському законодавстві, тому не враховують норми Господарського кодексу України та інших важливих для регулювання організації і діяльності господарських об'єднань сучасних нормативно-правових актів. Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження «Відповідальність в організаційно-господарських відносинах», проведене О.А. Заярним, оскільки сформульовані у ньому висновки є важливими для дослідження теми відповідальності в організаційно-господарських відносинах.

Як було вказано вище, державні господарські об'єднання мають подвійний правовий статус: вони є суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень. Відносини, що складаються між об'єднанням та підприємствами-учасниками, як було доведено у підрозділі 1.1 дисертаційного дослідження, є організаційно-господарськими, – вони виникають між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю [10, ч. 6 ст. 3]. Отже, господарсько-правову відповідальність між об'єднанням та підприємствами-учасниками слід розглядати як таку, що складається в організаційно-господарських відносинах.

Між підприємствами-учасниками виникають господарсько-виробничі відносини – майнові та інші відносини між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності [10, ч. 5 ст. 3]. При цьому жоден з підприємств-учасників не має організаційно-господарських повноважень щодо інших учасників. Таким чином, господарська-правова відповідальність, яка виникає між підприємствами-учасниками у процесі здійснення господарської діяльності, не можна розглядати як таку, що виникає у організаційно-господарських відносинах.

Порівнюючи відповідальність учасників державного господарського

об'єднання та структурних підрозділів підприємств, слід вказати, що всі вони виготовляють товари, виконують певні роботи, надають послуги, мають свої задачі та функції. Однак види, розміри санкцій, порядок їх застосування, підстави відповідальності суттєво відрізняються. У структурних підрозділах підприємства особливості застосування відповідальності визначаються суб'єктом господарювання самостійно [166, с. 67]. Наприклад, у випадку, коли з вини конкретного підрозділу підприємство понесло збитки у вигляді сплачених санкцій, суми санкцій можуть бути віднесені на результати господарської діяльності даної внутрішньої ланки [167, с. 89]. За твердженням А.Г. Бикова, відповідальність внутрішніх підрозділів може виражатися у трьох формах: 1) покладення зовнішніх санкцій на винний підрозділ; 2) застосування підприємством госпрозрахункових санкцій у своїй внутрішній ланці; 3) застосування санкцій у відносинах між ланками підприємств [167, с. 89]. Оскільки регламентація внутрішніх правовідносин переважним чином здійснюється актами локального регулювання, які суб'єкт господарювання приймає самостійно, то можливість покладення господарської відповідальності на структурний підрозділ закріплюється суб'єктом господарювання у положеннях, статутах, інструкціях тощо.

На відміну від структурних підрозділів підприємств, учасники об'єднання є самостійними юридичними особами, тому несуть відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до них господарських санкцій на підставах і порядку, передбачених Господарським кодексом України. Разом з тим, відповідальність між об'єднанням та підприємствами-учасниками має деякі особливості, що полягають у наступному. По-перше, об'єднання має право давати обов'язкові для підприємства-учасника вказівки чи має можливість іншим чином визначати його дії, що може призвести до збитків або банкрутства підприємства. По-друге, статут об'єднання може передбачати відповідальність об'єднання та підприємств-учасників за зобов'язаннями один одного. По-третє, відповідальність підприємств-учасників може виникнути у зв'язку із несплатою майнових внесків на користь об'єднання.

Відносини, що складаються в об'єднанні, регулюються законодавчими та локальними нормами. У нормативно-правових актах положення, що регулюють відносини всередині об'єднання, є нечисленними. Наприклад, у ч. 2 ст. 120 Господарського кодексу України встановлено, що асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників [10, ч. 2 ст. 120]. Згідно абз. 4 ч. 2 ст. 121 Господарського кодексу України підприємства мають право отримувати інформацію від об'єднання, що пов'язана з його діяльністю [10, абз. 4 ч. 2 ст. 121]. Слід вказати, що у радянському законодавстві відносини у виробничих об'єднаннях також майже не регулювалися. У зв'язку з цим Є.І. Голинка, автор дисертаційної роботи «Правові проблеми організації та діяльності виробничих об'єднань (у промисловості місцевих будівельних матеріалів)» запропонував міністерствам прийняти нормативні акти, що будуть регулювати відносини в об'єднанні: Положення про внутрішньовиробничі поставки (з тим щоб Міністерства затверджували особливі умови поставки в об'єднаннях, що знаходяться у їх віданні), Правила про внутрішньогосподарські підрядні роботи, Правила розгляду внутрішньогосподарських спорів [168, с. 10-11]. Інший прихильник даної позиції – радянський вчений В.В. Лаптев пропонує закріпити норми правового регулювання найбільш важливих питань організації відносин, зокрема, відповідальності «... в узагальненому кодифікаційному акті господарського законодавства ...» [11, с. 243].

Однак справедливість цієї точки зору є досить сумнівною, як з позиції попереднього законодавства, так і чинного. Відносини, що складаються між об'єднанням та підприємствами-учасниками, як вказано вище, є організаційно-господарськими [10, ч. 6 ст. 3], відносини між підприємствами-учасниками, підпадають під поняття господарсько-виробничих [10, ч. 5 ст. 3], і складають сферу господарських відносин [10, ч. 4 ст. 3]. Таким чином, хоча у господарсько-правовому статусі державного господарського об'єднання та підприємств-учасників, можна виявити певні особливості, немає потреби для створення особливих норм для їх регулювання.

По-друге, при запропонованому підході кожне міністерство має прийняти

велику кількість підзаконних нормативних актів, що регулюватимуть внутрішньогосподарські відносини у підвідомчих їм суб'єктах господарювання. Це мають бути нові положення про купівлю-продаж, міну, оренду та інше, що, уявляється, є недоцільним. Однак, слід зауважити, міністерства мають право приймати підзаконні акти, що визначають особливості діяльності у підвідомчих їм галузях. В якості прикладу можна навести Інструкцію про порядок та умови поставки, закладення, зберігання і відпуску вугілля державного резерву на пунктах відповідального зберігання, затверджену Міністерством економічного розвитку і торгівлі України 19 жовтня 2012 року наказом № 1157 [169].

Отже, з'ясувавши, що відносини, які складаються в об'єднанні, регулюються чинним законодавством та локальними нормативними актами, слід з'ясувати підстави виникнення зобов'язань між підприємствами. Оскільки учасники об'єднання є самостійними юридичними особами [10, ч. 1 ст. 121], то зобов'язання між ними виникають, зокрема, на підставі договорів.

Між підприємствами-учасниками договори укладаються з приводу передачі продукції, надання послуг, виконання робіт. Наприклад, у торф'яній промисловості перша група підприємств об'єднання освоює торфові родовища, друга – добуває торф, третя – переробляє торф. У машинобудівній промисловості підприємство після закінчення виготовлення кузовів автомобілів передає їх іншому для приєднання деталей: гальмівних труб, педалей, моторного відсіку та інше.

Відносини між об'єднанням та підприємствами-учасниками також опосередковані договорами [11, с. 131], що направлені на координацію діяльності підприємств-учасників. Така координація здійснюється шляхом встановлення планів, формування внутрішньої науково-технічної, технологічної, фінансово-економічної, інвестиційної політики, створення системи управління якістю та сертифікації, організації робіт з виконання учасниками завдань і заходів державних цільових та галузевих програм. Відповідно, договори можуть визначати зобов'язання підприємств-учасників щодо виготовлення продукції у певній кількості, якості, за певними стандартами, встановлювати порядок

використання природних ресурсів, зобов'язувати впроваджувати нову техніку, технології та інше. Таким чином, у відносинах з підприємствами-учасниками об'єднання визначає задачі, які має виконати підприємство, та забезпечує його усім необхідним для цього: умовами виробництва, фронтом робіт, встановленням взаємозв'язків між учасниками. Наприклад, об'єднання виконує державне замовлення на виготовлення військової зброї. За договором підприємство-учасник зобов'язується виготовити певну кількість зброї, а об'єднання зобов'язується забезпечити підприємство відповідними матеріалами, устаткуванням, обладнанням.

О.А. Заярний у своїй дисертаційній роботі «Відповідальність в організаційно-господарських відносинах» зазначає, що на порушника організаційно-господарських відносин можуть бути покладені такі види санкцій за договором: відшкодування збитків, неустойка, оперативно-господарські санкції [170, с. 13-15].

У той же час слід враховувати, що зобов'язання між підприємствами та об'єднанням можуть виникати не тільки за договором. Згідно ч. 1 ст. 123 Господарського кодексу України учасники об'єднання підприємств можуть вносити на умовах і у порядку, передбачених його установчими документами, майнові внески (вступні, членські, цільові тощо) [10, ч. 1 ст. 123]. Практика свідчить, що досить часто підприємства порушують свої зобов'язання щодо сплати майнових внесків. Коли об'єднанню та учасникам не вдається врегулювати відносини та дійти згоди, законодавець дає можливість застосувати наслідки порушення зобов'язань. Наприклад, якщо майнові внески сплачуються у формі коштів, то за їх несплату учасник несе відповідальність відповідно до ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України – має сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом [108, ч. 2 ст. 625]. У разі, якщо майновим внеском є індивідуальна річ, то відповідно до ч. 1 ст. 620 Цивільного кодексу України, об'єднання має право витребувати цю річ у підприємства та вимагати її передання

відповідно до умов зобов'язання [108, ч. 1 ст. 620]. Крім того, якщо несплатою майнових внесків об'єднанню було завдано збитків, то підприємство має відшкодувати їх [108, ч. 1 ст. 623].

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що у судовій практиці мають місце випадки, коли суд відмовляє у задоволенні позову об'єднання до підприємства-учасника про стягнення заборгованості зі сплати майнових внесків з причини відсутності в установчих документах об'єднання положення про сплату майнових внесків підприємствами-учасниками, а інші локальні нормативні акти, прийняті об'єднанням, не є підставою для сплати таких внесків.

Так, наприклад, згідно рішення Господарського суду Черкаської області від 11 листопада 2011 року у справі №09/5026/1927/2011 концерн «Техвоєнсервіс» звернувся до Державного підприємства «Черкаське військове лісництво» про стягнення 139 303,73 грн. несплачених внесків на утримання об'єднання [171]. Суд відмовив у задоволенні позову, оскільки у статуті концерну відсутні норми про умови і порядок внесення майнових внесків його учасників. Рішення суду мотивовано тим, що рішення правління об'єднання не є установчим документом, тому у підприємства відсутні зобов'язання зі сплати внесків на утримання концерну [171]. З таких міркувань судом була висловлена думка, що у підприємства-учасника не виникають боргові зобов'язання перед об'єднанням.

З одного боку, рішення суду відповідає чинному законодавству, оскільки з буквального прочитання положень ч. 1 ст. 123 Господарського кодексу України, випливає, що підприємства-учасники сплачують майнові внески, якщо це передбачено установчим документом об'єднання. Це положення статті не допускає виключення із загального правила. Тільки при наявності такого формулювання у статуті можна говорити про те, що учасники зобов'язані сплачувати майнові внески, і, відповідно, нести відповідальність за їх несплату. У той же час слід враховувати, що положення статуту мають встановлювати компетенцію органів управління суб'єкту господарювання [10, ч. 4 ст. 57]. Отже, можна стверджувати, що у статуті може бути передбачено право органів управління об'єднання встановлювати зобов'язання підприємств сплачувати

майнові внески.

Звідси виходить висновок про те, що обов'язок підприємств сплачувати майнові внески на користь об'єднання може виникати зі статуту, а також з актів органів управління за умови, що статутом передбачене право таких органів приймати відповідні рішення. Таким чином, якщо судом буде встановлено, що у статуті відсутні положення про обов'язковість сплати підприємствами-учасниками майнових внесків або вирішення їх сплати є можливим органами управління, то учасники об'єднання не зобов'язані сплачувати такі внески. В іншому випадку учасники несуть відповідальність за несплату майнових внесків згідно чинного законодавства.

Розглянувши відповідальність між підприємствами-учасниками та об'єднанням за порушення взаємних зобов'язань, слід проаналізувати інші підстави та умови їх відповідальності. Традиційно відповідальність державних господарських об'єднань та підприємств-учасників є обмеженою. Як свідчить аналіз законодавства Української РСР, цей принцип був проголошений ще у постанові Ради Міністрів СРСР «Про затвердження положення про соціалістичне державне виробниче підприємство» від 4 жовтня 1965 року [96, абз. 2 п. 9]. Чинним законодавством також передбачено, що об'єднання не відповідає за зобов'язаннями підприємства, а підприємство – за зобов'язаннями об'єднання [10, ч. 4 ст. 123]. Такий підхід відповідає усталеним в юридичній науці уявленням, адже ще радянський вчений М.І. Коняєв аргументовано стверджував, що центр господарської системи приймає участь у правовідносинах від свого імені [172, с. 154] і, як наслідок, несе самостійну майнову відповідальність за рахунок централізованих коштів [172, с. 154-155]. Ще більш визначено з цього приводу висловлювався В.В. Лаптев: «Управління об'єднання не відповідає за зобов'язаннями нижчих ланок, а останнє - за зобов'язаннями управління» [11, с. 99]. Виключення представляє лише випадок, коли відповідальність передбачена статутом об'єднання [10, ч. 4 ст. 123].

Отже, згідно Господарського кодексу України державне господарське об'єднання та підприємства, що входять до його складу, є самостійними

суб'єктами господарювання та від власного імені вступають у господарські відносини, відповідно, самостійно несуть відповідальність за господарськими зобов'язаннями. Проте, як було вказано вище, деякі з правомочностей підприємств-учасників можуть реалізовуватися за згодою об'єднання. Крім того, об'єднання має право координувати діяльність підприємств та у деяких випадках надавати обов'язкові вказівки, що може негативно відбитися на діяльності підприємств.

У першу чергу, йдеться про відповідальність, яка може виникнути у силу закону. Так, згідно вимог Кодексу України з процедур банкрутства у разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями [113, абз. 2 ч. 2 ст. 61].

Стосовно державних господарських об'єднань мова йде про негативні наслідки для підприємства-учасника у вигляді його неплатоспроможності від виконання не заснованих на законодавстві та таких, що не мають розрахунків економічної ефективності обов'язкових вказівок органів чи посадових осіб об'єднання. Розглянемо це детальніше.

Для того, щоб позов до об'єднання з боку підприємства-учасника на підставі абз. 2 ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства був задоволений, необхідні наступні умови: наявність права об'єднання надавати підприємству-учаснику обов'язкові вказівки чи наявність можливості іншим чином визначати його дії; виконання такої вказівки учасником або вчинення дій, визначених об'єднанням; причинно-наслідковий зв'язок між наданими вказівками (визначенням дій іншим чином) та неплатоспроможністю (банкрутством) підприємства-учасника (Додаток Б).

Згідно першої умови об'єднання повинно мати право давати обов'язкові вказівки підприємству-учаснику чи мати можливість іншим чином визначати його

дії. Слід вказати, що у законодавстві не розкривається поняття «обов'язкова вказівка» і не описується, в якій формі вона має бути представлена. Поняття «вказівка» застосовується у законодавстві у різних значеннях: «вказівка суду», «вказівка прокурора», «методичні вказівки». Однак ці поняття також не розкриті у законодавстві.

Вказівка – це роз'яснення, що зазначає, як діяти [32, с. 827]. У діловодстві вказівка – правовий акт, що видається посадовими особами з питань інформаційно-методичного характеру, а також для виконання наказів, інструкцій, інших актів органів управління [173, с. 186; 174, с. 80].

Із Кодексу України з процедур банкрутства виходить, що вказівка – це можливість визначати дії боржника [113, абз. 2 ч. 2 ст. 61] шляхом прямого роз'яснення, як йому діяти. «Визначення дій боржника іншим чином» також по суті є вказівкою, але здійснюється шляхом застосування непрямих заходів. Єдиним нормативним актом, який опосередковано роз'яснює поняття вказівок, є Закон України «Про захист економічної конкуренції», відповідно до якого надання обов'язкових вказівок є одним із способів контролю – вирішального впливу однієї чи декількох пов'язаних юридичних та / або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, яка здійснюється безпосередньо або через інших осіб [110, абз. 4 ч. 1 ст. 1]. За допомогою контролю об'єднання забезпечує організацію господарської діяльності підприємств у визначеному напрямку та вносить корективи в їх діяльність.

Обов'язкові вказівки визначають дії підприємства-учасника, тобто мова йде про рішення, що приймаються безпосередньо підприємством на виконання вказівок об'єднання, і стосуються його діяльності. Право надавати вказівки, про яке йдеться у Кодексі України з процедур банкрутства, визначає юридичну основу відносин, що повинні існувати між об'єднанням і підприємством-учасником. Тобто мова йде про суб'єктивне право об'єднання, що виникає у силу певних юридичних фактів (наприклад, у силу закону, договору або статуту).

З цього виходить висновок про те, що поняття «вказівка» слід відмежовувати від інших понять, оскільки виконання учасником конкретних дій за дорученням

об'єднання може здійснюватися також на інших підставах. Наприклад, за договором підприємство-учасник зобов'язується поставити об'єднанню товар певної кількості, якості, асортименту. За договором доручення підприємство-учасник (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок об'єднання (довірителя) певні юридичні дії [108, ч. 1 ст. 1000]: укласти договір, продати товар об'єднання, одержати матеріальні цінності об'єднання та таке інше. На підставі довіреності, що ґрунтується на акті органу юридичної особи [108, ч. 2 ст. 244], у нашому випадку об'єднання, підприємство-учасник зобов'язане представляти об'єднання перед третіми особами [108, ч. 3 ст. 244]: у судових органах, у банках під час здійснення банківських операцій, перед уповноваженими державними органами під час здійснення операцій, пов'язаних з рухомим та нерухомим майном об'єднання та інше.

Слід зазначити, що Кодексом України з процедур банкрутства не врегульовано, в яких документах має закріплюватися право об'єднання надавати учаснику обов'язкові вказівки. Вище було вказано, що вказівка видається у формі правового акту, отже, можна стверджувати, що обов'язкова вказівка видається об'єднанням, зокрема, у формі планових актів, наказів, розпорядженнях і стосується роз'яснень щодо цілей та порядку реалізації певних проєктів, визначення єдиних засад матеріально-технічного забезпечення учасників, формування та забезпечення реалізації учасниками єдиного технічного і технологічного підходу у виробленні продукції, формування єдиної для всіх учасників системи захисту відомостей і документації, системи документообігу та збереження архівної документації. Д.В. Давидов з цього приводу справедливо запропонував замінити поняття «надання обов'язкових вказівок» на «прийняття відповідного рішення» [175].

Д.В. Давидов, аналізуючи проблеми солідарного виконання обов'язків у державному холдингу, задається питанням: що слід визнавати обов'язковими вказівками – наказ про вчинення конкретної угоди або затверджений загальний план розвитку холдингу, на виконання якого підприємство вступає у різні господарсько-правові відносини [176, с. 433]? Державні господарські об'єднання

формують та реалізують єдину для всіх учасників маркетингову, рекламну, фінансово-економічну, цінову, інвестиційну політику. У процесі реалізації проєктів та програм, затверджених об'єднанням, учасники самостійно обирають спосіб їх реалізації. Наприклад, на основі затверджених об'єднанням стратегічних напрямів довгострокової і середньострокової перспективи використання фінансів підприємство приймає фінансові та інвестиційні рішення щодо власної діяльності: залучає внутрішні та зовнішні джерела фінансування, укладає договори купівлі-продажу предметів та засобів праці, організує збутові служби та інше. У зв'язку з вказаним слід погодитися із Д.В. Давидовим у тому, що « ... плани та бізнес-програми не можуть свідчити про рішення (волю) основного товариства» [176, с. 433]. Отже, обов'язковою вказівкою є наказ об'єднання про вчинення конкретної дії чи укладення договору, що має здійснити підприємство-учасник. Положення програм, проєктів, планів розвитку об'єднання не можна розглядати, як обов'язкову вказівку підприємствам.

Таким чином, можна стверджувати, що обов'язкова вказівка у розумінні абз. 2 ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства – це локальний нормативний акт державного господарського об'єднання, спрямований на координацію виробничої, інноваційної та іншої діяльності суб'єктів такого об'єднання. Об'єднання, координуючи діяльність підприємств, має певні функції централізованого управління господарською діяльністю учасників. Для виконання своїх функцій органи управління наділені певними повноваженнями, які знаходять прояв у господарських об'єднаннях неоднаково, залежно від організаційно-правової форми. В асоціації вони є менш вираженими, оскільки, як виходить з ч. 2 ст. 119 Господарського кодексу України, асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників [10, ч. 2 ст. 119]. Концерн відносять до «жорстких» форм об'єднання [70, с. 200], які централізують значну частину виробничо-господарських функцій [58, с. 47]. Його органи управління мають широкі повноваження щодо координації інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності підприємств, концерн будує свою діяльність на основі фінансової залежності від одного або групи учасників

[10, ч. 5 ст. 120]. Корпорація регулює діяльність учасників лише в окремих напрямках виробництва. Повноваження консорціуму щодо координації діяльності підприємств залежить від мети його створення. Отже, ступінь впливу об'єднання на господарську діяльність підприємств залежить від його організаційно-правової форми.

Норма абз. 2 ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства також вказує, що засновники (учасники, акціонери) або інші особи несуть відповідальність у зв'язку з «можливістю» іншим чином визначати дії боржника [113, абз. 2 ч. 2 ст. 61]. Як вказано в юридичній літературі, «зазначене поняття, по суті, означає будь-яку здатність (заходів, як економічного, так і позаекономічного характеру) впливати на дії іншої особи...» [177].

При цьому вказівки з боку державного господарського об'єднання можуть бути не засновані на законодавстві та такі, що не мають розрахунків економічної ефективності, а отже, можуть мати негативні наслідки для підприємства-учасника.

Друга умова: виконання вказівки або вчинення інших дій під контролем об'єднання. Зазначена умова є логічним продовженням першої. Зважаючи на те, що об'єднання може централізувати функції науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності, воно може давати підприємствам-учасникам вказівки щодо конкретних дій по створенню і розміщенню реклами; просування товарів і послуг за певними напрямками; встановлення стратегічних напрямів, які визначають довгострокову і середньострокову перспективу використання фінансів. Перелік підстав притягнення до субсидіарної відповідальності не обмежений лише правом надавати обов'язкові вказівки – можливо довести будь-які інші обставини, що підтверджують можливість об'єднання іншим чином визначати дії учасника. До числа таких обставин можна віднести випадок, коли один або кілька учасників фінансово залежать від об'єднання [10, ч. 5 ст. 120].

Третя умова: наявність причинно-наслідкового зв'язку між наданими вказівками (визначенням дій іншим чином) та неплатоспроможністю (банкрутством) підприємства-учасника. Слід враховувати, що підприємство-

учасник зберігає статус юридичної особи, а тому може брати на себе господарські зобов'язання без участі державного господарського об'єднання. З огляду на це, умовою покладення на об'єднання відповідальності за зобов'язаннями учасника має виступати причетність об'єднання до виникнення стану його неплатоспроможності, а саме надання вказівки шляхом видання об'єднанням наказу або розпорядження, що було обов'язковим для виконання підприємством-учасником або вчинення дій під контролем об'єднання та стало причиною його неплатоспроможності чи банкрутства. Якщо причинно-наслідковий зв'язок покаже, що неплатоспроможність стала наслідком виконання вказівок або вчинення дій під контролем об'єднання, і підприємство-учасник не мав права відмовитись від їх виконання, то об'єднання зобов'язане нести субсидіарну відповідальність за його зобов'язаннями. Якщо виявиться, що у підприємства-учасника був вибір, виконувати вказівку об'єднання чи проігнорувати (виконувати дії під контролем чи ні), то логічно, що відповідальність покладається на підприємство-учасника.

Згідно абз. 2 ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства субсидіарна відповідальність об'єднання настає лише у разі банкрутства або неплатоспроможності підприємства-учасника. У законодавстві відсутній правовий механізм притягнення до відповідальності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб у разі виникнення збитків у боржника, що спричинені обов'язковими вказівками не у рамках процедури банкрутства. Разом з тим, збитки – це теж негативний економічний результат, що полягає у витратах, втратах або пошкодженні майна, а також не отриманні доходів, які підприємство одержало б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності об'єднанням [10, ч. 2 ст. 224]. Отже, характер відносин, що складаються при наданні об'єднанням обов'язкових вказівок підприємству, умови, за яких вони надаються, наслідки надання таких вказівок є схожими з тими, що складаються у процедурі банкрутства.

Тому логічним є висновок про різне правове регулювання однакових за природою правовідносин. З цього приводу С.М. Грудницька зазначає:

«Об'єднання, що має можливість визначати рішення своїх учасників ... має нести солідарну відповідальність з угод, що укладені підприємством-учасником при виконанні його вказівок...» [178, с. 81].

Вважаємо, що пропозиції С.М. Грудницької є слушними, оскільки солідарна відповідальність державного господарського об'єднання захищає підприємство-учасника не у рамках процедури банкрутства, якщо воно понесло збитки у зв'язку з виконанням обов'язкової вказівки об'єднання і при цьому не мало автономної волі, самостійності і незалежності у прийнятті рішень.

Говорячи про відповідальність об'єднання за зобов'язаннями підприємств-учасників у разі надання їм обов'язкових вказівок, слід звернутися до досвіду російського законодавства, де така відповідальність передбачена Законом Російської Федерації «Про акціонерні товариства» та «Про товариства з обмеженою відповідальністю». Згідно вказаних нормативно-правових актів основне господарське товариство, яке має право надавати дочірньому товариству обов'язкові для нього вказівки, відповідає солідарно з дочірнім товариством за угодами, укладеними останнім на виконання таких вказівок [179, абз. 2 ч. 3 ст. 6; 180, абз. 2 ч. 3 ст. 6]. При цьому товариство визнається дочірнім, якщо основне товариство у силу переважної участі у його статутному капіталі, або у відповідності з укладеним між ними договором, або іншим чином має можливість визначати рішення, що приймаються дочірнім товариством [179, ч. 2 ст. 6; 180, ч. 2 ст. 6].

Думається, що подібні норми мають бути закріплені у Господарському кодексі України для захисту підприємств-учасників.

Також слід розглянути відповідальність підприємств-учасників у тих випадках, коли вони виступають представниками державних господарських об'єднань у зовнішніх зв'язках з іншими суб'єктами господарювання. Схоже питання у радянській юридичній літературі детально було розглянуте В.В. Лаптевим та І.К. Ільїним стосовно відповідальності виробничої одиниці, як представника виробничого об'єднання.

Радянські вчені пропонували закріпити у законодавстві відповідальність

виробничих одиниць у разі укладення ними договорів від імені об'єднання, що призвело до збитків об'єднання. Слід зазначити, що виробнича одиниця на той час мала високу « ... ступінь економічної та правової самостійності у порівнянні з підрозділами підприємства...» [11, с. 142]. Так, В.В. Лаптев вказує: «Не повною мірою відповідає економічній та правовій природі виробничих одиниць регулювання відповідальності за договірними зобов'язаннями – пряме покладання відповідальності на об'єднання у цілому ... Первинна відповідальність повинна була б покладатися на саму виробничу одиницю» [11, с. 163]. І.К. Ільїн поділяє цю точку зору, зазначаючи, що виробнича одиниця має право укласти договори від імені об'єднання, і більш доцільним було б запровадити субсидіарну відповідальність виробничої одиниці за такими договорами [181, с. 75].

В.В. Лаптев, доказуючи доцільність впровадження вказаної норми, зазначає, що підставою відповідальності є той факт, що виробнича одиниця « ... виступає у господарсько-договірних відносинах, як частина цілого, що діє і в інтересах цілого, і у своїх власних інтересах. Адже виробничі одиниці укладають господарські договори хоча і від імені об'єднання, але для забезпечення своєї нормальної діяльності» [11, с. 163]. Дослідник додає, що у даному випадку не виникають відносини представництва, оскільки виробнича одиниця не є сторонньою організацією відносно об'єднання [11, с. 163].

Вирішуючи можливість застосування зазначених тверджень стосовно сучасних державних господарських об'єднань, слід з'ясувати, в якості кого виступає підприємство-учасник у договорах, сторонами якого є об'єднання та третя особа. Визначення характеру правовідносин є ключовим при розгляді вказаного питання, оскільки без такого визначення неможливо встановити, які права та обов'язки мають об'єднання та учасники, а, отже, встановити факт порушення цих прав або невиконання обов'язків. Відсутність факту порушення права (або невиконання обов'язку) тягне за собою неможливість застосування заходів відповідальності. Отже, для того, щоб вирішити вказану ситуацію, необхідно правильно кваліфікувати відносини.

Підприємства-учасники, перебуваючи у складі об'єднання, зберігають статус

юридичної особи, мають відокремлене майно та самостійний баланс, тому ототожнення об'єднання та підприємств-учасників є помилковим. Як вказує І.М. Кравець, господарські об'єднання виступають центрами господарських систем, метою яких є, зокрема, ефективне здійснення господарської діяльності [182, с. 73]. Центр системи та підпорядковані йому учасники тісно взаємодіють між собою [171, с. 153; 181, с. 74] шляхом взаємного дотримання прав та обов'язків [182, с. 74], виконання яких забезпечує ефективне функціонування системи у цілому; виконання учасниками рішень центру [183, с. 42]; встановлення контролю центру за виконанням його рішень учасниками [183, с. 42], що дає підстави для припущення представництва підприємством-учасником інтересів у господарських відносинах [10, ч. 1 ст. 295]. Наприклад, підприємство за розпорядженням об'єднання має отримати товар у постачальника, з яким об'єднання уклало договір поставки, та передати його об'єднанню. Характер відносин між об'єднанням та учасниками свідчить про представництво, адже представник укладає договори не від свого імені, а від імені об'єднання.

Аналіз норм ч. 3 ст. 237 Цивільного кодексу України та ч. 1 ст. 303 Господарського кодексу України свідчить, що представництво виникає на підставі договору [108, ч. 3 ст. 237; 10, ч. 1 ст. 303], закону, акту органу юридичної особи та з інших підстав [108, ч. 3 ст. 237]. Виходячи з наведеного, підприємство може представляти об'єднання за договором доручення [108, ст. 1000], агентським договором [10, ч. 1 ст. 303], розпорядженням, наказом об'єднання [106, ч. 3 ст. 237]. Оскільки підприємство діє, як представник, то не несе відповідальності перед об'єднанням за невиконання або неналежне виконання обов'язків третьою особою за укладеним договором від імені об'єднання. Також підприємство не несе відповідальності перед третьою особою за невиконання або неналежне виконання обов'язків об'єднанням. Виняток становить надання підприємством гарантії об'єднанню виконання третіми особами зобов'язань за договорами, укладеними за його посередництва [10, ч. 2 ст. 303].

Разом з тим, підприємство несе відповідальність перед об'єднанням та третьою особою, з якою об'єднання уклало договір, у разі невиконання або

неналежного виконання своїх зобов'язань [10, ч. 2 ст. 218, ч. 1 ст. 303], наприклад, за несвоєчасне отримання платежів, товару, пред'явлення рахунків, визнання договору таким, що був вчинений з порушенням закону та таке інше. Такими порушеннями закону можуть бути: укладення підприємством-учасником договорів без повноваження на їх укладення або з перевищенням повноважень (ч. 2 ст. 298 Господарського кодексу України, ч. 1 ст. 241 Цивільного кодексу України), передання учасником своїх повноважень іншому підприємству-учаснику без дотримання вимог законодавства щодо такої передачі (ст. 240 Цивільного кодексу України), що може мати своїм наслідком визнання таких договорів недійсними. Це, у свою чергу, може привести до збитків об'єднання або третьої сторони, з якою об'єднання укладає договір.

Як виходить зі змісту Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 року № 11, відшкодування збитків та моральної шкоди, завданої у зв'язку із вчиненням недійсного правочину, здійснюється винною стороною, тобто підприємством-учасником, який уклав договір від імені об'єднання, за загальними правилами, встановленими для зобов'язань, що виникають із факту заподіяння шкоди, за правилами позадоговірної (деліктної) відповідальності – § 1 глави 82 Цивільного кодексу України [184, абз. 3 п. 2.14]. Такий спір може бути вирішений судом під час провадження у справі про визнання правочину недійсним або окремо від нього, - залежно від змісту позовних вимог [184, абз. 3 п. 2.14]. Отже, у вказаних випадках підприємство-учасник несе відповідальність, як представник об'єднання.

Перевищення повноважень має місце тоді, коли підприємство-учасник збільшив зі своєї ініціативи без погодження із об'єднанням, обсяг прав на укладення договорів, що встановлений довіреністю (договором доручення, агентським договором, розпорядженням, наказом об'єднання). Перевищення може стосуватися якісних та кількісних характеристик предмету договору, терміну та ціни договору, вибору контрагента та інше. При цьому наступне схвалення договору об'єднанням, якого представляє підприємство-учасник, робить договір дійсним з дня його укладення [10, ч. 2 ст. 298; 108, ч. 2 ст. 241].

Згідно Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 № 11, доказами такого схвалення можуть бути відповідне письмове звернення уповноваженого органу (посадової особи) об'єднання до другої сторони договору чи до її представника (лист, телефонограма, телеграма, телетайпограма тощо) або вчинення зазначеним органом (посадовою особою) дій, які свідчать про схвалення договору (прийняття його виконання, здійснення платежу другій стороні, підписання товаророзпорядчих документів та інше) [184, п. 3.4].

Крім того, підприємство-учасник несе відповідальність у разі передачі своїх повноважень третій особі (повністю або частково) за умови, якщо підстава виникнення представництва не надавала права передоручення [108, ст. 240]. Водночас, наступне схвалення об'єднанням договорів, укладених третьою особою, унеможлиблює визнання їх недійсними [184, п. 3.4].

Аналіз законодавства, наукової літератури та правозастосовної практики дозволяє зробити наступні висновки.

Відповідальність між підприємствами та об'єднанням за невиконання своїх зобов'язань виходить з господарських договорів, що укладаються між ними, а також з норм локальних правових актів, зокрема, статуту, наказів, розпоряджень.

Об'єднання несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями підприємства-учасника відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства за наявності у сукупності наступних умов: 1) в установчих документах об'єднання зазначено, що воно має право давати підприємству-учаснику обов'язкові вказівки або визначати дії учасника іншим чином; 2) виконання підприємством-учасником вказівок об'єднання або якщо дії об'єднання негативно вплинули на підприємства-учасника; 3) причинно-наслідковий зв'язок між наданими вказівками (визначенням дій іншим чином) та неплатоспроможністю (банкрутством) підприємства-учасника.

Сформовано концепт терміну «обов'язкова вказівка» як локального нормативного акту державного господарського об'єднання, спрямованого на

координацію виробничої, інноваційної та іншої діяльності суб'єктів такого об'єднання.

З'ясовано, що підприємство-учасник, який представляє державне господарське об'єднання на законних підставах, несе відповідальність за збитки, завдані об'єднанню, зокрема, у разі укладення договору, що визнаний недійсним, а саме: 1) у разі укладення договору без повноважень на його укладення; 2) у разі укладення договору з перевищенням повноважень; 3) передання своїх повноважень іншому підприємству-учаснику без дотримання відповідних вимог законодавства. Наголошується, що наступне схвалення об'єднанням таких договорів унеможливилює визнання їх недійсними.

Для реалізації ч. 1 ст. 123 Господарського кодексу України слід прямо передбачити у статуті, що підприємства-учасники зобов'язані сплачувати майнові внески або питання їх сплати (уточнення розміру внесків) вирішується органами управління об'єднання.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного дослідження можуть бути сформульовані наступні висновки:

1. Обґрунтовано розширення правосуб'єктності державних підприємств, а саме наявність у них права ініціювати створення державних господарських об'єднань.

2. Запропоновано розширення переліку підстав реорганізації державного господарського об'єднання іншими випадками, передбаченими законодавством, зокрема за рішенням Антимонопольного комітету України. Уточнено, що реорганізація державного господарського об'єднання здійснюється шляхом перетворення його в іншу організаційно-правову форму господарського об'єднання: асоціацію, корпорацію, консорціум, концерн.

3. Встановлено, що захист законних інтересів держави у суді є можливим заходом прокурорського реагування на порушення або загрозу порушення

інтересів держави, що здійснюється в особі державного господарського об'єднання, яке виступає стороною у справі або одним із позивачів або відповідачів (процесуальна співучасть).

4. Уточнено, що склад правління державного господарського об'єднання можуть утворювати: 1) представники підприємств-учасників; 2) представники одного підприємства-учасника; 3) спеціалісти за напрямом роботи об'єднання, які не є його штатними працівниками і залучаються для виконання функцій членів правління на контрактній основі.

5. Обґрунтовано, що створення та реорганізація державним господарським об'єднанням структурних підрозділів, визначення їх правового статусу, розподілення повноважень між ними, є важливим напрямом діяльності у його управлінні, що дозволяє ефективно реалізовувати соціальні та економічні завдання.

6. Встановлено, що підставами відповідальності підприємств та об'єднання у внутрішньогосподарських відносинах є господарські договори, що укладаються між ними, та норми локальних нормативних актів, зокрема, статуту, наказів, розпоряджень.

7. Встановлено обумовленість негативних наслідків для підприємства-учасника об'єднання у вигляді його неплатоспроможності від виконання не заснованих на законодавстві та таких, що не мають розрахунків економічної ефективності обов'язкових вказівок органів чи посадових осіб державних господарських об'єднань.

8. Уточнено, що умовами субсидіарної відповідальності державного господарського об'єднання за зобов'язаннями підприємства-учасника є: 1) зазначення в установчих документах права об'єднання надавати підприємству-учаснику обов'язкові вказівки або визначати дії учасника іншим чином; 2) виконання підприємством-учасником вказівок об'єднання або якщо дії об'єднання негативно вплинули на учасника; 3) причинно-наслідковий зв'язок між наданими вказівками (визначенням дій іншим чином) та неплатоспроможністю (банкрутством) підприємства-учасника.

9. Сформовано концепт терміну «обов'язкова вказівка» як локального нормативного акту державного господарського об'єднання, спрямованого на координацію виробничої, інноваційної та іншої діяльності суб'єктів такого об'єднання.

10. Підприємство-учасник, який представляє державне господарське об'єднання на законних підставах, несе відповідальність за збитки, завдані об'єднанню, зокрема, у разі укладення договору, що визнаний недійсним.

11. Для реалізації ч. 1 ст. 123 Господарського кодексу України слід прямо передбачити у статуті, що підприємства-учасники зобов'язані сплачувати майнові внески або питання їх сплати (уточнення розміру внесків) вирішується органами управління об'єднання.

Результати, отримані авторкою у розділі 2 дисертації, відображено у наступних публікаціях [2; 5; 6; 8; 10].

РОЗДІЛ 3

МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ У

ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

3.1. Зміст правового режиму майна державних господарських об'єднань

Основні відмінності державних господарських об'єднань від інших суб'єктів господарювання проявляються, у першу чергу, у правовому режимі їх майна. Це обумовлено тим, що майно об'єднання складається, у тому числі, з майнових внесків підприємств, а отже, має складну структуру. Перш, ніж приступити до розкриття особливостей правового режиму майна державних господарських об'єднань, слід визначити його основні елементи. Доцільно для дослідження взяти за основу ті складові, які зазначив В.О. Джуринський: порядок формування майнової бази; структура майна; правовий титул, на якому майно належить об'єднанню; майновий стан та облік майна; порядок використання майна у процесі господарської діяльності; порядок вибуття з майнової сфери об'єднання [29, с. 137].

Формування майнової бази об'єднання здійснюється за рахунок внесків підприємств-учасників: вступних, членських, цільових тощо [10, ч. 1 ст. 123]. Таким чином, об'єднання має власне майно, що відокремлене від майна підприємств-учасників. Воно належить йому на праві господарського відання або оперативного управління [10, ч. 2 ст. 123].

Майновою основою господарської діяльності об'єднання є майно, що передане підприємствами-учасниками, а також те, яке придбано в процесі господарської діяльності (доходи від цінних паперів, капітальних вкладень, кредити банків та інших фінансових установ, інші доходи, набуті відповідно до законодавства). Майно підприємств-учасників не входить до майнової бази об'єднання. Цей висновок підтверджується тим, що, по-перше, об'єднання має самостійний баланс, в якому відображена вартість його майна [10, ч. 2 ст. 123].

Саме самостійний баланс, як вказує В.В. Лаптев, має важливе значення, оскільки виражає найбільш високу ступінь майнової відособленості державних або кооперативних господарських органів, за якими майно закріплено не на праві власності [11, с. 98]. По-друге, об'єднання самостійно несе відповідальність за своїми зобов'язаннями [10, ч. 4 ст. 123].

Такий підхід відповідає усталеним в юридичній науці уявленням, адже ще радянські дослідники В.А. Рахмілович та В.В. Лаптев окремо виділяли правосуб'єктність «центру» об'єднання, тобто його управління, та підприємств. Так, В.А. Рахмілович вказує, що все майно, яке зосереджене в об'єднанні, належить або управлінню (центру), або підприємствам, і коли йде мова про господарську діяльність безпосередньо об'єднання, то така діяльність здійснюється за рахунок майна об'єднання (а не підприємств), що закріплене за його центром (органом управління) [185, с. 23]. Подібної точки зору додержується також В.В. Лаптев, зазначаючи, що договори укладаються управлінням промислового об'єднання від свого власного імені, а не від імені підприємств [186, с. 21].

Що стосується майна підприємств-учасників, воно також відокремлене від майна об'єднання. Вони володіють, користуються та розпоряджаються ним самостійно, хоча деякі правомочності пов'язані з необхідністю отримання згоди об'єднання. Розглянемо це на прикладі господарської справи № 4/196 Львівського апеляційного господарського суду за апеляційною скаргою державного концерну «Укроборонпром» на ухвалу господарського суду Львівської області за позовом заступника прокурора м. Києва в інтересах держави в особі Міністерства праці і соціальної політики України до державного підприємства «Львівський науково-дослідний радіотехнічний інститут» про стягнення 3 000 000 грн. заборгованості та 30 500 грн. пені. Зі змісту ухвали вбачається, що відчуження нерухомого майна підприємства-учасника державного концерну «Укроборонпром» було здійснено без згоди концерну, оскільки, на думку суду, таке відчуження жодним чином не впливає на його права та обов'язки [187]. Підприємство-учасник, як виходить з ухвали суду, є окремою юридичною особою, а спірне майно, хоч і є державною

власністю, проте не перебуває на балансі концерну та не зареєстроване за ним у встановленому законом порядку [187].

Вважаємо, що таке рішення суду не відповідає чинному законодавству, оскільки Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» передбачає, що державний концерн «Укроборонпром» є уповноваженим суб'єктом господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі та має широкі повноваження: 1) надає згоду на відчуження та списання об'єктів управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі учасників концерну [35, п. 8 ч. 1 ст. 7]; 2) погоджує укладення учасниками концерну договорів про спільну діяльність, згідно з якими використовується нерухоме майно, що перебуває в їх господарському віданні чи оперативному управлінні [35, п. 12 ч. 1 ст. 7]; 3) виявляє державне майно, яке тимчасово не використовується учасниками, та вносить пропозиції щодо його подальшого використання [35, п. 18 ч. 1 ст. 7]; 4) надає учасникам концерну згоду на оренду державного майна і пропозиції щодо умов договору оренди, які повинні забезпечувати ефективне використання орендованого майна [35, п. 24 ч. 1 ст. 7]; 5) організовує контроль за використанням орендованого державного майна, що перебуває в управлінні учасників концерну [35, п. 26 ч. 1 ст. 7]; 6) погоджує з Фондом державного майна України плани реструктуризації та санації учасників концерну у разі утворення за їх участю нових суб'єктів господарювання [35, п. 28 ч. 1 ст. 7].

Інші державні господарські об'єднання також мають повноваження щодо управління державними об'єктами: 1) ведуть облік об'єктів державної власності, здійснюють контроль за їх ефективним використанням та збереженням підприємствами-учасниками [34, п. 11 ч. 1 ст. 6]; 2) розробляють річні фінансові та інвестиційні плани, інвестиційні плани на середньострокову перспективу державних підприємств [34, п. 2 ч. 1 ст. 9], а також інші повноваження, передані уповноваженими органами управління.

Отже, правомочності щодо володіння, користування і розпорядження майном підприємств-учасників здійснюється ними самостійно, проте деякі з них – лише за

згодою об'єднання. Такі права об'єднання з урахуванням ч. 1 ст. 118 ГК України, та ст. 9 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», вважаємо, слід розглядати, як здійснення повноважень щодо реалізації прав держави як власника об'єктів державної власності.

У зв'язку з цим об'єднання може приймати участь в судових справах разом з підприємством-учасником. Наприклад, як було вказано вище, їх процесуальна співучасть, як позивача або відповідача, може мати місце у тому випадку, коли прокурор захищає інтереси держави в особі об'єднання та підприємства-учасника. Вступ у справу об'єднання в якості третьої особи на стороні підприємства-учасника, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, можливий тоді, коли рішення може вплинути на його права або обов'язки. Судова практика свідчить, що найчастішою підставою для такої участі є заподіяння шкоди майновим правам об'єднання, оскільки розмір внесків, які сплачуються підприємствами-учасниками, зменшується. Вступ у справу об'єднання, як третьої особи із самостійними вимогами на стороні підприємства-учасника, може мати місце, коли об'єднання вважає, що саме йому належить право, яке є предметом спору.

Відокремленість майна об'єднання ставить питання серед науковців: чи не протиставлені інтереси органів управління та об'єднання в цілому? Так, наприклад, М.І. Коняєв зазначає, що «... керівний орган промислового об'єднання ... не вправі використовувати централізовані кошти на свої потреби» [188, с. 82]. Разом з тим, слід підкреслити, що їх інтереси не можна протиставляти, оскільки метою об'єднання, як свідчить ч. 1 ст. 118 Господарського кодексу України, є координація діяльності підприємств [10, ч. 1 ст. 118]. Тим більше, що конкретна мета об'єднання чітко визначається у його установчих документах. У зв'язку з цим показовим є наступний вислів В.В. Лаптева: «Діяльність управління ведеться не для себе, а для забезпечення успішної роботи всього об'єднання» [11, с. 101]. Відповідь на те, яким чином забезпечується така робота, потрібно шукати у нормативно-правових актах та установчих документах. Це може бути забезпечення науково-технічного і виробничого розвитку учасників, залучення

інвесторів [35, ч. 2 ст. 4], налагодження зв'язків між учасниками [38, п. п. 1 п. 21], удосконалення кооперації учасників під час розроблення нової продукції [38, п. п. 8 п. 21]; надання фінансової допомоги [38, п. п. 2 п. 16].

У той же час слід враховувати, що діяльність об'єднання потребує певних витрат: утримання апарату управління, сплата за послуги зв'язку, оренда приміщення, комунальні та інші послуги. Досліджуючи це питання, Л.М. Рутман вказує, що діяльність промислового об'єднання може здійснюватися як для задоволення потреб об'єднання у цілому, так і для власних потреб (закупівля техніки, меблів, ремонт будівлі та ін.) [189, с. 44]. Існування останнього виду витрат пояснюється необхідністю управління господарською діяльністю об'єднання в цілому, що не пов'язано безпосередньо з виробничим процесом. Разом з тим, усі витрати – ті, що здійснюється безпосередньо для здійснення конкретних господарських операцій, а також ті, завдяки яким створюються умови діяльності, направлені для досягнення мети, зазначеної в статуті.

Останнім з елементів правового режиму майна державних господарських об'єднань є порядок його вибуття. Аналіз законодавства свідчить, що найбільш прийнятний порядок розподілу майна внаслідок ліквідації об'єднання вперше знайшов своє відображення у Законі України «Про підприємства в Україні», відповідно до якого майно, що залишилося після задоволення претензій кредиторів і членів трудового колективу, використовується за вказівкою власника [53, ч. 7 ст. 36]. Господарський кодекс України практично без змін відтворив це положення в ч. 4 ст. 61, разом з тим, передбачив спеціальну норму щодо розподілу майна у разі ліквідації господарського об'єднання (ч. 5 ст. 124 ГК України), відповідно до якої майно розподіляється між учасниками згідно статуту об'єднання підприємств [10, ч. 5 ст. 124]. Не зважаючи на наявність такої норми, у статутах державних господарських об'єднань використовується положення ч. 4 ст. 61 Господарського кодексу України. Отже, зараз існує парадоксальна ситуація: у статутах об'єднань вказується порядок розподілу, відмінний від ч. 5 ст. 124 Господарського кодексу України, що є спеціальною нормою.

Вирішуючи вказане питання, слід вказати, що держава є власником

державного майна, отже має право ним володіти, користуватися та розпоряджатися. Як вказує П.О. Повар, «використання майна державного підприємства, що залишилося при його ліквідації, слід розглядати, як реалізацію функцій з управління державним майном з боку органу управління, у сфері якого перебуває державне підприємство» [189, с. 115]. Слід зазначити, що таке використання має здійснюватись з максимальною продуктивністю. Поділяємо позицію, сформульовану у монографії під загальною редакцією В.А. Устименка, згідно якої використання державного майна має бути ефективним, що полягає у «... свідомому виборі публічним власником таких методів і засобів, вплив яких забезпечує максимальний економічний ефект» [159, с. 50].

В якості конкретних форм використання державного майна П.О. Повар вказує передачу його «... на баланс органу управління або іншої державної організації відповідно до рішення (вказівки) згаданого органу управління» [190, с. 115]. Отже, стосовно державного господарського об'єднання уповноважений орган управління може прийняти такі рішення у разі його ліквідації: 1) поділити майно між підприємствами-учасниками; 2) передати майно одному або декільком підприємствам-учасникам; 3) передати майно іншому суб'єкту господарювання (не учаснику об'єднання).

Викладене підводить до висновку, що положення ч. 5 ст. 124 Господарського кодексу надмірно обмежує повноваження держави. Тому сформульована у ч. 7 ст. 36 Закону України «Про підприємства в Україні», а згодом – у ч. 4 ст. 61 Господарського кодексу України, норма щодо використання майна власником, яке залишилось після ліквідації державного господарського об'єднання, видається більш вдалою, ніж її теперішній аналог. Запропоновану норму, вважаємо, доцільно внести до ч. 5 ст. 124 Господарського кодексу України.

Аналогічна ситуація спостерігається у разі виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання: уповноважений орган управління має вирішити, як використати його майновий внесок. На рівні закону це питання залишається неврегульованим. Розподіл майна, як виходить з норм Господарського кодексу України, можливий лише у разі ліквідації об'єднання [10, ч. 5 ст. 124]. За таких

обставин можна зробити висновок: якщо вихід підприємства зі складу об'єднання та ліквідація об'єднання не співпадають у часі, то майновий внесок підприємству не повертається, а розподіляється у подальшому між іншими учасниками об'єднання. Законопроект «Про господарські об'єднання» (№ 7057 від 27.08.2010 р.) пропонує інший варіант – у разі виходу учасника йому повертається його вклад [101, ч. 2 ст. 26].

Як підказує логіка, слід знову звернутися до питання ефективного використання державного майна. Саме уповноважений орган управління має вирішити, де продуктивність майнового внеску буде найбільш оптимальною: у складі об'єднання, колишнього учасника або іншого державного суб'єкта господарювання (не учасника об'єднання). У зв'язку з цим, вважаємо, що запропоноване вище право уповноваженого органу управління використовувати майно ліквідованого об'єднання слід також поширити на випадок виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання.

Таким чином, аналіз законодавства, судової практики та наукової літератури дозволяє зробити наступні висновки.

Майно державного господарського об'єднання є відокремленим від майна підприємств-учасників і закріплене за ним на праві господарського відання або праві оперативного управління, що є його майновою основою діяльності.

Правомочності підприємства-учасника щодо володіння, користування та розпорядження власним майном здійснюється ним самостійно, однак деякі з них можуть реалізовуватися лише за згодою об'єднання. Такі правомочності є здійсненням повноважень щодо реалізації прав держави, як власника об'єктів державної власності.

Регулювання майнових відносин, що складаються у державному господарському об'єднанні, має недоліки:

- відсутній чіткий закріплений порядок використання майна підприємства-учасника у разі його виходу зі складу об'єднання, у зв'язку з чим запропоновано доповнити ч. 2 ст. 124 Господарського кодексу України другим реченням такого змісту: «Майно, що залишилося після виходу підприємства-учасника зі складу

державного господарського об'єднання, використовується за вказівкою уповноваженого органу управління»;

- обмежене повноваження розпорядження майном держави, як власника, у зв'язку з чим запропоновано закріпити порядок розподілу майна державного господарського об'єднання у разі його ліквідації шляхом доповнення ч. 5 ст. 124 Господарського кодексу України четвертим реченням наступного змісту: «Майно, що залишилося після ліквідації державного господарського об'єднання, використовується за вказівкою уповноваженого органу управління».

3.2. Склад, джерела та порядок формування майна державних господарських об'єднань

Питанню правового режиму майна промислових об'єднань присвячені праці багатьох радянських вчених, зокрема слід відмітити В.В. Лаптева, А.А. Шохіна, М.І. Коняєва та інші. Втім, дані дослідження ґрунтувалися на положеннях радянського законодавства, які за цей час були значно реформовані. Загальний огляд основних норм сучасного законодавства щодо складу, джерел та порядку формування майна у господарському об'єднанні проводиться у дисертаційній роботі В.О. Джуринського «Правове становище господарських об'єднань в Україні». Окремі питання формування майна у комунальних господарських об'єднаннях знаходять відображення у працях К.І. Апанасенко. Проте на сьогодні досі не розглянуті склад, джерела та порядок формування майна саме державних господарських об'єднань.

Для з'ясування складу майна державного господарського об'єднання слід звернутися до функцій, які воно виконує згідно установчих документів. Деякі об'єднання здійснюють лише управління підприємствами, що входять до складу об'єднання, інші також провадять виробничу діяльність, що спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг. У зв'язку з цим об'єднання можна умовно поділити на такі, що використовують майно для виконання організаційно-господарських функцій та такі, що

здійснюють господарсько-виробничу діяльність.

У першому випадку державні господарські об'єднання виконують лише організаційно-господарські функції, основним їх призначенням є координація виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Важливою задачею таких об'єднань є створення умов для інвестиційної привабливості підприємств, розроблення планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, технічного переоснащення, реалізації продукції на експорт і для внутрішнього споживання, створення систем управління якістю та сертифікації. Наприклад, метою державного концерну «Спортивні арени України» є підвищення конкурентоспроможності учасників. Для цього концерн координує діяльність учасників [191, пп. 1 п. 19], розробляє, затверджує та реалізує генеральні схеми, стратегічні плани, техніко-економічні обґрунтування розвитку, реконструкції, модернізації і технічного переобладнання майна концерну та учасників [191, пп. 2 п. 19]; забезпечує розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, торгово-економічного і науково-технічного співробітництва учасників з іноземними та міжнародними суб'єктами господарювання [191, пп. 3 п. 19] та інше. При цьому об'єднання не займається виробничою діяльністю. Склад майна такого об'єднання буде мінімальним: офіс, інвентар, меблі, техніка та інше.

З цього приводу слід зазначити, що якщо державне господарське об'єднання створюється без мети одержання прибутку з подальшим його розподілом між учасниками, то воно може бути віднесене до неприбуткових організацій, і, відповідно, не повинно сплачувати податок на прибуток підприємств. Податковий кодекс України вказує, зокрема, що до неприбуткових організацій можуть бути віднесені спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб [192, абз. 4 пп. 133.4.6 п. 133.4 ст. 133]. Неприбуткові організації мають відповідати наступним вимогам.

Перша вимога – організація утворена та зареєстрована у порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації. Згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» неприбуткові організації - юридичні особи (крім державних органів, органів державного управління та установ державної і комунальної власності), що не є фінансовими установами, створені для провадження наукової, освітньої, культурної, оздоровчої, екологічної, релігійної, благодійної, соціальної, політичної та іншої діяльності з метою задоволення потреб та інтересів громадян у межах, визначених законодавством України, без мети отримання прибутку [193, п. 26 ч. 1 ст. 1].

Друга – установчі документи організації містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників у розумінні Цивільного кодексу України), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб. Не вважається розподілом отриманих доходів, якщо вони використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами.

Третя – установчі документи організації передбачають передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду, іншим юридичним особам, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення відповідно до закону (для недержавних пенсійних фондів), або зарахування до доходу бюджету у разі припинення юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення).

Відповідно до ч. 5 ст. 124 Господарського кодексу України майно, що залишилося після ліквідації об'єднання, розподіляється між учасниками згідно зі статутом об'єднання підприємств чи договором [10, ч. 5 ст. 124]. У дисертації зазначено, що використання державного майна має здійснюватися з максимальною ефективністю, у зв'язку з чим у законодавстві слід закріпити норму, відповідно до якої майно, що залишилося після ліквідації об'єднання, використовується за вказівкою уповноваженого органу управління. Таким чином, в установчих документах державного господарського об'єднання може бути

зазначено, що у разі ліквідації об'єднання майно зараховується до державного бюджету або передається у результаті перетворення одному або кільком неприбутковим об'єднанням.

Четверта – організація внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

Отже, внесені до реєстру неприбуткових установ і організацій державне господарське об'єднання не сплачує податок на прибуток з будь-яких доходів, отриманих від статутної діяльності, за умови, що такі доходи (прибутки) використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такого об'єднання, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених його установчими документами (пп. 133.4.2 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу), без розподілу таких доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), підприємств-учасників об'єднання, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб, а також, установчі документи повинні містити передачу активів одній або кільком неприбутковим державним господарським об'єднанням або зарахування до доходу бюджету у разі ліквідації об'єднання (пп. 133.4.1 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу). В якості некомерційних організацій можна зазначити державне господарське об'єднання «Концерн «Український державний цирк» та «Концерн «Компанія «Довженко-фільм» [102].

Якщо державне господарське об'єднання створюється для підприємницької діяльності (виконання робіт, надання послуг, продажу товарів), то склад майна об'єднання буде набагато ширшим, адже для провадження діяльності необхідне спеціальне обладнання, приміщення, склади, транспорт. Наприклад, однією з функцій державного концерну «Укроборонпром» є розроблення, виготовлення, реалізація, ремонт, модернізація та утилізація озброєння, військової техніки, зброї та боєприпасів до неї [42, пп. 8 п. 19]. Відповідно, склад майна об'єднання становлять, зокрема, устаткування, обладнання (верстати, металообробні машини, преси, пічі, термохімічні апарати). Однією з функцій державного концерну «Ядерне паливо» є розробка, виробництво та експлуатація вантажопідійомних

механізмів і споруд, котлів, ємностей та трубопроводів, а також виконання монтажних та пусконаладжувальних робіт, пов'язаних із забезпеченням функціонування атомно-промислового комплексу [38, абз. 2 пп. 17 п. 21]. Таким чином, до складу майна концерну будуть входити, зокрема, вимірювальні і регулюючі прилади, підйомно-транспортне та вантажно-розвантажувальне устаткування (баштові крани, вантажозахоплювальні пристрої, засоби тимчасового кріплення), змішувачі, мішалки та інше (додаток А).

Отже, для здійснення господарської діяльності уповноважені органи управління мають сформувати певний склад майна, який залежить від мети об'єднання, змісту виробничого процесу, технологій виробництва, ступеня взаємодії між учасниками. Характеризуючи особливості складу майна господарського об'єднання, В.О. Джуринський справедливо зазначає, що до складу майна господарського об'єднання можуть входити будь-які майнові цінності, крім тих, перебування яких у господарському обороті не допускається законом, включаючи і ті, що можуть належати окремим учасникам господарського обороту або перебування яких допускається за спеціальним дозволом (обмежено оборотоздатні об'єкти), що встановлюється законом [29, с. 139-140]. Наприклад, ядерні матеріали є виключно загальнодержавною власністю [194, ч. 3 ст. 9].

Також слід вказати, що передання державою майна державним господарським об'єднанням здійснюється з метою його ефективного використання. Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 року № 832. До них відносяться: результати фінансово-господарської діяльності, стан використання та збереження державного майна суб'єктів господарювання державного сектору економіки, які належать до сфери управління суб'єктів управління, а також повнота та своєчасність виконання суб'єктом управління покладених на нього повноважень [195, п. 2]. Разом з тим, А.М. Захарченко вказує, що зазначені показники є недостатніми [196, с. 235] та пропонує закріпити додаткові показники фінансово-господарської діяльності державних суб'єктів господарювання [196, с. 236-237]. Погоджуючись з

наведеною тезою, слід також сказати про недосконалість вказаної Постанови у застосуванні її щодо державних господарських об'єднань, що буде розглянуто нижче.

Таким чином, за державними господарськими об'єднаннями держава закріплює тільки те майно, яке необхідно їм для виконання своїх функцій. Державні органи контролюють використання майна об'єднання за призначенням, збереженням та доцільністю подальшого перебування у складі об'єднання з міркувань ефективності його використання.

Джерелами формування майна державних господарських об'єднань є членські внески, цільові внески на виконання окремих заходів та реалізацію проєктів, доходи від використання інтелектуальної власності, пасивні доходи, дивіденди, страхові виплати та відшкодування, роялті, майно, передане в установленому порядку об'єднанню, доходи від господарської діяльності, а також доходи від операцій з цінними паперами, капітальних вкладень, майно, придбане в установленому порядку у юридичних і фізичних осіб, кредити банків та інших фінансових установ, капітальні вкладення, амортизаційні відрахування.

Доходи від господарської діяльності можуть бути отримані об'єднанням за виконання централізованих функцій (здійснення ремонтних робіт, науково-дослідницької діяльності, надання транспортно-експедиційних послуг, проведення маркетингових досліджень), провадження торговельно-посередницької та торговельно-закупівельної діяльності, збирання та переробку вторинної сировини і відходів виробництва, надання інженерно-консультаційних послуг, проведення технічних досліджень, рекламно-виставкової діяльності продукції підприємств, видання рекламно-інформаційних бюлетенів та інших матеріалів, організацію переговорів та укладення договорів від імені підприємств, створення систем продажу продукції підприємств.

Формування майна при створенні державного господарського об'єднання відбувається за рахунок вступних майнових внесків підприємств-учасників, якщо їх сплата передбачена установчими документами [10, ч. 1 ст. 123]. Господарський кодекс України не розкриває поняття «вступний внесок». Єдиним нормативно-

правовим актом, який містить роз'яснення цього терміну, є Закон України «Про кооперацію», що регламентує відносини, схожі із тими, які виникають у державному господарському об'єднанні, а саме – відносини між фізичними та / або юридичними особами, що об'єдналися для задоволення економічних, соціальних та інших потреб. Відповідно до абз. 9 ч. 1 ст. 2 вказаного нормативно-правового акту вступний внесок – це грошовий або інший майновий внесок [154, абз. 9 ч. 1 ст. 2]. Враховуючи вказане, вважаємо, що слід застосувати аналогію закону на вказане визначення щодо державних господарських об'єднань.

Грошові внески зараховуються на спеціальний рахунок об'єднання [197, п. 1.11, 4.2]. Основні засоби та нематеріальні активи (цілісні майнові комплекси, нерухоме майно, окреме індивідуально визначене майно підприємств (крім нерухомого)) вносяться підприємствами-учасниками до об'єднання відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» від 21 вересня 1998 року № 1482. Порядок передачі майнових внесків від підприємств-учасників до державного господарського об'єднання, на відміну від приватних, має ряд відмінностей.

По-перше, у господарських об'єднаннях, що засновані на приватній формі власності, передача майнового внеску здійснюється безпосередньо підприємствами-учасниками [10, ч. 2 ст. 67]. У державних господарських об'єднаннях пропозиції щодо передачі об'єктів права державної власності виходять від уповноваженого органу управління [198, п. 5, 7]. Державні підприємства лише погоджують передачу майна [198, п. 5].

Друга відмінність – у строках передачі майнових внесків. У господарських об'єднаннях, які засновані на приватній формі власності, учасники самостійно визначають ці строки шляхом внесення відповідних положень у статут або установчий договір. У державних господарських об'єднаннях строк передачі майнових внесків здійснюється у місячний термін з дня прийняття рішення про їх передачу [198, абз. 7 п. 9].

Третя відмінність полягає у тому, що акт-приймання передачі майнового внеску у приватних господарських об'єднаннях оформлюється у довільній формі.

У державних господарських об'єднаннях, навпаки, такий акт складається за формою, передбаченою постановою Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1998 року № 1482. Крім того, обов'язковим є створення комісії з передачі державної власності (нерухомого та рухомого майна), до складу якої входять представники органу, уповноваженого управляти державним майном [198, п. 8] та представники підприємств-учасників [198, абз. 5 п. 9]. Органи, до сфери управління яких передано державне майно, з дня затвердження акта приймання-передачі зобов'язані повідомити у двотижневий строк про таку передачу органам державної статистики, державної податкової служби, фінансовим органам, Фонду державного майна для внесення відомостей до Єдиного реєстру об'єктів державної власності [198, абз. 2.2 п. 11].

Слід звернути увагу на те, що відповідно до ч. 2 ст. 123 Господарського кодексу України майно передається об'єднанню його учасниками у господарське відання або в оперативне управління [10, ч. 2 ст. 123]. Деякі вчені вказують, що ця норма є недосконалою. Так, В.О. Джуринський, зазначає, що Господарський кодекс України не зазначає, « ... в яких випадках, стосовно яких видів господарських об'єднань, стосовно якої форми власності на майно може застосовуватися той або інший правовий титул» [29, с. 148]. А.М. Захарченко також вважає за необхідне уточнити правовий режим майна державних господарських об'єднань [102].

Відповідно до ч. 1 ст. 137 Господарського кодексу України за некомерційними суб'єктами господарювання майно закріплюється на праві оперативного управління [10, ч. 1 ст. 137]. Як вказує А.М. Захарченко, майно закріплюється на праві оперативного управління за об'єднаннями, які здійснюють діяльність у сфері культури (державні господарські об'єднання «Концерн «Компанія «Довженко-Фільм», «Концерн «Український державний цирк») [102]. Господарське відання Господарський кодекс України пов'язує лише з комерційною господарською діяльністю [10, ч. 2 ст. 135]. З цього можна зробити висновок, що майно закріплюється за державним господарським об'єднанням на праві оперативного управління, якщо воно здійснює діяльність з некомерційною метою,

а господарського відання – з комерційною метою. Подібної точки зору додержуються також В.О. Джуринський [29, с. 149] та А.М. Захарченко [102].

До складу державного господарського об'єднання можуть входити підприємства, за якими закріплено майно на праві господарського відання та оперативного управління. Виникає питання: як державне підприємство, що володіє майном на праві оперативного управління, може передати об'єднанню майно на праві господарського відання? Державні суб'єкти господарювання здійснюють господарську діяльність на праві господарського відання або оперативного управління, отримуючи певну сукупність прав та обов'язків щодо закріпленого за ними майна. При цьому власником майна залишається держава в особі уповноважених органів управління, а тому ці органи мають право змінювати речове право на майно. Так, відповідно до п. 11 постанови Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1998 р. № 1482 уповноважений орган управління, до сфери якого передано майно, зобов'язаний у двотижневий строк з дня затвердження акта приймання-передачі закріпити нерухоме та інше окреме індивідуально визначене майно за відповідним підприємством на праві господарського відання або оперативного управління – шляхом прийняття відповідного рішення [198, п. 11]. Також уповноважений орган управління здійснює в установленому законодавством порядку оформлення та державну реєстрацію речових прав щодо об'єктів передачі, права на які підлягають такій реєстрації [198, п. 11].

У цьому контексті слід з'ясувати правильне визначення та розуміння поняття «сфера управління», адже від нього залежить склад майна, що передаватиметься об'єднанню. Крім того, звернення судді Великої Палати Верховного Суду України В.Ю. Уркевича до Науково-консультаційної ради при Верховному Суді України (справа № 910/12224/17) додатково свідчить про важливу роль розуміння цього терміну. Відповідно до наукового висновку управління об'єктами державної власності є здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними Законом України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 р. № 185-V, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з

володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб. У висновку також вказується, що «сфера управління відносно управління об'єктами ... є частиною управління, обмеженою компетенцією органу, якому таке майно передається». При цьому «передача до сфери управління може розглядатися як акт реалізації повноважень управомоченого, відповідно до законодавства, суб'єкта з наділення іншого суб'єкта певною компетенцією відносно окремо визначеного майна». З огляду на ст. 144 Господарського кодексу України, передача майна до сфери управління може розглядатися у контексті правових підстав виникнення майнових прав та обов'язків у суб'єкта [199].

Отже, у межах компетенції кожного державного органу, що створює державне господарське об'єднання, є певне майно: споруди транспорту та зв'язку, складські приміщення, будівлі енерго- та водопостачання, транспорт та інше. У залежності від специфічних особливостей галузі та діяльності такого органу (цілі, завдання, напрями діяльності) склад майна є різним. Наприклад, Міністерство оборони України забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період [200, абз. 2 п. 1], для чого має у компетенції будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойову техніку, боєприпаси, аеродромне, медичне, інженерне майно, майно зв'язку тощо. Разом з тим, до сфери його управління не входять автомобільні дороги. Міністерство оборони України, у свою чергу, передає підпорядкованим йому підприємствам, їх об'єднанням, установам, організаціям, майно, що входить до сфери його управління, на праві господарського відання або оперативного управління.

Четверта відмінність полягає в оподаткуванні майнових внесків учасників. У державних господарських об'єднаннях майнові внески звільнені від обкладання податком на додану вартість [192, п. 197.1.16]. У господарських об'єднаннях, заснованих на приватній формі власності, підприємства-учасники, що є платниками податку на додану вартість, сплачують такий податок на підставі п.

п. «а» п. 185.1 ст. 185 Податкового кодексу України [192, п. п. «а» п. 185.1 ст. 185].

Слід вказати, що зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства не визнається доходом [201, п. 5], що є об'єктом оподаткування податком на прибуток. Отже, операції із долучення внеску до статутного капіталу державних та приватних господарських об'єднань не впливають на розмір об'єкта обкладення податком на прибуток.

Таким чином, під час формування майнової бази державного господарського об'єднання держава більшою мірою контролює власне майно. Це пов'язано з тим, що державна власність, як всенародне надбання, має використовуватися для реалізації публічних інтересів, а отже, потребує відповідного контролю. Підтвердження цьому можна знайти у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», відповідно до якої управління об'єктами державної власності здійснюється компетентними органами з метою задоволення державних та суспільних потреб [34, ч. 1 ст. 1]. Крім того, держава закріплює у нормативно-правових актах чіткий порядок передачі майнових внесків шляхом встановлення строків передачі майна, форми акту приймання-передачі. Публічно-правовий аспект формування майна державного господарського об'єднання виявляється також в обов'язках учасника передати майно об'єднанню; обов'язку органу, уповноваженого управляти державним майном, створити комісію з питань передачі об'єктів державного майна, повідомити відповідні органи про передачу майна. Всі ці зобов'язання носять публічний характер, оскільки забезпечують публічні інтереси.

Таким чином, на підставі аналізу положень законодавства та наукової літератури можна дійти таких висновків.

Склад майна державного господарського об'єднання залежить від функцій, які воно виконує: якщо об'єднання виконує лише організаційно-господарські функції і не займається підприємницькою діяльністю, то склад майна такого об'єднання є мінімальним: офіс, інвентар, меблі, техніка та інше. Якщо державне господарське об'єднання створюється для підприємницької діяльності (виконання робіт, надання послуг, продажу товарів), то склад майна об'єднання буде набагато ширшим,

оскільки для провадження діяльності необхідне спеціальне обладнання, приміщення, склади, транспорт.

Держава веде облік об'єктів державної власності, що перебувають в управлінні об'єднань, контролює використання об'єднанням майна за призначенням, оцінює доцільність подальшого перебування його у складі об'єднання. Встановлено, що особливістю формування майна державних господарських об'єднань повинно бути застосування уповноваженими інституціями комплексних заходів щодо контролю і нагляду за державним майном, запобігання зловживань та порушень у цій сфері, що може проявлятися, зокрема, у строках і оформленні передачі майнових внесків учасниками.

Особливості формування майна державних господарських об'єднань за рахунок майнових внесків підприємств-учасників полягають у 1) порядку вибору об'єкта майнового внеску; 2) строках передачі майнових внесків; 3) оформленні передачі майнового внеску від підприємства об'єднанню; 4) оподаткуванні майнових внесків учасників.

3.3. Використання майна державних господарських об'єднань

Поняття «використання майна» широко застосовується у законодавстві України, але зазначене поняття не розкрито у нормативних актах. Найчастіше воно зустрічається для позначення реалізації права власника щодо майна. Про це, зокрема, свідчать норми Цивільного та Господарського кодексів: використання майна для здійснення підприємницької діяльності [108, ст. 320]; використання земельної ділянки на свій розсуд [108, ст. 373]; забезпечення рівних прав та можливостей підприємцям незалежно від організаційної форми використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів [10, ч. 1 ст. 47].

Питання використання майна у господарських об'єднаннях досліджувалися В.О. Джуринським у його дисертаційній роботі «Правове становище

господарських об'єднань в Україні». Тема централізації функцій в об'єднаннях певною мірою відображена у працях Б. Братченка, В. Штундюка, Ю. Субоцького. Питанню організації науково-технічних робіт в об'єднаннях приділяли увагу такі вчені, як Н.С. Каліта, Г.І. Манцуров, В.А. Расудовський, Г.А. Джавадов. Окремі питання ефективного використання майна були розглянуті у працях В.А. Устименка та А.М. Захарченка. Разом з тим, порядок використання майна саме у державних господарських об'єднаннях майже не досліджувався.

У ч. 1 ст. 317 Цивільного кодексу України правомочності власника розкриваються за допомогою традиційної «тріади» правомочностей: володіння, користування і розпорядження [108, ч. 1 ст. 317]. У своїй сутності названі правомочності вичерпують всі надані власнику можливості. Неодноразово приймалися спроби доповнити цю «тріаду» іншими правомочностями, наприклад, правомочністю управління [202, с. 35].

У зарубіжному законодавстві мають інші характеристики права власності. Так, згідно § 903 Німецького цивільного положення власник «може розпоряджатися річчю на свій розсуд і відстороняти інших від будь-якого впливу на неї» [203, § 903]. Відповідно до ст. 544 Французького цивільного кодексу власник «користується і розпоряджається речами найбільш абсолютним чином» [204, ст. 544].

Британський юрист А. Оноре запропонував 11 правомочностей власника: 1) право володіння; 2) право користування; 3) право управління; 4) право на дохід; 5) право суверена (право на відчуження, вживання, зміни або знищення блага); 6) право на безпеку (право на захист від експропріації благ, від шкоди з боку зовнішнього середовища); 7) право на передачу благ у спадок; 8) право на безстроковість; 9) заборона на використання способом, що наносить шкоду довкіллю; 10) право на відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість стягнення блага у сплату боргу; 11) право на остаточний характер [205, с. 28].

Наведений підхід до розуміння права власності, звісно, не позбавлений дискусійності, зокрема, деякі правомочності можна вважати складовими інших правомочностей. Наприклад, право на остаточний характер, тобто право на

існування процедур та інститутів, що забезпечують поновлення правомочностей, можна вважати складовою права на безпеку. Разом з тим, раціональність самої ідеї про розширення правомочностей власника не викликає сумнівів і вказує на необхідність її подальшої розробки. Так, заслуговують на увагу такі правомочності власника, як управління, право на захист та право на дохід, які нарівні з правомочностями володіння, користування і розпорядження можуть бути включені законодавцем до поняття та змісту права власності.

Державні господарські об'єднання не є власниками майна, проте воно належить їм на праві господарського відання або оперативного управління. Вказані речові права надають об'єднанням правомочності, які вони реалізують у межах, встановлених законодавством, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

Кожна з правомочностей, що належить державному господарському об'єднанню, повинна мати критерії ефективності. Слід підкреслити, що необхідно використовувати поняття «критерій», а не «показник», оскільки перший представляє собою сукупність ознак, на основі яких оцінюється рівень та якість управління, його відповідність потребам та інтересам суспільства [206]. Показники ефективності відображають кількісні характеристики розвитку процесів, що управляються [32, с. 347].

Критерії визначення ефективного управління об'єктами державної власності зазначені у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективного управління об'єктами державної власності» № 832 від 19 червня 2007 року. Вказана постанова має деякі упущення, які обмежують її застосування на практиці щодо державних господарських об'єднань, оскільки не враховує той факт, що об'єднання здійснює координацію діяльності підприємств-учасників.

Перш ніж перейти до дослідження ефективності управління майном державним господарським об'єднанням, представляється необхідним з'ясувати поняття «ефективність». Ю.П. Сурмін під поняттям ефективність розуміє показник

успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей [207, с. 354]. О.С. Іванілов дає наступне визначення поняття ефективності – це відносна величина, що характеризує результативність будь-яких затрат [208, с. 711]. Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич зазначають, що ефективність – це співвідношення між результатами самостійного суб'єкта і використаними ресурсами (матеріальними, трудовими, фінансовими) [209, с. 89]. Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність – це співвідношення між досягнутим результатом діяльності та витратами, що залучені для її провадження.

Як вірно вказує Л.А. Ісаєва, слід розрізняти економічну та соціальну ефективність, оскільки це різні поняття, а отже, не можуть мати однаковий критерій оцінки [210, с. 19]. В.Г. Андрійчук, досліджуючи діяльність аграрних підприємств, зазначає, що сутність ефективності, як економічної категорії, полягає у результативності «... певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили» [211, с. 9]. Н.В. Савенко додержується подібної точки зору, вказуючи, що економічна ефективність – це результат виробничої діяльності, що виражається у вигляді співвідношення між підсумками господарської діяльності та витратами ресурсів [212, с. 156]. Аналогічні тлумачення економічної ефективності даються О.О. Слюсаренком, В.Г. Загороднім, Г.Л. Вознюком [213, с. 60; 214, с. 278].

Соціальна ефективність діяльності підприємства визначається на двох рівнях: локальному та державному [215, с. 317]. На рівні підприємства соціальна ефективність показує якість соціальної успішності та комфорту праці трудового колективу, на державному – рівень життя населення [215, с. 317]. Серед соціальних потреб трудового колективу виділяють забезпечення нормативних, безпечних і комфортних умов праці, екологізації виробництва та збереження довкілля, виділення коштів на навчання та стажування, підвищення кваліфікації працівників [215, с. 318]. Основним соціальним заходом на державному рівні є реалізація державних цільових програм [215, с. 318].

У цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція Н.В. Сментиної, яка зазначає наступні «соціальні критерії оцінки ефективності прийняття

управлінських рішень»: зростання обсягів та якості продукції, послуг; зниження цін на товари та послуги; розмір відрахувань на фінансування соціальних та екологічних програм; впровадження проєктів інноваційного розвитку наукових досліджень [216, с. 3]. Соціальну ефективність управління об'єктами власності, як вказують М.М. Соловйов і Л.І. Кошкін, оцінюють за наступними критеріями: скорочення професійних захворювань; підвищення рівня та якості освіти; покращення умов праці, навколишнього середовища, зокрема, його екологічних характеристик; проведення природоохоронних заходів [217, с. 9].

Згідно програми Європейської комісії «Ініціатива соціального підприємництва», схваленої у 2011 році, виокремлено чотири основні сфери діяльності таких підприємств: 1) робоча інтеграція – навчання та працевлаштування людей з обмеженими можливостями, осіб, які опинились у складних життєвих обставинах, та безробітних; 2) надання індивідуальних соціальних послуг у таких сферах, як охорона здоров'я, соціальний захист, профнавчання, освіта, послуги догляду за дітьми, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям; 3) місцевий розвиток депресивних / уразливих регіонів; 4) інше, що включає переробку сміття, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів [218, с. 182].

Говорячи про соціальну ефективність управління майном державного господарського об'єднання, слід також згадати про корпоративну соціальну відповідальність – зобов'язання організації, що враховують прийняту їй відповідальність за вирішення соціальних проблем свого персоналу, місцевого населення і суспільства у цілому [219, с. 117]. Такими зобов'язаннями можуть бути інфраструктурні зміни, направлені на облаштування побуту громади; розробка та реалізація проєктів із сортування сміття, використання енергії з відновлювальних джерел, економії невідновних джерел; сприяння підвищенню кваліфікації і навичок персоналу та інші.

На відміну від економічної ефективності, соціальну ефективність практично неможливо представити в економічних показниках. З цього приводу дуже точно

висловився В. Соловійов: «У деяких випадках її [авт. - соціальну ефективність] можна уявити у формі простої констатації факту розрахунку вартості можливого збитку через недостатність або відсутність будь-якого продукту. Найчастіше соціальна ефективність виступає у формі простої констатації факту ефективності у порівнянні із порівнюваним результатом» [220]. У зв'язку з цим дослідник робить висновок, що показники соціальної ефективності завжди мають умовний характер [220].

Отже, у ході подальшого викладу поняття «ефективність», «економічна ефективність» і «соціальна ефективність» будуть використовуватися саме у вищевикладеній інтерпретації. Розглянемо кожен із правомочностей державного господарського об'єднання щодо майна і з'ясуємо, які критерії ефективності закріплені у законодавстві та які потребують розробки та удосконалення.

Під правомочністю володіння розуміється юридичне та фактичне панування над майном, можливість впливати на нього у будь-який момент [104, с. 316]. Право володіння дозволяє об'єднанню вирішувати питання про доступ до майна, впливати на його місцезнаходження. Вказане право означає, що майно перебуває під контролем об'єднання і у нього є можливість на своєчасне реагування у разі посягання на майно. Право володіння виникає в об'єднання на підставі акту приймання-передачі.

Критеріями оцінки ефективності вказаного повноваження згідно постанови Кабінету Міністрів України № 832 від 19 червня 2007 року є майновий стан суб'єктів господарювання (у частині вартості та збереження цілісності активів) [195, абз. 2 пп. 1 п. 4], показники вартості оборотних активів, власного капіталу, загальної вартості активів, первісної вартості та ступеню зносу основних засобів [195, п. 6-1].

Правомочність користування представляє собою отримання від майна його корисних (споживчих) властивостей [104, с. 316], тобто плодів, продуктів, доходів. Критерієм ефективності правомочності користування згідно Постанови № 832 є ступінь зносу основних засобів (порівняно з показниками на початок звітної періоду) [195, п. 6-1].

Оскільки метою об'єднання є координація виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств, вважаємо, що критеріями правомочності користування є повна зайнятість ресурсів, тобто використання усіх наявних для виробництва ресурсів і досягнення виробничої ефективності, використання найсучасніших технологій, що забезпечують максимальну віддачу від залучених ресурсів, виробництво товарів і надання послуг із найменшими витратами.

Правомочність розпорядження означає юридично забезпечену можливість власника визначати подальше долю майна. Це може бути відчуження майна, його знищення, відмова від нього та таке інше [104, с. 316].

Критеріями оцінки ефективності цієї правомочності виступають прийняті та реалізовані рішення стосовно реструктуризації, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання [195, абз. 3 пп. 1 п. 4]; передача цілісних майнових комплексів підприємств, установ, організації, їх структурних підрозділів та корпоративних прав, що належать державі у статутному капіталі [195, абз. 3 пп. 1 п. 4]; відчуження основних фондів суб'єктів господарювання [195, абз. 3 пп. 1 п. 4]; передача державного майна в оренду, лізинг, заставу [195, абз. 3 пп. 1 п. 4].

Правомочність управління. Слово «управляти» означає спрямування діяльності, руху кого, чого-небудь; керування, направлення діяльності, дій кого, чого-небудь [32, с. 834]. Управляти, вказує В.К. Мамутов, «... означає створювати умови для оптимальної роботи підпорядкованих підприємств, зокрема, координувати їх діяльність з діяльністю інших підприємств, господарських об'єднань, систем» [221, с. 141-143]. Отже, можна зробити висновок, що правомочність управління у державному господарському об'єднанні – це спрямування об'єднанням діяльності підпорядкованих підприємств для реалізації спільних соціальних та економічних завдань, створення умов для їх ефективної роботи, здійснення контролю за їх діяльністю.

Слід зазначити, що зміст Постанови № 832 свідчить про встановлення переважно критеріїв фінансово-господарської діяльності та виконання фінансових планів. Однак, як вказано вище, вважаємо, що необхідно оцінювати не лише економічну ефективність діяльності державних господарських об'єднань, а й

соціальну. На підтвердження вказаного слід додати, що метою діяльності державного господарського об'єднання відповідно до ч. 2 ст. 119 Господарського кодексу України, є досягнення окрім економічних, також соціальних завдань [10, ч. 2 ст. 119]. До соціальних показників Постанова № 832 відносить лише середньооблікову кількість штатних працівників та наявність заборгованості із виплати заробітної плати (порівняно з відповідним періодом попереднього року) (Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності, затверджених постановою КМУ від 19.06.2007 року № 832) [195, п. 5].

На підставі вищевикладеного пропонується визначати соціальними показниками ефективності діяльності державного господарського об'єднання: 1) здійснення заходів із охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; 2) надання фізичним особам, у тому числі працівникам, консультаційних, інформаційних, освітніх послуг; 3) підвищення якості та покращення споживчих властивостей продукції; 4) підтримка розвитку території, де розміщене об'єднання.

Крім того, більш детально слід розглянути забезпечення успішного функціонування всієї сукупності майна підприємств-учасників, як одне з управлінських завдань об'єднання. Адже відповідно до ч. 2 ст. 119 Господарського кодексу України об'єднання здійснює координацію діяльності підприємств-учасників для досягнення спільних економічних та соціальних задач [10, ч. 2 ст. 119]. Координація, зокрема, означає встановлення доцільного співвідношення між будь-якими діями [32, с. 295], задач і функціональних обов'язків [124, с. 82]. Виконання конкретних дій, задач і функціональних обов'язків у рамках об'єднання може припускати, зокрема, виготовлення товарів (продукції, запасних частин, тари, пакування); виконання робіт (будівництво цехів, підсобних приміщень, виконання науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт), надання послуг (ремонт, технологічне обслуговування, перевезення вантажів, фасування товарів). Таким чином, у кожен дію з управління об'єднанням у той чи іншій мірі залучається майно підприємств-учасників. Наприклад, державне

підприємство має необхідні трудові ресурси, у той же час у іншого підприємства є сировина та матеріали, разом вони можуть випускати конкурентоздатну продукцію.

Відповідно до ч. 2, 5 ст. 120 Господарського кодексу України об'єднання може бути уповноважене представляти інтереси підприємств у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями [10, ч. 2, 5 ст. 120]. Таким чином, критерієм визначення ефективного управління державного господарського об'єднання можна вважати також укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників.

Викладене дозволяє зробити висновок, що економічними критеріями ефективності правомочності управління державного господарського об'єднання є: виконані об'єднанням фінансові та інвестиційні плани, спільні проекти, що передбачають розробку та виробництво продукції, інноваційні проекти, програми державних органів та вищестоящих органів; залучення до спільної роботи всіх підприємств-учасників; зменшення витрат на допоміжні роботи за рахунок централізації функцій в об'єднанні; наявність здійснення закупівель об'єднанням товарів, робіт, послуг у третіх осіб при можливості їх отримання від підприємств-учасників; проведені науково-дослідні та проектно-конструкторські дослідження, результати їх впровадження у діяльність підприємств-учасників; укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників.

Як було вказано вище, об'єднання повинно раціонально та найбільш ефективно інтегрувати зусилля та наявні ресурси підприємств-учасників для досягнення спільних економічних і соціальних завдань. У результаті в об'єднанні складаються наступні форми організації виробництва: спеціалізація, кооперування, концентрація. Розглянемо кожну з них детально.

Спеціалізація – форма організації виробництва, при якій зосереджується випуск певних видів продукції в окремих галузях, організаціях і їх підрозділах, тобто це процес виробництва однорідної продукції або виконання окремих технологічних операцій [222, с. 84]. Коли той або інший вид діяльності здійснюється паралельно у декількох підприємствах, об'єднання може

централізувати ці роботи для підвищення якості їх виконання, ефективного використання засобів виробництва, скорочення витрат на допоміжні роботи. Таким чином, спеціалізація, як форма організації виробництва, означає використання об'єднанням майнових внесків учасників для певної мети: перевезення вантажів, створення загальної мережі збуту, організації матеріально-технічного постачання, ремонту та налагодження обладнання, здійснення наукових досліджень та інше. Як вказує Б. Братченко, централізація функцій в об'єднанні створює сприятливі умови, у тому числі для раціонального та ефективного використання оборотних коштів, капітальних вкладень, підвищення фондівіддачі [155, с. 9]. Ступінь і форми централізації робіт, як справедливо зазначає В Штундюк, залежать від багатьох факторів: « ... масштабів об'єднання, числа, розмірів і територіальної зосередженості підприємств, що входять до його складу, складності виробництва, зв'язків з кооперації та збуту виробів, рівня механізації та автоматизації виробництва, темпів впровадження нових засобів праці та багатьох інших факторів» [157, с. 53].

Централізація функцій об'єднанням доцільна тоді, коли підприємства-учасники мають спільні технології виробництва, продукцію, що випускається, покупців, мережі збуту та таке інше. Наприклад, якщо кінцевий продукт підприємств збирається з використанням одного і того ж устаткування та виробничих ліній, в об'єднанні доцільно централізувати саме цей вид робіт. Загальний відділ збуту та його ефективне використання також знижує витрати на інфраструктуру, більш ефективно використовується праця співробітників.

Як було вказано вище, матеріально-технічна база, що необхідна для централізації функцій в об'єднанні, на яку вказує Ю.В. Субоцький [156, с. 128], є різною. Наприклад, для виконання об'єднанням юридичних, бухгалтерських послуг, управління кадрами підприємств-учасників необхідна порівняно невелика матеріально-технічна база. Організація нового виробництва, навпаки, вимагає суттєвих ресурсів, організаційно-технічних заходів.

Для виконання функцій, що централізуються, об'єднання можуть ініціювати створення відповідного підприємства (ремонтного заводу, збагачувальної

фабрики, підшипникового заводу, заводу автозапчастин і таке інше) або структурного підрозділу (складальний, інструментальний, ремонтно-механічний, ремонтно-енергетичний, ремонтно-будівельний, модельний, експериментальний цехи, лабораторії з випробувань нових матеріалів, готової продукції та технологічних процесів і таке інше).

Державне господарське об'єднання може централізувати різні роботи. Складовою організаційної структури більшості підприємств є відділ логістики, для організації діяльності якого потрібна значна матеріально-технічна база: транспортні засоби, вантажно-розвантажувальні механізми, підйомники, контейнери, піддони, стелажі, тара-обладнання та інше. Об'єднання може централізувати логістичну функцію шляхом створення відповідного центру. Передумовами його створення є компактність розміщення підприємств або наявність розгалуженої транспортної мережі, що забезпечує зручну доставку; об'єм вантажообігу та вантажного потоку; частота перевезень; тип транспорту. Логістичний центр сприяє більш ефективному використанню транспортних засобів, зниженню витрат на вантажні перевезення та вантажно-розвантажувальні роботи, більш надійній доставці.

Логістичний центр може оформлювати замовлення підприємств-учасників, управляти прийманням та відправленням товарів, контролювати наявність товарів на складі, постачати матеріали та запаси, контролювати поставки, комплектувати замовлення та відвантажувати, транспортувати та здійснювати їх експедирування, готувати документацію для відправлення. Основне завдання постачання запасами полягає у забезпеченні складу товарами чи матеріалами для подальшої їх передачі підприємствам-учасникам. Наприклад, ресурси можуть придбаватися об'єднанням централізовано, а доставка здійснюватися окремо до кожного підприємства-учасника. Логістичний центр може комплектувати та відвантажувати товари, що означає підготовку товарів до відправлення відповідно до замовлення підприємств-учасників. Відвантаження товарів здійснюється на основі заявок підприємств, що забезпечує ритмічність та безперервність поставок. Одержавши замовлення, склад відбирає товари кожного найменування та готує їх до

відправлення. Транспортування та експедирування замовлень означає доставку замовлень складом. Завдяки оптимальним маршрутам доставки скорочуються транспортні витрати, а також дозволяє підприємствам постачати товари дрібними партіями і частіше.

Будь-який збій у роботі обладнання підприємств може серйозно вплинути на заплановану продуктивність їх діяльності. Отже, об'єднання може створити структури для обслуговування підприємств-учасників з метою забезпечення їх ефективної та безперебійної роботи. Такі структури можуть виготовляти тару, спеціальний інструмент (прес-форми, штампи, вимірювальні прилади); виконувати будівельні, відновлювальні роботи, реконструкцію, капітальний ремонт споруд, технічне обслуговування устаткування та спеціальної техніки, надавати послуги із заміни запасних частин, усувати виявлені дефекти (недоліки); забезпечувати систему безперебійного живлення, належний стан підстанцій та електроприміщень; виготовляти технічну оснастку (штампи, інструмент, пристрої), матеріали та конструкції для підприємств та інше.

Організація комплексу робіт з технічного обслуговування та ремонту може реалізовуватися створенням спеціалізованого підрозділу або підприємства. Наприклад, у державному концерні «Укроборонпром» функціонують державне підприємство «Рівненський автомобільний ремонтний завод», що ремонтує двигуни та агрегати ЗІЛ, переобладнує ЗІЛ-131 на пожежний ЗІЛ-131, встановлює дизельні двигуни на автомобіль ЗІЛ-131 [222]; державне підприємство «Балаклійський ремонтний завод» здійснює ремонт засобів протиповітряної оборони; державне підприємство «Другий ремонтний завод засобів зв'язку» ремонтує радіостанції, радіоприймачі, засоби зв'язку [223]; у державному концерні «Укрторф» діє підприємство Українська інспекція по контролю якості торф'яної продукції і паливних брикетів «Укрінспаливо», що проводить для підприємств оцінку якості сировини та продукції [224].

Дуже часто в об'єднаннях, що здійснюють свою діяльність у вугільній, металургійній, коксохімічній промисловості, створюються збагачувальні фабрики для переробки корисних копалин: вугілля, сланців, чорних металів, неметалевих

корисних копалин, – з метою отримання продуктів, що є придатними для промислового використання. Функціонування таких фабрик є доволі витратним, оскільки потребує великого арсеналу обладнання: комбайнів, конвеєрів, фільтрів, пресів, сепараторів, дробарок, відсадних машин, відцентрованих концентраторів та інше. Тому об'єднанням доцільно створювати збагачувальні фабрики для переробки корисних копалин, що видобуваються підприємствами.

Створення спільного складу зберігання в об'єднаннях обумовлюється високим рівнем постійних витрат на зберігання матеріалів, вузлів, деталей і дозволяє зменшити число складів, а також витрати підприємств. Для організації складу необхідно мати сучасну інфраструктуру у вигляді правильно обладнаного комплексу: сховищ, стелажів, стендів, підставок тощо. Згідно запропонованих А.М. Зеваковим форм сумісного використання складських площ [225, с. 197], об'єднання може укласти договір оренди складських приміщень із третьою особою.

Деякі роботи, що централізуються об'єднанням, можуть суміщуватися. Наприклад, поєднання логістичної та складської функцій спостерігається у Павлівському об'єднанні автомобільного транспорту, яке прийняло на себе функції короткострокового та довгострокового складування продукції [225, с. 197]. По мірі необхідності об'єднання забезпечує підприємства матеріальними ресурсами, що надійшли до його складів, у відповідності їх потребам [224, с. 197]. Крім того, на складах об'єднання можуть створюватися організації, що надають транспортні послуги [225, с. 197].

Державні господарські об'єднання мають фінансові, організаційні, кадрові можливості здійснювати науково-дослідну діяльність для розширення виробництва, зменшення виробничих ризиків, розроблення заходів із зменшення енерговитрат на виробництві, підвищення якості продукції та ефективності технологічних процесів, досягання максимального об'єму виробництва, автоматизації виробництва, модернізації підприємств до сучасних стандартів, забезпечення розвитку підприємств шляхом проектного і наукового супроводження виробництва, підвищення ефективності використання

технологічного потенціалу, проведення інженерних вишукувань, створення нових видів продукції (технологій), модернізації вже існуючої продукції, розроблення проєктів модернізації та реконструкції виробництва, проєктування та переналаштування обладнання, здійснення комплексу заходів із перевірки, налаштування, тестування, введення в експлуатацію змонтованого обладнання.

Наявність у складі об'єднання наукових структур створює передумови для розвитку інновацій та нових технологій на підприємствах, надає можливість акумулювати необхідні знання та ресурси підприємств, а отже, розробляти нові технології, розширювати асортимент продукції. Наприклад, у вугільному об'єднанні можуть проводитися дослідження щодо речового складу корисних копалин з метою з'ясування найефективнішого методу їх збагачення; в авіабудівній сфері – дослідження з виготовлення надміцного полегшеного матеріалу для літаків; в оборонній промисловості – дослідження у сфері радіотехнічної галузі, промислової електроніки та систем безпеки і таке інше.

Для проведення наукових досліджень об'єднання може створити науково-виробничі структури: конструкторські та технологічні підрозділи, науково-дослідницькі центри та лабораторії, – шляхом поєднання трудових ресурсів, матеріалів, сировини, обладнання, устаткування, інвентарю підприємств-учасників. Також науково-конструкторські бюро в об'єднаннях можуть утворюватися на базі існуючих науково-дослідних інститутів. Таким чином, одне чи декілька підприємств об'єднання розробляють продукцію, а інші здійснюють її виробництво. Варто зауважити, що деякі об'єднання поєднують науку та виробництво, інші – розробляють і практично реалізують науково-технічні ідеї. Таким чином, як справедливо зауважив В.В. Лаптев, « ... в залежності від виду об'єднань поєднання науки з виробництвом здійснюється або з метою забезпечення потреб серійного виробництва продукції, або під знаком пріоритету науки» [11, с. 31].

Створення наукових структур в об'єднанні значно знижує витрати на дослідження, оскільки технології та знання передаються підприємствам для використання у своїй діяльності. Наприклад, у складі державного концерну

«Ядерне паливо» функціонує державне підприємство «Український науково-дослідний та проектно-розвідувальний інститут промислової технології», що забезпечує розвиток підприємств атомно-промислового комплексу проектним і науковим супроводженням створюваних об'єктів і виробництв ядерно-паливного циклу [226]; у складі державного концерну «Укроборонпром» – державне підприємство «Макіївський державний проектний інститут», що здійснює інженерно-пошукові роботи об'єктів виробництв для військових підприємств [223], державне підприємство «Науково-дослідний інститут «Шторм» здійснює наукові дослідження і розробки системи охолодження і термостабілізації радіоелектронної апаратури спеціального призначення для учасників концерну [223], державне підприємство центрально-конструкторське бюро «Ізумруд» здійснює проектування морських, транспортних, допоміжних судів для учасників концерну [223] та інші.

Інша форма організації виробництва – **кооперування**, що полягає у виробничих зв'язках між організаціями з випуску продукції [222, с. 86]. Ця форма використовується для реалізації певних проектів, таких, як великомасштабне будівництво, створення високотехнологічного продукту, для чого необхідно мати значні матеріальні, фінансові, трудові ресурси. Об'єднання координує діяльність підприємств з поєднання ними своїх фінансових і матеріальних ресурсів для досягнення спільних цілей. Так, згідно ч. 4 ст. 120 Господарського кодексу України консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, у порядку, визначеному його статутом [10, ч. 4 ст. 120]. Наприклад, консорціум для реалізації будівельного проекту використовує кошти, вантажні автомобілі, автокрани, екскаватори, бетононасоси, теплогенератори, ковальський цех, ділянку для фасування цементу, бетонний завод, що належать підприємствам-учасникам.

Можливий також інший спосіб використання майна у кооперуванні: об'єднанню, що випускає готову продукцію, учасники поставляють необхідні для комплектації кінцевої продукції деталі: мотори, електродвигуни,

електрогенератори, компресори, насоси та інше. При цьому кожен з учасників використовує свої власні ресурси, несе витрати, привертає фінансові інвестиції. Тобто, по суті, реалізовує свою частину завдання самостійно, без використання коштів та ресурсів інших підприємств. Потім результати робіт підприємств консолідуються. Об'єднання у даному випадку організовує реалізацію проєкту, а також налагоджує зв'язки між підприємствами. У свою чергу, витрати, що здійснені об'єднанням в інтересах всіх підприємств-учасників: на представництво, рекламу, обробку замовлень, забезпечення реалізації, – включаються у собівартість продукції (робіт, послуг). Наприклад, в авіабудівній сфері підприємства виготовляють двигуни, стабілізатори, обладнання, бортові системи, електроніку, частини салону. Потім на складальних цехах об'єднання всі частини стають літаком.

Концентрація – процес, направлений на збільшення випуску продукції або надання послуг в організації [222, с. 78]. Розрізняють горизонтальну та вертикальну концентрацію [222, с. 80]. У першому випадку об'єднання організує розширення асортименту продукції підприємств, що забезпечує їм більш фінансово-економічну стабільність на ринку, застосування більш досконалих машин, апаратів, агрегатів, збільшення об'єму виробництва. Для цього об'єднання може використовувати майно для проведення маркетингових досліджень, створення і забезпечення функціонування системи продажу високотехнологічної промислової продукції, проведення рекламно-виставкової діяльності продукції підприємств, видання рекламно-інформаційних бюлетенів та інших матеріалів, організації та проведення переговорів, укладення договорів з реалізації продукції підприємств.

При вертикальній концентрації у рамках об'єднання зосереджуються послідовні стадії виробництва, – від видобутку сировини до розширення готової продукції. Наприклад, метою концерну «Укрторф» є координація роботи його учасників, що пов'язана з видобуванням, переробкою торфу, виробництвом і продажем продукції з нього (брикетів, сумішей, добрив). У зв'язку з цим концерн використовує майно для організації ефективного збуту (продажу) торфу і

виробленої з нього продукції, забезпечення ефективного використання основних фондів [227, абз. 3 п. 15], удосконалення системи технічного контролю, реалізації єдиної технічної політики з метою підвищення якості торфу і виробленої з нього продукції, розроблення та впровадження стандартів і технічних процесів [227, абз. 9 п. 15].

Отже, критеріями ефективності інтеграції майна в об'єднанні можна вважати: 1) виконані проєкти, що передбачають розробку, виробництво та продаж товарів, надання послуг, виконання робіт; 2) залучення всіх підприємств-учасників до спільної роботи об'єднання; 3) наявність дублювання однакових функцій у підприємствах та можливість їх централізації; 4) наявність закупівель об'єднанням товарів, робіт, послуг у третіх осіб при можливості їх отримання від підприємств-учасників; 5) проведені науково-дослідні та проєктно-конструкторські дослідження, результати їх впровадження у діяльність підприємств-учасників; 6) укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників.

Правомочність права на дохід – право на результати використання ресурсів у попередньому періоді та не вжитих у вказаний період [205, с. 28]. Критеріями ефективності виступають показники фінансово-господарської діяльності та виконання фінансових планів: 1) обсяги (темпи зростання) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); 2) обсяги чистого прибутку (збитку); 3) обсяги відрахувань чистого прибутку до державного бюджету [195, п. 6 Критеріїв].

Право на захист – гарантія неможливості відчуження ресурсів без санкції власника [205, с. 28]. Таким чином, це право дозволяє об'єднанню захищати свої речові права. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 9 та п. 25 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» об'єднання забезпечує проведення інвентаризації майна державних підприємств, установ, організацій, господарських структур відповідно до визначеного Кабінетом Міністрів України порядку [34, п. 5 ч. 1 ст. 9, п. 25 ч. 1 ст. 6]. Під час інвентаризації майна підприємств-учасників об'єднання виявляє фактичну наявність майна, яке зіставляється з даними

реєстрів бухгалтерського обліку. Отже, критеріями ефективності права на захист можна вважати прийняті рішення про стягнення сум нестач, розкрадань, втрат від псування та інших збитків; результати представництва об'єднанням інтересів підприємств-учасників.

Отже, аналіз нормативно-правових актів, наукової літератури дозволяє зробити наступні висновки.

До правомочностей державного господарського об'єднання щодо належного йому майна слід віднести: 1) правомочність володіння; 2) правомочність користування; 3) правомочність розпорядження; 4) правомочність управління; 5) право на дохід; 6) право на захист майна.

Пропонується додатково виділяти у вітчизняному законодавстві такі критерії ефективності управління майном державних господарських об'єднань:

відносно правомочності користування: використання найсучасніших технологій, що забезпечують максимальну віддачу від залучених ресурсів; виробництво товарів і надання послуг із найменшими витратами;

відносно правомочності управління: виконані об'єднанням фінансові та інвестиційні плани, спільні проекти, що передбачають розробку та виробництво продукції, інноваційні проекти, програми державних органів та вищестоящих органів; залучення до спільної роботи всіх підприємств-учасників; зменшення витрат на допоміжні роботи за рахунок централізації функцій в об'єднанні; наявність здійснення закупівель об'єднанням товарів, робіт, послуг у третіх осіб при можливості їх отримання від підприємств-учасників; проведені науково-дослідні та проектно-конструкторські дослідження, результати їх впровадження у діяльність підприємств-учасників; укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників; здійснення заходів із охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; надання фізичним особам, у тому числі працівникам, консультаційних, інформаційних, освітніх послуг; підвищення якості та покращення споживчих властивостей продукції; підтримка розвитку території, де розміщене об'єднання.

відносно правомочності права на захист: прийняті рішення про стягнення сум нестач, розкрадань, втрат від псування та інших збитків; результати представництва об'єднанням інтересів підприємств-учасників.

Інтеграція майна у державному господарському об'єднанні здійснюється шляхом централізації робіт (спеціалізація); організації комплектації кінцевої продукції (кооперування); забезпечення найбільш ефективного і раціонального використання обладнання та техніки підприємств, розширення сфер діяльності підприємств-учасників, розширення номенклатури продукції (концентрація), підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного дослідження можуть бути сформульовані наступні висновки:

1. Майно державного господарського об'єднання відокремлене від майна підприємств-учасників і може належати йому на підставі права господарського відання або оперативного управління. Правомочності підприємств-учасників щодо володіння, користування і розпорядження власним майном здійснюється ними самостійно, проте деякі з них – лише за згодою об'єднання.

2. Встановлена залежність складу майна державного господарського об'єднання від функцій, які воно виконує: якщо об'єднання виконує лише організаційно-господарські функції і не займається підприємницькою діяльністю, то склад майна такого об'єднання є мінімальним: офіс, інвентар, меблі, техніка та інше. Якщо державне господарське об'єднання створюється для підприємницької діяльності (виконання робіт, надання послуг, продажу товарів), то склад майна об'єднання буде набагато ширшим, оскільки для провадження діяльності необхідне спеціальне обладнання, приміщення, склади, транспорт.

3. Визначено особливості формування майна державних господарських об'єднань за рахунок майнових внесків підприємств-учасників, що полягає у 1) порядку вибору об'єкта майнового внеску; 2) строках передачі майнових

внесків; 3) оформленні передачі майнового внеску від підприємства об'єднанню; 4) оподаткуванні майнових внесків учасників, та виявлено особливості його використання у таких формах організації виробництва: спеціалізація, кооперування, концентрація.

4. Передбачена Господарським кодексом України норма про розподіл майна у разі ліквідації підприємства-учасника занадто обмежує права держави, як власника. У зв'язку з цим запропоновано закріпити у Господарському кодексі України норму про порядок розподілу майна об'єднання у разі його ліквідації та виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання шляхом використання майнового внеску за вказівкою уповноваженого органу управління.

5. Обґрунтовано пропозицію про закріплення додаткових критеріїв ефективності використання майна державних господарських об'єднань і розроблено такі критерії відносно правомочностей користування, управління та права на захист.

Результати, отримані авторкою у розділі 3 дисертації, відображено у наступних публікаціях [3; 7; 13; 14].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення правового статусу державного господарського об'єднання, як суб'єкта господарювання, його організаційно-правових форм, порядку створення та припинення, господарської компетенції та відповідальності, правового режиму майна. На підставі проведеного дослідження сформульовані такі основні висновки.

1. Запропоновано розглядати державні господарські об'єднання в якості суб'єктів господарювання, які мають організаційно-господарські повноваження щодо підпорядкованих їм підприємств-учасників.

Доопрацьовано визначення державного господарського об'єднання як господарської організації, утвореної у складі двох або більше державних підприємств за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників.

2. Запропоновано визначення понять організаційно-правових форм господарських об'єднань: асоціації, корпорації, концерну, – із чітким розмежуванням їх мети та способів координації діяльності підприємств-учасників.

3. Сформульовано висновок про те, що сучасна нормативно-правова база діяльності державних господарських об'єднань сформувалася з використанням елементів законодавчих норм, що регулювали правовий статус радянських промислових об'єднань.

4. Уточнено окремі положення щодо порядку створення та припинення державних господарських об'єднань, а саме:

обґрунтовано розширення правосуб'єктності державних підприємств, а саме наявність у них права ініціювати створення державних господарських об'єднань;

запропоновано розширення переліку підстав реорганізації державного господарського об'єднання іншими випадками, передбаченими законодавством, зокрема за рішенням Антимонопольного комітету України;

уточнено, що реорганізація державного господарського об'єднання здійснюється шляхом перетворення його в іншу організаційно-правову форму господарського об'єднання: асоціацію, корпорацію, консорціум, концерн;

виокремлено етапи створення та припинення державного господарського об'єднання.

5. Встановлено, що захист законних інтересів держави у суді є можливим заходом прокурорського реагування на порушення або загрозу порушення інтересів держави, що здійснюється в особі державного господарського об'єднання, яке виступає стороною у справі або одним із позивачів або відповідачів (процесуальна співучасть).

6. Конкретизовано положення про порядок управління державним господарським об'єднанням:

уточнено, що склад правління державного господарського об'єднання можуть утворювати: 1) представники підприємств-учасників; 2) представники одного підприємства-учасника; 3) спеціалісти за напрямом роботи об'єднання, які не є його штатними працівниками і залучаються для виконання функцій членів правління на контрактній основі;

обґрунтовано, що створення та реорганізація державним господарським об'єднанням структурних підрозділів, визначення їх правового статусу, розподілення повноважень між ними, є важливим напрямом діяльності у його управлінні, що дозволяє ефективно реалізовувати соціальні та економічні завдання.

7. Встановлено, що правове регулювання відносин відповідальності між державним господарським об'єднанням та підприємствами-учасниками має здійснюватися з урахуванням наступного:

відповідальність між підприємствами та об'єднанням за невиконання своїх зобов'язань виходить з господарських договорів, що укладаються між ними, а також з норм локальних правових актів, зокрема, статуту, наказів,

розпоряджень;

надання державним господарським об'єднанням обов'язкових вказівок підприємству-учаснику обумовлює виникнення у нього субсидіарної відповідальності, зокрема у разі банкрутства підприємства-учасника;

підприємство-учасник, який представляє державне господарське об'єднання на законних підставах, несе відповідальність за збитки, завдані об'єднанню, зокрема, у разі укладення договору, що визнаний недійсним.

Сформовано концепт терміну «обов'язкова вказівка» як локального нормативного акту державного господарського об'єднання, спрямованого на координацію виробничої, інноваційної та іншої діяльності суб'єктів такого об'єднання.

8. Запропоновано закріпити у Господарському кодексі України норму про порядок розподілу майна об'єднання у разі його ліквідації та виходу підприємства-учасника зі складу об'єднання шляхом використання майнового внеску за вказівкою уповноваженого органу управління.

9. Уточнено окремі положення щодо складу та порядку формування майна державного господарського об'єднання, а саме:

встановлено залежність складу майна державного господарського об'єднання від функцій, які воно виконує: якщо об'єднання виконує лише організаційно-господарські функції і не займається підприємницькою діяльністю, то склад майна такого об'єднання є мінімальним: офіс, інвентар, меблі, техніка та інше. Якщо державне господарське об'єднання створюється для підприємницької діяльності (виконання робіт, надання послуг, продажу товарів), то склад майна об'єднання буде набагато ширшим, оскільки для провадження діяльності необхідне спеціальне обладнання, приміщення, склади, транспорт;

встановлено, що особливості формування майна державних господарських об'єднань за рахунок майнових внесків підприємств-учасників полягають у 1) порядку вибору об'єкта майнового внеску; 2) строках передачі майнових внесків; 3) оформленні передачі майнових внесків від підприємства об'єднанню; 4) оподаткуванні майнових внесків учасників.

10. Обґрунтовано пропозицію про закріплення додаткових критеріїв ефективності використання майна державних господарських об'єднань і розроблено такі критерії відносно правомочностей користування, управління та права на захист.

Серед критеріїв ефективності правомочності користування запропоновано виділяти: використання найсучасніших технологій, що забезпечують максимальну віддачу від залучених ресурсів, виробництво товарів і надання послуг із найменшими витратами.

До критеріїв ефективності правомочності управління запропоновано відносити: виконані об'єднанням фінансові та інвестиційні плани, спільні проекти, що передбачають розробку та виробництво продукції, інноваційні проекти, програми державних органів та вищестоящих органів; залучення до спільної роботи всіх підприємств-учасників; зменшення витрат на допоміжні роботи за рахунок централізації функцій в об'єднанні; наявність здійснення закупівель об'єднанням товарів, робіт, послуг у третіх осіб при можливості їх отримання від підприємств-учасників; проведені науково-дослідні та проектно-конструкторські дослідження, результати їх впровадження у діяльність підприємств-учасників; укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників; здійснення заходів із охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; надання фізичним особам, у тому числі працівникам, консультаційних, інформаційних, освітніх послуг; підвищення якості та покращення споживчих властивостей продукції; підтримка розвитку території, де розміщене об'єднання.

Критеріями ефективності правомочності права на захист запропоновано вважати наступні: прийняті рішення про стягнення сум нестач, розкрадань, втрат від псування та інших збитків; результати представництва об'єднанням інтересів підприємств-учасників.

За результатами дослідження розроблені пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України, Постанови Кабінету Міністрів

України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективного управління об'єктами державної власності» № 832 від 19 червня 2007 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федчук В.Д. Создание концернов в праве Германии: роль соглашений о контроле. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2008. № 3. С. 45-49. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sozдание-kontsernov-v-prave-germanii-rol-soglasheniy-o-kontrole> (дата звернення: 01.10.2019).
2. Civil Code of the Netherlands. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm> (дата звернення: 01.10.2019).
3. The Shipbuilding Industry: A Guide to Historical Records / edited by L. A. Ritchie. Manchester: Manchester University Press, 1992. 206 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=qM1RAQAIAAJ&dq=British+Shipbuilders+Corporation&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 01.10.2019).
4. The Global Commercial Aviation Industry / edited by Sören Eriksson, Harm-Jan Steenhuis. Abingdon: Routledge. 2016. 404 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=dgotCgAAQBAJ&dq=British+Aerospace+British+Aircraft+Corporation,+Hawker+Siddeley+Aviation,+Hawker+Siddeley+Dynamics+%D0%B8+Scottish+Aviation&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 01.10.2019).
5. Bradshaw B. The Privatization of Railway in Britain (part 2). *Japan Railway and Transport Review* (September). 1996. P. 15-21. URL: http://www.ejrcf.or.jp/jrtr/jrtr08/pdf/f15_bra.pdf (дата звернення: 01.10.2019).
6. Global 500. URL: fortune.com/global500 (дата звернення: 01.10.2019).
7. Го Линь, Ковалев М. Опыт Китая в управлении государственными предприятиями. *Вестник ассоциации Белорусских банков*. 2015. № 7 (758). С. 12-15.
8. Гринин Л.Е., Коротаев А.В. Ближний Восток, Индия и Китай в глобализационных процессах. Москва: Учитель, 2016. 496 с.
9. Бергер Я. Инновационные перспективы Китая. *Отечественные записки*. 2008. № 3 (42). Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2008/3/innovacionnye-perspektivy-kitaya> (дата звернення: 01.10.2019).

10. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

11. Лаптев В.В. Правовое положение промышленных и производственных объединений. Москва: Наука, 1978. 248 с.

12. Грудницька С.М. Відмінність об'єднань підприємств від господарських товариств. *Право України*. 1994. № 9. С. 5-9.

13. Юркевич Ю. Порівняльна характеристика об'єднань підприємств та господарських товариств за законодавством України. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. Березень 2015. С. 80-84.

14. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Правова єдність, 2009. 766 с.

15. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.

16. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.

17. Кравченко С.С. Сутність корпоративних прав. *Адвокат*. 2009. № 9 (108). С. 15-19.

18. Асаул А.Н., Войнаренко М.П., Ерофеев П.Ю. Организация предпринимательской деятельности: учебник / под ред. А.Н. Асаула. Санкт-Петербург: Гуманистика, 2004. 448 с.

19. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт. Минск: Тесей, 2008. 72 с.

20. Соболева Ю.П., Скулова М.В. Стратегический альянс — перспективная форма интеграции бизнеса. *Экономическая среда*. 2012. № 1. С. 1-9. URL: http://orelgiet.ru/docs/eco_sreda/19_%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf (дата звернення: 30.09.2019).

21. Про холдингові компанії: Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 34. Ст. 291.

22. Лаптев В.А. Предпринимательские объединения: холдинги, финансово-промышленные группы, простые товарищества. Москва: Волтерс Клувер, 2008. 192 с.

23. Чуньков Ю.И. Экономическая теория: учебное пособие: в 3 ч. Законы развития общественного производства. Москва: ИТРК, 2013. Часть 2. 632 с.

24. Боуш Г.Д., Мадгазин Д.И. Место бизнес-кластеров среди смежных форм интеграционных объединений хозяйствующих субъектов. *Вестник Удмуртского университета*. 2011. Вып. 11. С. 8-13.

25. Ібрагімова Н.В. Правовий статус холдингів: автореф. дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.04. Вінниця, 2015. 20 с.

26. Переверзев М.П., Лунёва А.М. Основы предпринимательства: учебник / под ред. М.П. Переверзева. Москва: ИНФРА-М, 2009. 176 с.

27. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 240 с.

28. Кравець І.М. Правовий статус суб'єктів організаційно-господарських повноважень за Господарським кодексом України. *Вісник господарського суду*. 2008. № 1. С. 157-168.

29. Джури́нський В.О. Правове становище господарських об'єднань в Україні: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 222 с.

30. Щербина В.С. Господарські об'єднання в Україні: проблеми вдосконалення правового становища. *Вісник академії правових наук України*. 2008. № 2. С. 106-119.

31. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини: монографія. Київ: Вид. Дім «Слово», 2008. 512 с.

32. Ожегов С. И. Словарь русского языка. 22-е изд. / под ред. Н.Ю. Шведовой. Москва: Русский язык, 1990. 921 с.

33. Кравець І.М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2008. 16 с.

34. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 46. Ст. 456.

35. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі: Закон України від 16 червня 2011 р. №3531-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 4. Ст. 23.

36. Про утворення державного концерну «Укроборонпром»: постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 1221 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 1. Ст. 6.

37. Асаул А.Н., Абаев Х.С., Гордеев Д.А. Оценка конкурентных позиций субъектов предпринимательской деятельности / под. ред. А. Н. Асаул. Санкт-Петербург: АНО «ИПЭВ», 2007. 271 с.

38. Деякі питання Державного концерну «Ядерне паливо»: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2008 р. № 841 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 72. Ст. 2425.

39. Любімов І.М. Правовий статус державних підприємств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2010. 19 с.

40. Любімов І., Бобкова А. До питання щодо мети діяльності державних підприємств в Україні. *Правничий часопис Донецького університету*. 2005. № 1 (13). С. 29-33.

41. Винар Л.В. Правоздатність юридичних осіб, заснованих державою. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3-4. С. 145-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_3-4_27 (дата звернення: 01.10.2019).

42. Деякі питання Державного концерну «Укроборонпром»: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 993 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 74. Ст. 2767.

43. State-owned enterprises: Catalysts for public value creation? April 2005. 48 p. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/psrc/publications/assets/pwc-state-owned-enterprise-psrc.pdf> (дата звернення: 01.10.2019).

44. Мельникова М.В. Производственно-хозяйственные комплексы в экономике Украины: монография. Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. 260 с.
45. Кіндзерський Ю.В. Антикризова промислова політика: варіант вітчизняного концепту. *Вісник НАН України*. 2016. №. 10. С. 27-42.
46. Tönurist P. State owned enterprises as instruments of innovation policy. *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2016. P. 1-26. URL : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/apce.12126/full> (дата звернення: 01.10.2019).
47. Belloc F. Innovation in State-owned Enterprises: Reconsidering the Conventional Wisdom. Department of Economics, University "G. d'Annunzio" of Chieti-Pescara. Chieti-Pescara, 2014. 32 p. URL: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/54748/1/MPRA_paper_54748.pdf (дата звернення: 01.10.2019).
48. The Role of State Owned Enterprises: Providing Infrastructure and Supporting Economic Recovery. Dublin: Forfás, 2010. 45 p. URL: <http://docplayer.net/5732837-The-role-of-state-owned-enterprises-providing-infrastructure-and-supporting-economic-recovery.html> (дата звернення: 30.09.2019).
49. Symeonidis G. Innovation, firm size and market structure: Schumpeterian hypotheses and some new themes. Paris, 1996. 42 p. URL : <https://www.oecd.org/eco/outlook/1863348.pdf> (дата звернення: 30.09.2019).
50. Цыбульская Л.А. Роль крупных предприятий в формировании инновационной политики государства. *Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сборник научных трудов*: в 2 т. 2009. Т. 2. С. 672-676. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pips/2009_2/672.pdf (дата звернення: 30.09.2019).
51. Рутко Д.Ф. Сравнительная характеристика организационных форм интеграции субъектов хозяйствования. *Экономика и предпринимательство: сб. науч. работ*. 2009. Вып. 3. С. 156-163. URL:

http://www.pac.by/dfiles/001131_46615_17Srvnit_character.pdf (дата звернення: 30.09.2019).

52. США: промышленные корпорации и научные исследования / отв. ред. В.А. Назаревский. Москва: Наука, 1975. 460 с.

53. Про підприємства в Україні: Закон України від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ / Верховна Рада УРСР. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 24. Ст. 272.

54. Про створення концерну «Лан»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 1997 р. №316-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/316-97-p> (дата звернення: 01.10.2019).

55. Господарське право: підручник / за ред. Д.В. Задохайла, В.М. Пашкова. Харків: Право, 2012. 696 с.

56. Корпоративное право: учебник / под ред. И.С. Шиткиной. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 648 с.

57. Мартемьянов В.С. Хозяйственное право. Т. 1. Москва: БЕК, 1994. 312 с.

58. Мамутов В.К., Грудницкая С.Н. Корпорация: правовой статус, отличительные особенности. *Экономика Украины*. 1994. № 2. С. 46-50.

59. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.

60. Петрина В. Організаційно-правові форми об'єднань підприємств: порівняльний аналіз. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Червень 2014. С. 134-141. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/3/26.pdf> (дата звернення: 01.10.2019).

61. Березюк О. Господарські об'єднання: стан законодавства та перспективи розвитку. *Право України*. 1998. № 3. С. 28-30.

62. Грудницкая С.Н. Правовой статус объединений предприятий в промышленности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецк, 1997. 24 с.

63. Гончарук Л., Чабан Ю. Объединение предприятий в форме корпорации. *Юридическая практика*. 2005. № 25. С. 11-13.

64. Опришко Д. Корпорація як різновид договірних об'єднань підприємств. *Юридична Україна*. 2013. № 4. С. 45-50.

65. Кібенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України: монографія. Харків: Страйд, 2005. 432 с.

66. О некоммерческих организациях: Закон Российской Федерации от 12 января 1996 г. № 7-ФЗ / Государственная Дума Российской Федерации. *Российская газета* от 24.01.1996 г.

67. Aktiengesetz: Bundesgesetz vom 31. März 1965 über Aktiengesellschaften. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html> (дата звернення: 30.09.2019).

68. Black's Law Dictionary. Fourth Edition. St. Paul, MN: West Publishing Co, 1968. URL: <http://heimatundrecht.de/sites/default/files/dokumente/Black'sLaw4th.pdf> (дата звернення: 30.09.2019).

69. Матвиенко Д.Ю. Формы интеграционных объединений компаний. *Современная конкуренция*. 2012. № 6 (36). С. 9-16.

70. Кулиняк І.Я. Характеристика організаційно-правових норм об'єднань підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.12. С. 199-205.

71. International business. 4th Edition / former director K. Aswathappa. New Delhi: Tata McGraw Hill Education Private Limited, 2010. 773 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=Dk4SWsWbbaMC&dq=international+business+new+delhi+2010&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 30.09.2019).

72. Handbook of Hospitality Marketing Management / ed. H. Oh, A. Pizam Oxford, Elsevier Ltd. 2008. 551 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=LNfFBQAAQBAJ&dq=Handbook+of+Hospitality+Marketing+Management&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 30.09.2019).

73. Paul D. Sweeny, Dean B. McFarlin. International management: strategic opportunities and cultural challenges. New York. 2015. 601 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=FKGUAAQBAJ&dq=Paul+D.+Sweeny.+International+management&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 30.09.2019).

74. Про створення Української державної корпорації по виконанню монтажних і спеціальних будівельних робіт: Постанова Кабінету Міністрів

Української РСР від 24 червня 1991 р. № 51. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/52-91-%D0%BF> (дата звернення: 30.09.2019).

75. Статут державної корпорації «Українське державне об'єднання «Радон» від 06.02.2018 р. № 26. URL: http://radon.net.ua/sites/default/files/statut_radon.pdf (дата звернення: 30.09.2019).

76. Про створення Української державної корпорації «Укрзакордоннафтогазбуд»: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1997 р. № 198 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 1997. № 11. Стор. 75.

77. Гойло Н.В. Характеристика організаційно-правових форм об'єднань підприємств та їх вплив на організацію обліку внутрішніх розрахунків. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 1 (22). С. 67-72.

78. Транснаціональні корпорації: навч. посібник / С.В. Войтко, О.А Гавриш, О.О. Корогодова, Т.Є. Моїсеєнко. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2016. 208 с.

79. Зеліско І.М. Особливості розвитку організаційно-правових форм інтеграційних аграрних формувань. *Інноваційна економіка*. 2012. № 5. С. 39-42.

80. Segal-Horn S., Faulkner D. *Understanding Global Strategy*. Andover. 2010. 504 р. URL: https://books.google.com.ua/books?id=QJwBplcgJLgC&dq=Segal-Horn+S.+Understanding+Global+Strategy&hl=ru&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 30.09.2019).

81. Грушевський М.С. *Історія України-Руси*: в 10 т. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1905. Т. 3. 588 с.

82. *Економічна історія України*: у 2 т. / за ред. В.А. Смолій. Київ: Ніка-Центр, 2011. Т. 1. 696 с.

83. Полонська-Василенко Н. *Історія України*: в 2 т. Від середини XVII століття до 1923 року. 3-тє вид. Київ: Либідь, 1995. Т. 2. 608 с.

84. Щербініна О.В. Історичні етапи становлення правового забезпечення підприємництва в Україні з IX до початку XX ст. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 51-54.

85. История Украинской ССР: в 2 т. / под ред. К.К. Дубина. Киев: Наукова думка, 1969. Т. 2. 900 с.

86. О государственных промышленных предприятиях, действующих на началах коммерческого расчета (трестах): Декрет ВЦИК и СНК РСФСР от 10 апреля 1923 г. / Совет народных комиссаров РСФСР. СУ РСФСР. 1923. № 29. Ст. 336.

87. Исаев И.А. Становление хозяйственно-правовой мысли в СССР (20-е годы). Москва: Юрид. лит., 1986. 175 с.

88. Ильин С.С., Васильева Т.И. Экономика. Москва: Слово, 2010. 544 с.

89. The history of accounting: an international encyclopedia / edited by M. Chatfield, R. Vangermeersch. New York and London, 1996. 674 p.

90. Барышкова К.В. Картельное право Германии конца XIX — первой половины XX веков: историко-правовое исследование: автореф. дис. ... канд. наук: 12.00.01. Саратов, 2005. 18 с.

91. Леви Г. Основы народного хозяйства Англии. Москва: Экономическая жизнь, 1924. 139 с.

92. Кобець С.П. Світовий та вітчизняний досвід антимонопольного законодавства. *Держава та регіони*. 2013. № 4 (73). С. 27-33.

93. Калинова К.В. Нормативно-правовая база государственной промышленной политики в годы реализации новой экономической политики. МосГУ. 2012. URL: http://www.mosgu.ru/nauchnaya/nauch_trudy/articles/Kalinova_Industry-Policy-NEP.pdf (дата 30.09.2019).

94. Об утверждении Положения о государственных промышленных трестах: Постановление Совета народных комиссаров СССР от 29 июня 1927 г. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3315.htm (дата звернення: 30.09.2019).

95. Хозяйственное право / отв. ред. Лаптев В.В. Москва: Наука, 1970. 448 с.

96. Об утверждении Положения о социалистическом государственном предприятии: Постановление Совета Министров СССР от 4 октября 1965 г. №731 / Совет Министров СССР. *СП СССР*. 1965. № 19-20. Ст. 155.

97. О некоторых мероприятиях по дальнейшему совершенствованию управления промышленностью: Постановление Совета Министров СССР от 2 марта 1973 г. №139 / Совет Министров СССР. *СП СССР*. 1973. № 7. Ст. 31.

98. Об утверждении Общего положения о всесоюзном и республиканском промышленных объединениях: Постановление Совета Министров СССР от 2 марта 1973 г. №140 / Совет Министров СССР. *СП СССР*. 1973. № 7. Ст. 32.

99. Хозяйственное законодательство стран – членов СЭВ: Сборник документов / составитель доктор юрид. наук В.В. Залесский. Москва: Прогресс, 1989. 535 с.

100. Про державне підприємство (об'єднання): Закон Української РСР від 30 червня 1987 р. № 7284-XI / Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки. *Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки*. 1987. № 26. Ст. 385.

101. Про господарські об'єднання: Законопроект від 27.08.2010 р. № 7057. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7057&skl=7 (дата звернення: 30.09.2019).

102. Захарченко А.М. Щодо правового режиму майна державних і комунальних господарських об'єднань. *Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: практика застосування Хозяйственного кодекса України і напрямки розвитку правового регулювання господарських відносин (к 7-й годовщине принятия Хозяйственного кодекса Украины)*: матеріали IV Міжнарод. науч.-практ. інтернет-конф. (Донець, 23-30 березня 2010 г.). Донецьк, 2010. С. 85-90.

103. Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства: Законопроект від 19 грудня 2019 р. № 2635. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67704 (дата звернення: 24.12.2019).

104. Харитонов Е.О., Старцев А.В., Харитонова Е.И. Гражданское право Украины: учебник. Харьков: Одиссей, 2008. 920 с.

105. Про створення Української асоціації підприємств чорної металургії: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1998 р. № 834-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/834-98-%D1%80> (дата звернення: 30.09.2019).

106. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання: розпорядження Антимонопольного комітету України від 12 лютого 2002 р. № 26-р / Антимонопольний комітет України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 11. Ст. 542.

107. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію): розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 лютого 2002 р. № 33-р / Антимонопольний комітет України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 13. Ст. 679.

108. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

109. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

110. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

111. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.

112. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів: наказ Міністерства фінансів України від 9 грудня 2011 р. № 1588 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 1. Т. 2. Ст. 39.

113. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

114. Дорошенко Л.М. Стан та перспективи розвитку законодавства про ліквідацію юридичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 64-68.

115. Про зупинення дії розпорядження від 30 листопада 2006 року № 594-р України від 12 червня 2007 року № 814: Указ Президента України від 22 серпня 2007 р. № 761/2007 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України*. 2007. № 24. Ст. 526.

116. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення державного концерну «Укрморпорт» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Статуту державного концерну «Укрморпорт»: Ухвала Конституційного Суду України від 5 грудня 2007 р. № 69-у/2007 / Конституційний Суд України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2008. № 1. Стор. 100.

117. Про скасування актів Кабінету Міністрів України, дію яких зупинено указами Президента України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2007 р. № 1403 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 98. Ст. 3556.

118. Про ліквідацію державного концерну «Укрморпорт»: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 р. № 71 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 15. Ст. 378.

119. Петренко В.С. Установчі документи суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. Донецьк, 2006. 18 с.

120. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

121. Гамбург І.А., Фролов О.М. Правове регулювання припинення суб'єктів господарської діяльності в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2011. № 1. С. 101-106.

URL:

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_pravo/2011_1/files/LA111_21.pdf (дата звернення: 30.09.2019).

122. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 272.

123. Лунев А.Е. Координация в государственном управлении. *Советское государство и право*. 1971. № 11. С. 69-78.

124. Керженцев П.М. Принципы организации. Москва: Экономика, 1968. 464 с.

125. Никитченко Н.В. Правове регулювання державного контролю у сфері господарської діяльності: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2015. 471 с.

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження принципів прозорості та публічності у сфері формування та реалізації державної військово-промислової політики: Законопроект від 24 квітня 2019 р. № 10248. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65849 (дата звернення 28.09.2019).

127. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі України: Законопроект від 27 квітня 2020 р. № 3395. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68674&pf35401=526212> (дата звернення: 11.05.2020).

128. Про затвердження Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями: Постанова від 23 лютого 2011 р. № 138 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 14. Ст. 576.

129. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. №1798-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

130. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 793.

131. Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України: Закон України від 13 травня 1997 р. № 251/97-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 25. Ст. 171.

132. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 р. № 1-1/99 / Конституційний Суд України. *Офіційний вісник України*. 1999. № 15. Стор. 35. Ст. 614.

133. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

134. Постанова Верховного Суду України від 25 вересня 2018 р. № 804/2244/18. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/76701388 (дата звернення: 05.03.2020).

135. Рішення Господарського суду м. Києва за позовом заступника Генерального прокурора України в інтересах держави в особі Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, державного концерну «Ядерне паливо» до Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців» про усунення перешкод у користуванні майном від 26 липня 2016 р. № 910/8622/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень України*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59414954> (дата звернення: 30.09.2019).

136. Рішення Господарського суду Чернігівської області за позовом заступника прокурора міста Чернігова в інтересах держави в особі Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, державного концерну «Укрторф» до державного підприємства «Чернігівторф», товариства з обмеженою відповідальністю «Терма Груп» про визнання недійсним договору та додаткових угод до нього від 24 липня 2015 р. № 927/881/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень України*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47624705> (дата звернення: 30.09.2019).

137. Висновок № 735/2013 щодо проекту Закону України «Про прокуратуру», схвалений Венеціанською Комісією на її 96-ому Пленарному засіданні 11-12 жовтня 2013 р. URL: <https://rm.coe.int/1680097f7d> (дата звернення: 30.09.2019).

138. Сидоренко А. Окремі недоліки нового Закону України «Про прокуратуру». *Юридична газета*. 2015. №14-15 (460-461). URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/okremi-nedoliki-novogo-zakonu-ukrayini-pro-prokuraturu.html> (дата звернення: 30.09.2019).

139. Зельдіна О.Р., Хрімлі О.Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

140. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення діяльності прокуратури: Закон України від 18 вересня 2012 р. № 5288-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 37. Ст. 490.

141. Постанова Верховного Суду України від 25 вересня 2018 р. № 822/238/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/76701362 (дата звернення: 05.03.2020).

142. Про визнання протиправним та скасування дозволу на користування надрами: Постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2018 р. № 806/1000/17. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/73736861 (дата звернення: 05.03.2020).

143. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.

144. Левчишина О. Публічно-владні управлінські функції, які здійснюють організації саморегульованих професій. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. Лютий. С. 56-58.

145. Бугаевская Н.В. Выполнение публичных функций как признак субъекта коррупционных преступлений. *Человек: преступление и наказание*. 2015. № 3 (90). С. 90-94.

146. Ткач Г. Поняття владного повноваження. *Український юридичний портал*. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/admin-pravo/495-butyak/21371-2012-06-18-20-58-49.html> (дата звернення: 04.03.2020).

147. Монаєнко А. Розгляд у судовому порядку спорів за участю уповноважених державою суб'єктів при здійсненні владних управлінських функцій. *Юридична газета*. 2017. № 35 (585). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/superechliivi-spori.html> (дата звернення: 04.03.2020).

148. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / під ред. О.М. Пасенюк. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 704 с.

149. Міщенко О.Є. Правове регулювання здійснення адміністративного судочинства України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 21 с.

150. Steers R., J. Sanchez-Runde C., Nardon L. Management across cultures: challenges and strategies. New York, 2010. 439 p. URL: <https://books.google.ru/books?id=Qr12zT0syf4C&pg=PA347&dq=a+shared+management+agree&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjV4quPmcLdAhXCBywKHQraB6gQ6AEIJzAA#v=onepage&q=a%20shared%20management%20agree&f=false> (дата звернення: 30.09.2019).

151. Про затвердження Статуту державної літакобудівної корпорації «Національне об'єднання «Антонов»: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2005 р. № 998 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2005. № 40. Ст. 2547.

152. Петрина В.Н. Господарські об'єднання: правові проблеми управління. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 191-195.

153. Хозяйственное право: учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, В.В. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова; Киев: Юринком Интер, 2002. 912 с.

154. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.

155. Братченко Б. Совершенствование управления угольной

промышленностью. *Плановое хозяйство*. 1974. № 9. С. 6-16.

156. Субоцкий Ю.В. Объединения и управление промышленностью. *Вопросы экономики*. 1974. № 11. С. 119-130.

157. Штундюк В.Д. Объединения и управление промышленностью. Москва: Наука, 1976. 204 с.

158. Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 18 листопада 2016 р. № 3268/5 / Міністерство юстиції України. *Офіційний вісник України*. 2016. № 90. Ст. 2950.

159. Публічна власність: проблеми теорії і практики: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. Чернігів: Десна Поліграф, 2014. 308 с.

160. Чинчекеев В. Организация и управление инновационной деятельностью корпорации. *Наука та інновації*. 2005. Т. 1. № 1. С. 34-60. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2633/Cincin.pdf?sequence=1> (дата звернення: 30.09.2019).

161. Основы менеджмента / под ред. А.И. Афоничкина. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 528 с.

162. Wendy Leutert. Challenges ahead in China's reform of state owned enterprises. *Asia policy*. No 21. P. 83-99.

163. Абрамов В., Абрамова Н. Ценностный потенциал китайского «могущественного культурного государства» в проекциях глобального развития. Москва: Восточная книга, 2014. 256 с. URL: https://books.google.ru/books?id=fDzqBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 30.09.2019).

164. Ковалев М.М., Ван Син. Китай в XXI веке – мировая инновационная держава. Минск: Издательский центр БГУ, 2017. 239 с.

165. Бергер Я. Инновационные перспективы Китая. *Отечественные записки*. 2008. № 3 (42). URL: <http://www.strana-oz.ru/2008/3/innovacionnye-perspektivy-kitaya> (дата звернення: 30.09.2019).

166. Руденко М.П. Правове регулювання внутрішньогосподарських відносин:

дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2017. 210 с.

167. Быков А.Г. Имущественные санкции и внутривладельческий расчет. *Советское государство и право*. 1967. № 10. С. 88-93.

168. Голынкер Е.И. Правовые проблемы организации и деятельности производственных объединений (по промышленности местных строительных материалов): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1976. URL: <http://www.law.edu.ru/person/person.asp?persID=1492089> (дата звернення: 30.09.2019).

169. Інструкція про порядок та умови поставки, закладення, зберігання і відпуску вугілля державного резерву на пунктах відповідального зберігання: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19 жовтня 2012 р. № 1157 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі. *Офіційний вісник України*. 2012. № 100. Ст. 4072.

170. Заярний О.А. Відповідальність в організаційно-господарських відносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2011. 18 с.

171. Рішення господарського суду Черкаського суду від 11.11.2011 р. № 09/5026/1927/2011 за позовом Концерну «Техвоєнсервіс» м. Київ до державного підприємства «Черкаське військове лісництво» м. Сміла Черкаської області про стягнення 139303,73 грн. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19335829> (дата звернення: 05.03.2020).

172. Коняев Н.И. Хозяйственные системы в период зрелого социализма: правовые вопросы. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1980. 161 с.

173. Беспяньська Г.В. Діловодство: навчальний посібник. Київ: Університет «Україна», 2007. 469 с.

174. Скібіцька Л.І. Діловодство: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2012. 220 с.

175. Давыдов Д.В. Правовое положение государственных холдингов в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2009. 24 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/pravovoe-polozhenie-gosudarstvennykh-kholdingov-v-rossiiskoi-federatsii> (дата обращения 23.06.2018).

176. Давыдов Д.В. Проблема солидарного исполнения обязательств основным и дочерним обществами государственного холдинга. *Проблемы в российском законодательстве*. 2008. № 2. С. 432-434.

177. Правовое регулирование отношений акционерного общества и лица, имеющего право давать обществу обязательные указания. URL: http://www.halbien-info.ru/stati/pravov_regulir.htm (дата обращения 23.06.2018).

178. Грудницкая С.Н. Правовой статус объединений предприятий в промышленности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецк, 1996. 217 с.

179. Об акционерных обществах: Закон Российской Федерации от 26 декабря 1995 г. № 208-ФЗ / Государственная Дума Российской Федерации. *Российская газета*. № 248.

180. Об обществах с ограниченной ответственностью: Закон Российской Федерации от 8 февраля 1998 г. № 14-ФЗ / Государственная Дума Российской Федерации. *Российская газета*. № 30.

181. Ильин И.К. Производственное объединение – основное звено промышленности. *Плановое хозяйство*. 1974. № 9. С. 70-80.

182. Кравець І.М. Поняття та класифікація сучасних господарських систем. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 3 (97). С. 71-76.

183. Кравець І.М. Ознаки господарських об'єднань як центрів господарських систем. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 88. С. 41-44.

184. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 р. № 11 / Вищий господарський суд України. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 4. Стор. 22.

185. Рахмилович В.А. Хозрасчет в промышленных объединениях. *Советское государство и право*. 1973. № 8. С. 19-25.

186. Лаптев В.В. Правовое положение промышленных объединений. Москва: Экономика, 1975. 63 с.

187. Ухвала Львівського апеляційного господарського суду від 19 вересня 2013 р. № 4/196 за апеляційною скаргою державного концерну «Укроборонпром» на ухвалу господарського суду Львівської області за позовом заступника прокурора м. Києва в інтересах держави в особі Міністерства праці і соціальної політики України до державного підприємства «Львівський науково-дослідний радіотехнічний інститут» про стягнення 3 000 000 грн. заборгованості та 30 500 грн. пені. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33694287> (дата звернення 30.09.2019).

188. Коняев Н.И. Правовые формы хозрасчета: учебное пособие / под ред. Е.А. Мельникова. Куйбышев: Куйбышев ун-т, 1975. 112 с.

189. Рутман Л.М. Правосубъектность государственного промышленного объединения. *Правоведение*. 1974. № 6. С. 37-45.

190. Повар П.О. Розподіл майна між учасниками при ліквідації підприємства. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 1. С. 115-123.

191. Про утворення державного концерну «Спортивні арени України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 764 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 55. Ст. 2203.

192. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13, 13-14, 15-16, 17. Ст. 112.

193. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50-51. Ст. 2057.

194. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08 лютого 1995 р. № 39/95-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.

195. Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективності

управління об'єктами державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 р. № 832 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 45. Ст. 1839.

196. Захарченко А.М. Управління об'єктами державної власності (господарсько-правові аспекти): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04. Вінниця, 2017. 536 с.

197. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492 / Правління Національного банку України. *Офіційний вісник України*. 2003. № 51. Т. 1. Ст. 2707.

198. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1998 р. № 1482 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 1998. № 38. Ст. 1405.

199. Науковий висновок, наданий у справі Верховного Суду України № 910/12224/17 щодо правового регулювання використання комунального майна.

200. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2014. № 97. Ст. 2796.

201. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (15 «Дохід»): наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/REG4153> (дата звернення: 30.09.2019).

202. Мозолин В.П. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике. Москва: Ин-т гос-ва и права РАН, 1992. 176 с.

203. Гражданское уложение Германии от 18 августа 1896 г. URL: http://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio63/ (дата звернення: 30.09.2019).

204. Цивільний кодекс Франції. URL: <https://pandia.ru/text/77/231/34260.php> (дата звернення: 30.09.2019).

205. Институциональная экономика: учебное пособие / под ред. В.А. Грошева, Л.А. Миэринь. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГЭУ, 2014. 125 с.

206. Петров А.Н. Менеджмент. Москва: Юрайт, 2012. 645 с.
207. Сурмін Ю.П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. Киев: МАУП, 2003. 368 с.
208. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 728 с.
209. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 356 с.
210. Исаева Л.А. Экономическая и социальная эффективность в воспроизводственном процессе. *Вестник Воронежского государственного университета.* Серия: экономика и управление. 2012. № 1. С. 18-22.
211. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
212. Савенко Н.В. Економічна сутність ефективності виробництва підприємства і аналіз підходів до її визначення. *Інноваційна економіка.* 2009. № 2. С. 153-162.
213. Слюсаренко О.О., Огороднікова Д.Д., Наконечний В.Л. Словник підприємця. Київ: РВПС України НАН України, 1999. 207 с.
214. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.
215. Экономика предприятия: учебник для среднего профессионального образования / под ред. С.П. Кирильчук. Москва: Юрайт, 2019. 416 с.
216. Сментина Н.В. Оцінка ефективності використання комунальної власності. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету.* 2006. № 6 (26). С. 9-16.
217. Соловьев М.М., Кошкин Л.И. Проблемы оценки эффективности управления государственной собственностью. *Менеджмент в России и за рубежом.* 2008. № 4. С. 32-46.
218. Strategies and best practices in social innovation: an institutional perspective / edited by M. Peris-Ortiz, J. Alonso Gomez, P. Marquez. 2018. 208 p. URL: <https://books.google.co.in/books?id=Gh9eDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v>

=onpage&q&f=false (date of the application: 28.11.2019).

219. Киварина М.В. Корпоративная социальная ответственность. *Экономический журнал*. 2011. С. 116-121.

220. Соловьев В. Теория социальных систем: в 5 т. 2016. Т. 5. URL: <https://books.google.co.in/books?id=fWcqDgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onpage&q&f=false> (дата обращения: 28.11.2019).

221. Мамутов В.К. Предприятие и вышестоящий хозяйственный орган. Москва: Юрлит, 1969. 236 с.

222. Володько О.В., Грабар Р.Н., Зглюй Т.В. Экономика организации. Минск: Высшая школа, 2017. 397 с.

223. Структура державного концерну «Укроборонпром». URL: <http://ukroboronprom.com.ua/uk/category/struktura> (дата звернення: 21.06.2018).

224. Статут Української інспекції по контролю якості торф'яної продукції і паливних брикетів. URL: http://ukrtorf.com.ua/?page_id=522 (дата звернення: 21.06.2018).

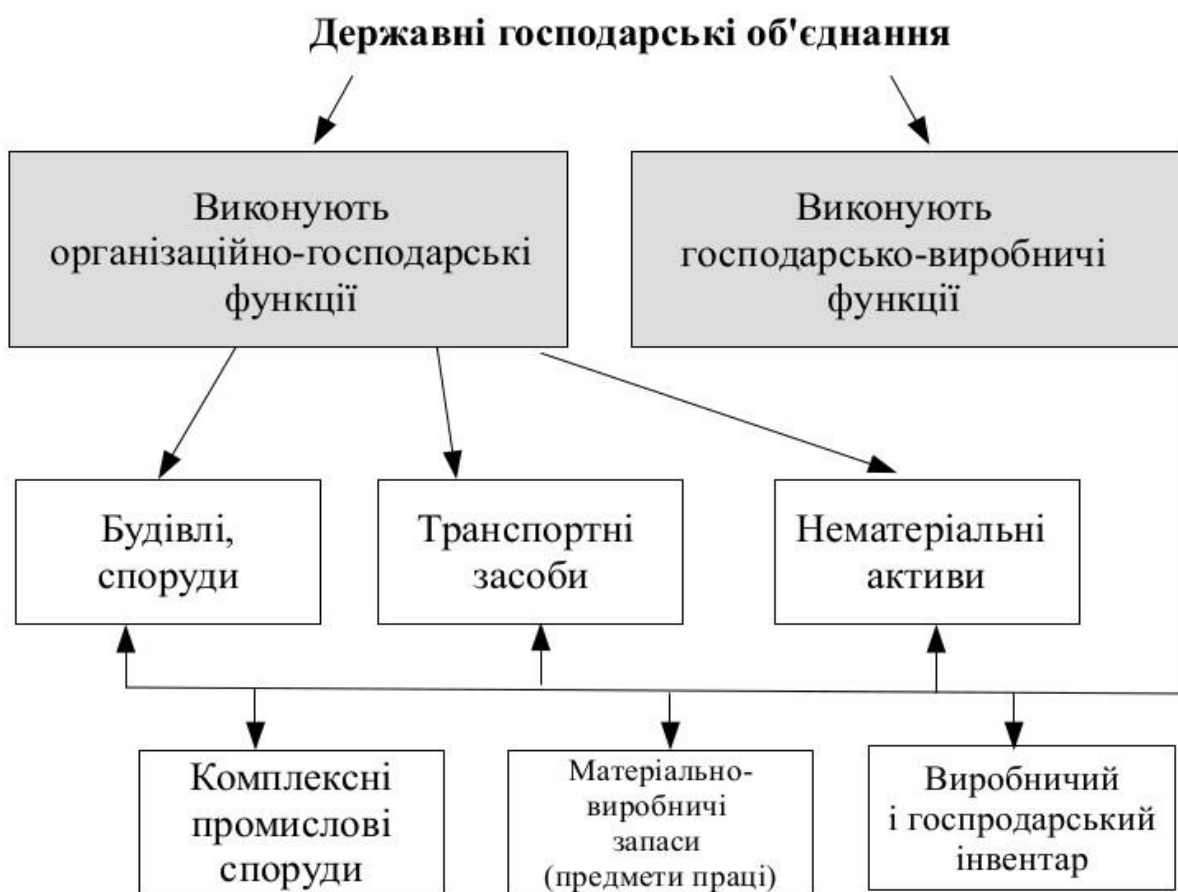
225. Зеваков А.М. Логистика материальных запасов и финансовых активов. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 352 с.

226. Державне підприємство «Український науково-дослідний та проектно-розвідувальний інститут промислової технології». URL: (ДП «УкрНДПІ промтехнології») <http://www.nfuel.gov.ua/pidприємства/promtehnologii/> (дата звернення 21.06.2018).

227. Про утворення Державного концерну «Укрторф»: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2007 р. № 689 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 33. Ст. 1335.

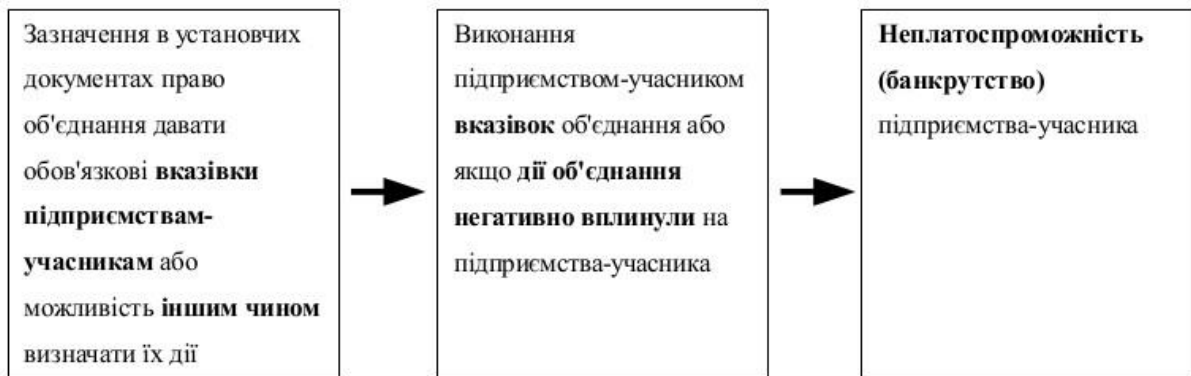
ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СКЛАД МАЙНА
ДЕРЖАВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ
ЗАЛЕЖНО ВІД ВИКОНУВАНИХ ФУНКЦІЙ

ДОДАТОК Б

**СУБСИДІАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОБ'ЄДНАННЯ
ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ПІДПРИЄМСТВА-УЧАСНИКА
відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства**

ДОДАТОК В
ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”

Зміст положення (норми) чинного акта	Зміст положення (норми) запропонованого проекту акта
Господарський кодекс України	
<p>Стаття 119. Види об’єднань підприємств</p> <p>4. Державне (комунальне) господарське об’єднання – об’єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об’єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування.</p>	<p>Стаття 119. Види господарських об’єднань</p> <p>4. Державне господарське об’єднання – це господарська організація, утворена у складі двох або більше державних підприємств, за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об’єднання) з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань шляхом координації виробничої, наукової та іншої діяльності підприємств-учасників. Державні підприємства мають право ініціювати створення державного господарського об’єднання перед вищезазначеними державними органами.</p>
<p>Стаття 120. Організаційно-правові форми об’єднань підприємств</p> <p>2. Асоціація – договірне об’єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об’єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об’єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств - учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена</p>	<p>Стаття 120. Організаційно-правові форми господарських об’єднань</p> <p>2. Асоціація – господарське об’єднання в одному напрямку господарської діяльності у сфері виробництва, маркетингу, фінансів, інноваційної діяльності. 3. Корпорація – господарське об’єднання, що формується для виконання декількох етапів процесу впровадження товарів та послуг на ринок (інноваційна діяльність, проектування, виробництво, маркетинг, розподіл). 5. Концерн – господарське об’єднання на основі фінансової залежності підприємств-учасників, що підпорядковані загальній системі прийняття рішень та реалізації управлінських рішень. Учасники концерну не</p>

<p>представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.</p> <p>3. Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.</p> <p>5. Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.</p> <p>6. Державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).</p>	<p>можуть бути одночасно учасниками іншого концерну</p> <p>6. Виключена</p>
<p>Стаття 124. Вихід учасника з об'єднання. Припинення об'єднання підприємств</p> <p>2. Вихід підприємства із складу державного (комунального) господарського об'єднання здійснюється за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання.</p> <p>3. Припинення об'єднання підприємств відбувається в результаті його реорганізації в інше об'єднання або ліквідації.</p> <p>4. Реорганізація господарського об'єднання здійснюється за рішенням підприємств-учасників, а реорганізація державного (комунального) господарського об'єднання – за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання.</p> <p>5. Ліквідація господарського об'єднання провадиться за рішенням підприємств-учасників, а ліквідація державного (комунального) об'єднання – за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення</p>	<p>Стаття 124. Вихід учасника з господарського об'єднання. Припинення господарського об'єднання</p> <p>2. Вихід підприємства із складу державного (комунального) господарського об'єднання здійснюється за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання. Майно, що залишилося після виходу підприємства-учасника зі складу державного господарського об'єднання, використовується за вказівкою уповноваженого органу управління.</p> <p>3. Припинення господарського об'єднання відбувається в результаті його реорганізації в інше господарське об'єднання або ліквідації.</p> <p>4. Реорганізація господарського об'єднання здійснюється за рішенням підприємств-учасників, реорганізація комунального господарського об'єднання – за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання. державного господарського об'єднання – за рішенням</p>

<p>об'єднання. Ліквідація об'єднання підприємств здійснюється в порядку, встановленому цим Кодексом щодо ліквідації підприємства. Майно, що залишилося після ліквідації об'єднання, розподіляється між учасниками згідно зі статутом об'єднання підприємств чи договором.</p>	<p>органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання та у випадках, передбачених законодавством, а саме за рішенням Антимонопольного комітету України.</p> <p>5. Ліквідація господарського об'єднання провадиться за рішенням підприємств-учасників, а ліквідація державного (комунального) об'єднання – за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання. Ліквідація господарського об'єднання здійснюється в порядку, встановленому цим Кодексом щодо ліквідації підприємства. Майно, що залишилося після ліквідації господарського об'єднання, розподіляється між учасниками згідно зі статутом господарського об'єднання чи договором. Майно, що залишилося після ліквідації державного господарського об'єднання, використовується за вказівкою уповноваженого органу управління.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективного управління об'єктами державної власності» № 832 від 19.06.2007 р.</p>	
<p>2. Критеріями визначення ефективності управління об'єктами державної власності є результати фінансово-господарської діяльності, стан використання та збереження державного майна суб'єктів господарювання державного сектору економіки (далі — суб'єкт господарювання), які належать до сфери управління суб'єктів управління, а також повнота та своєчасність виконання суб'єктом управління покладених на нього повноважень.</p>	<p>2. Критеріями визначення ефективності управління об'єктами державної власності є результати фінансово-господарської діяльності, стан використання та збереження державного майна суб'єктів господарювання державного сектору економіки (далі — суб'єкт господарювання), які належать до сфери управління суб'єктів управління, а також повнота та своєчасність виконання суб'єктом управління покладених на нього повноважень.</p> <p>2-1. Критеріями визначення ефективності управління державним господарським об'єднанням, окрім п. 2 вказаних Критеріїв, є виконані об'єднанням фінансові та інвестиційні плани, спільні проекти, що передбачають розробку та виробництво продукції, інноваційні проекти, програми державних органів та вищестоящих органів; залучення до спільної роботи всіх підприємств-учасників; зменшення витрат на допоміжні роботи за рахунок централізації функцій в об'єднанні; наявність здійснення закупівель об'єднанням товарів, робіт, послуг у третіх осіб при можливості їх отримання від підприємств-учасників; проведені науково-дослідні та проектно-конструкторські дослідження,</p>

	<p>результати їх впровадження в діяльність підприємств-учасників; укладені об'єднанням договори щодо реалізації продукції підприємств-учасників; здійснення заходів із охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; надання фізичним особам, в тому числі працівникам, консультаційних, інформаційних, освітніх послуг; підвищення якості та покращення споживчих властивостей продукції; підтримка розвитку території, де розміщене об'єднання.</p>
<p>6-1. До показників стану активів належать загальна вартість активів; вартість оборотних активів, власного капіталу; первісна вартість та ступінь зносу основних засобів (порівняно з показниками на початок звітного періоду).</p>	<p>6-1. До показників стану активів належать загальна вартість активів; вартість оборотних активів, власного капіталу; первісна вартість та ступінь зносу основних засобів (порівняно з показниками на початок звітного періоду).</p> <p>6-2. До показників стану активів державного господарського об'єднання, окрім п. 6-1, є використання найсучасніших технологій, що забезпечують максимальну віддачу від залучених ресурсів; виробництво товарів і надання послуг із найменшими витратами; прийняті рішення про стягнення сум нестач, розкрадань, втрат від псування та інших збитків; результати представництва об'єднанням інтересів підприємств-учасників.</p>

ДОДАТОК Г

МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ
ТА ВУГІЛЬНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ
УКРАЇНИ

Державне підприємство
«Селидіввугілля»

Україна, Донецька обл., м. Селидове
вул. К. Маркса, 41
e-mail: gpsetug11@ukr.net
тел. (06237) 2-32-49
(06237) 2-37-92 (канцелярія)

МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ
ТА ВУГІЛЬНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ
УКРАЇНИ

Державне підприємство
«Селидіввугілля»

Україна, Донецька обл., м. Селидове
вул. К. Маркса, 41
e-mail: gpsetug11@ukr.net
тел. (06237) 2-32-49
(06237) 2-37-92 (канцелярія)

№ 1/16 від 10. 01. 2018 р.

ДОВІДКА

Державне підприємство «Селидіввугілля» використовує результати дисертаційного дослідження здобувача Ясиновської О. С. «Правовий статус державних господарських об'єднань». Зокрема враховані пропозиції дисертанта щодо:

- доцільності визначення напрямів інноваційної діяльності дорадчими органами, що дають відповідні рекомендації генеральному директору та правлінню об'єднання;
- етапів припинення державних господарських об'єднань та порядку розподілу майна в разі ліквідації об'єднання.

Т.в.о. генерального директора
ДП «Селидіввугілля»

С.А. Пахомов

ДОДАТОК Д

МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ ТА ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ КОНЦЕРН «УКРТОРФ»

04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 69-В тел. (094) 360-10-16; E-mail: ukrtorf@gmail.com

Вих. № 1/4-15 від 15.01 2018р.
На № _____ від „___” _____ 20__ р.

ДОВІДКА

Державний концерн «Укрторф» (далі - Концерн) підтверджує, що пропозиції здобувача Ясиновської О. С. в сфері застосування відповідальності державних господарських об'єднань та підприємств-учасників за внутрішньогосподарські порушення та за спільними зобов'язаннями, підготовлені в рамках дисертаційного дослідження “Правовий статус державних господарських об'єднань”, прийняті до розгляду та будуть використовуватись у подальшій діяльності Концерну.

Довідку в дано для пред'явлення за місцем вимоги.

Генеральний директор

А.М. Озерчук

ДОДАТОК Е

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СЕЛИДІВСЬКИЙ ГІРНИЧИЙ ТЕХНІКУМ

вул. К.Маркса, 35, м. Селидове, Донецька обл.85400, тел/факс (06237) 7-49-71,
E-mail: sgtposta@meta.ua, <http://cgt.укр>, код ЄДРПОУ 00173410

Від 29 . 01 .2018 р. № 02/19

Довідка

про впровадження результатів наукового дослідження Ясиновської О. С.

Селидівський гірничий технікум повідомляє, що результати дисертаційного дослідження Ясиновської О. С. "Правовий статус державних господарських об'єднань" використовуються в навчальному процесі в лекціях з дисципліни "Право".

Директор технікуму

А. В. Цеватенко

ДОДАТОК Ж

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових наукових виданнях України

1. Ясиновська О.С. Ретроспектива розвитку державних господарських об'єднань в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Т. 2. № 6-2. С. 54-57.

2. Ясиновська О.С. Представництво прокурором інтересів державних господарських об'єднань. *Економіка та право*. 2016. № 3 (45). С. 98-106.

3. Ясиновська О.С. Особливості правового режиму майна державного господарського об'єднання. *Економіка та право*. 2017. № 2 (47). С. 25-31.

4. Ясиновська О.С. Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12 (262). С. 112-116.

5. Ясиновська О.С. Деякі аспекти відповідальності державних господарських об'єднань та підприємств-учасників за спільними зобов'язаннями. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7 (269). С. 75-81.

6. Ясиновська О.С. Відповідальність державного господарського об'єднання та підприємств-учасників за порушення внутрішньогосподарських зобов'язань. Серія: Юриспруденція. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 32. С. 64-66.

7. Ясиновська О.С. Про деякі правові аспекти використання майна в державному господарському об'єднанні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 161-164.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

8. Ясиновська О.С. Правове регулювання припинення державних господарських об'єднань. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6/2. С. 178-

183.

9. Ясиновська О.С. Поняття й сутність державних господарських об'єднань. *Jurnalul Juridic National : Teorie si Practica*. 2017. № 1 (23). С. 96-101.

10. Ясиновская О.С. Некоторые вопросы управления государственным хозяйственным объединением. *Leges si viata*. 2018. № 1/2 (313). С. 142-146.

Матеріали наукових конференцій, семінару

11. Ясиновська О.С. Державні господарські об'єднання і проблеми правового регулювання. *Європейська юридична освіта і наука: збірник матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11-13 жовтня 2013 р.)*. Київ, 2013. С. 42-43. (Форма участі – заочна).

12. Ясиновська О.С. Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань. *Актуальні проблеми юридичної науки і практики: тези доповідей та наукових повідомлень учасників IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 12-13 грудня, 2013 р.)*. Харків, 2013. С. 242-243. (Форма участі – заочна).

13. Ясиновська О.С. Визначення складу майна державного господарського об'єднання на основі аналізу його функцій. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р.)*. Запоріжжя, 2018. С. 45-48. (Форма участі – заочна).

14. Ясиновська О.С. Особливості сплати майнових внесків підприємств-учасників державному господарському об'єднанню. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3-4 серпня 2018 р.)*. Харків, 2018. С. 48-51. (Форма участі – заочна).

Інші видання

15. Ясиновська О.С. Соціальні та економічні завдання державних господарських об'єднань в інноваційній сфері. *Геополітика України: історія і*